

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Ühiskonnateaduste instituut
Sotsiaaltöö- ja sotsiaalpoliitika õppekava

Kristi Asser

EESTI, ROOTSI JA TŠEHHI ELANIKKONNA HOIAKUD VARJUPAIGAPOLIITIKA
SUHTES EUROOPA SOTSIAALUURINGU (2014) ANDMETEL

Magistritöö

Juhendaja: Mare Ainsaar, PhD

Tartu 2017

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töös kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

.....

Kristi Asser 29.05.2017

Public Attitudes of Estonian, Swedish and Czech Populations in Regards to the Asylum Policy According to the Data of the European Social Survey (2014)

Kristi Asser

ABSTRACT

Migration has been natural to mankind, but as part of it, the number of people forced to leave their homes due to poverty, persecution or war, has significantly increased in recent years. These people often ask for asylum in EU countries. Asylum policy is internationally regulated by the Geneva Convention, but at the local levels is also influenced by state legislature and the public opinion. The aim of this master's thesis is to give an overview of the public opinion regarding asylum policy and to explain the factors that contribute to this opinion in the example of three countries. The theoretical framework of the master's thesis is based on the explanatory approaches to the attitudes towards immigration. For carrying out the analysis, the data and analysis of the background information regarding Estonia, Sweden and Czechia from the 7th round of ESS (2014) was used.

In this master's thesis, it was found out that the public's attitudes towards asylum policy are based on multiple micro- and macrolevel factors. The analysis of the public attitudes in Estonia, Sweden and Czechia showed that Sweden which has a great influx of immigrants, is one of the most refugee-friendly countries in Europe, while Estonia and Czechia, despite of rather few immigrants going to these countries, are rather opposed to a lenient asylum policy. All of the countries' public attitudes were influenced by institutional trust, both how much the country and the EU institutions are trusted, at the same time, a more lenient asylum policy was supported by those, who had had positive contacts with people of another race or ethnicity.

The public attitudes of Estonia were also influenced by the respondents' age, country of birth, acquisition of higher vocational education, living in a small town, social trust, the feeling of closeness to one's country, belonging to a discriminated group, life satisfaction, security of the neighbourhood, representation of minority groups in the neighbourhood and the existence of close friends of another race or ethnicity. The analysis of attitudes showed that Estonians' support of a more conservative asylum policy may be influenced by the fact that many see immigration as a threat to the survival of their country and their nation. The basis for this sense of danger may both be the events of the past and the relatively high percentage of foreigners living in the country.

The attitudes of the Swedish population were influenced by institutional trust and the nature of contact, but also by the respondents' gender, country of birth, educational level, living in a big city, being part of a discriminated group, security of neighbourhood and placement on the left-right political scale. Despite a big number of refugees and asylum applications, the attitudes of the Swedish population are more positive than other countries that were involved in the survey. These more positive attitudes can be explained by Sweden's historic background regarding immigration, a favourable immigration policy and a functioning integration policy, which results in people being more trusting towards immigrants.

The attitudes of the Czech population were influenced both by institutional trust and the nature of contact, but also by living in a suburb, social trust, life happiness, respondents having friends of different race or ethnicity, the safety of the neighbourhood, the experience of living abroad, rating on the proportion of foreigners and the interest in politics. One of the strongest factors influencing attitudes is whether respondents have friends of a different race or ethnicity and as a peculiarity of the country, also the experience working abroad. The importance of these factors indicates that the important basis for having positive attitudes is that the people have positive personal contacts, while superficial contacts may have a negative impact on the attitudes.

It is noteworthy that in none of the countries a factor related to economic indicators had a statistically significant impact on the attitudes of the public (subjective assessment of economic prosperity, the experience of being employed or unemployed). This indicates that people do not perceive the economic threats related to their position in regards to refugees, the refugees may are rather seen as a burden to the social system, people fear symbolic or realistic threats.

Keywords: public opinion, refugees, asylum, immigration, attitudes, integration policy

Sisukord

SISSEJUHATUS	6
1. PAGULASE MÕISTE JA HOIKUID SELGITAVAD TEOREETILISED LÄHENEMISED	8
1.1 Pagulase mõiste	8
1.2 Hoiakud ja eelarvamused	9
1.3 Immigratsioonihoiakute teooriaid	11
1.4 Immigratsioonihoiakute seos sisserände- ja kohanemispoliitikatega	19
1.5 Eesmärk ja hüpoteesid	21
2. METOODIKA	25
2.1 Võrdlusuuringusse valitud riikide põhjendus ja tausttegurite kirjeldus	25
2.2.1 Eesti riigispetsiifilised tegurid	27
2.2.2 Rootsi riigispetsiifilised tegurid	29
2.2.3 Tšehhi riigispetsiifilised tegurid	30
2.3 Euroopa Sotsiaaluuringu 2014. aasta andmed	31
2.4 Sõltuvad ja sõltumatud muutujad	32
3. HOIAKUD VARJUPAIGAPOLIITIKA SUHTES	37
3.1 Üldine hoiakute jaotus	37
3.2 Hoiakuid mõjutavad tegurid	38
3.3.1 Eesti elanikkonna hoiakuid mõjutavad tegurid	41
3.3.2 Tšehhi elanikkonna hoiakuid mõjutavad tegurid	48
3.3.3 Rootsi elanikkonna hoiakuid mõjutavad tegurid	45
4. ARUTELU	52
KOKKUVÕTE JA JÄRELDUSED	62
KASUTATUD KIRJANDUS	65
LISAD	72
Lisa 1	72
Lisa 2	73
Lisa 3	75
Lisa 4	77
Lisa 5	78
Lisa 6	79

SISSEJUHATUS

Sõda, inimõiguste süstemaatiline rikkumine ja lootus parematele elutingimustele on sundinud miljoneid inimesi oma kodudest ja riigist lahkuma ning ärgitanud neid varjupaika küsima teistes riikides. ÜRO Pagulaste Ülemvoliniku Ameti (UNCHR) andmetel on sunniviisiliselt ümberasustatud (*forsibly displaced*) 65,3 miljonit inimest maailmas, nende hulgas 21,3 miljonit põgenikku (*refugees*) (UNHCR, 2017).

Kuigi rändamine on alati olnud inimkonnale loomulik nähtus, siis suurenenud sisserändevood on tõstatanud mitmeid küsimusi Euroopa majanduse ja ühiskonna toimimisel. Euroopa heaoluriikide 21. sajandi väljakutseks on saanud tasakaalu leidmine solidaarsuse ja heaoluühiskonna vahel. Immigratsiooni nähakse tihti kui suurimat ohtu rahvuslikele heaoluriikidele ja üldlevinud hirmuks on saanud arusaam, et mitmekesisus õõnestab solidaarset rahva toetust heaoluriigile, eriti sotsiaalselt edumeelsete seas, kes näevad mõlemaid nii immigratsiooni kui ka jõulist heaoluriiki olemuselt heana (Kulin, Eger ja Hjerm, 2016: 1). Heaoluriigi aluspõhimõtte sotsiaalsete ressursside ümberjaotussüsteemist seatakse kahtluse alla, kui inimestel tuleb valmis olla ressursside jagamiseks multikultuurses ühiskonnas. Varjupaiga andmist võidakse näha kui avalikku hüvet, mis tuleb vastuvõtva riigi heaolu arvelt. Lisaks konkurentsi tunnetamises majanduslikele ressurssidele võidakse sisserändajates näha ohtu ka rahvusidentiteedile või sisejulgeolekule.

Varjupaigapoliitika erineb teistest rändepoliitikatest selle poolest, et on rahvusvaheliselt määratletud Genfi konventsiooniga. Viimastel aastatel on ka selle praktiline korraldus Euroopa Liidus (EL) üha enam liikunud riigi tasandilt liidu ühispoliitika tasandile. EL toimimise leping näeb ette, et varjupaigapoliitika kavandamisel ja elluviimisel juhendatakse solidaarsuse ning vastutuse, sealhulgas finantskoormuse liikmesriikide vahelise õiglase jagamise põhimõtetest (EL Teataja, 2012). Tugevneva rändesurve tõttu alates 2015. aastast on siiski paljud Euroopa riigid pakkunud välja omapoolseid lahendusi, võttes arvesse kohalikku avalikku arvamust ja poliitilist kultuuri. Seetõttu on oluline mõista motiive, mis on aluseks elanikkonna arvamusele sisserändajate ja sisserändepoliitikate suhtes. Immigratsioonihoiakud ei mängi rolli vaid sisserändepoliitika kujundamise protsessis, vaid ka kohanemispoliitikate väljatöötamisel. Senised uuringud näitavad, et immigrantide kohanemine on mitmesuunaline protsess, olles mõjutatud nii vastuvõtva ühiskonna kui ka sisserändajate hoiakutest (Dandy, 2009; Bourhis jt,

1997). Seega, kohanemispoliitikat ei saa välja töötada isoleerituna vastuvõtva ühiskonna hoiakutest, mis teeb vajalikuks elanikkonna hoiakute kaardistamise ja nende analüüsimise.

Käesoleva töö autor on 2015. aastal kaitsnud bakalaureusetöö, milles selgitati Eesti elanikkonna hoiakuid pagulaste suhtes ja neid mõjutavaid individuaalseid tegureid tuginedes Euroopa Sotsiaaluuringu (ESS) 7.voor (2014) andmetele. Bakalaureusetöö koostamise aeg langes kokku üle-euroopaliste pagulasvoogude suurenemisega ja Euroopa Komisjoni presidendi J.- C. Junckeri ettepanekuga pagulaste jaotussüsteemidest ning nendest asjaoludest tulenevalt suurenenud meediakajastusega immigratsiooniteemadel. Sellel ajahetkel oldi Eesti elanike hoiakuid pagulaste suhtes varem käsitletud vaid Siseministeeriumi poolt tellitud uuringus „Eesti elanike teadlikkus ja hoiakud pagulasküsimustes 2010“ (Saar Poll OÜ, 2010) ning sarnane võrdlusuuring viidi läbi ka 2014. aastal (Saar Poll OÜ, 2014). Avalikkuse reaktsioon maailmasündmustele ja EL ühtsele varjupaigapoliitikale oli tõukeks, miks hakati enam tähelepanu pöörama elanikkonna immigratsioonihoiakute kaardistamisele ja analüüsile. Kuigi arvatakse, et pagulastemaatika jõudmine meediasse ja kvoodipagulaste nõue, kuid ka teadlikkuse kasv võis hoiakuid sisserändajate suhtes mõjutada, põhjustades suuremat polariseerumist ühiskonnas, siis teooriatele tuginedes jäävad hoiakute tekkemehhanismid siiski samaks.

Käesoleva uurimistöö eesmärk on analüüsida hoiakuid pagulaste suhtes ja neid mõjutavaid asjaolusid. Riikide võrdleva analüüsi käigus on võimalik jõuda immigratsioonihoiakute tekkemehhanismide sügavuti mõistmiseni. Leidub hulganisti immigratsioonihoiakuid selgitavaid teooriaid, mis näitab, et hoiakute kujunemine immigratsiooni osas on keeruline ja paljudest asjaoludest mõjutatud nähtus. Magistritöö teooria osas antaksegi ülevaade erinevatest teooriatest ja lähenemistest immigratsioonihoiakute kujunemisele eesmärgiga luua raamistik edasiseks analüüsiks ja tulemuste selgitamiseks. Lühidalt käsitletakse ka hoiakute üldiseid teooriaid, selgitatakse pagulase mõistet ning hoiakute ja poliitikate seost. Metoodika osas kirjeldatakse võrdlusuuringusse valitud riikide taustategureid. Riikide poliitilise, kultuurilise ja ajaloolise konteksti ning rahvusliku koosseisu selgitamine on oluline, kuna need võivad olla aluseks erinevate ohtude tajumisele sisserändajate poolt. Metoodika osa annab ülevaate ka analüüsis kasutatavatest andmetest ja analüüsimeetodist. Uuringu läbiviimiseks on kasutatud Euroopa Sotsiaaluuringu 7. vooru (2014) andmed. Töö lõpuosas arutletakse saadud tulemuste üle ning hinnatakse hüpoteeside paikapidavust. Sisuline osa lõpeb kokkuvõttega, milles esitatakse uurimuse põhitulemused ning antakse soovitusi edaspidiseks.

1. PAGULASE MÕISTE JA HOIKUID SELGITAVAD TEOREETILISED LÄHENEMISED

1.1 Pagulase mõiste

Rännet võib selle põhjustest tulenevalt jagada vabatahtlikuks ja sunnitud rändeks. Vabatahtlik ränne tuleneb vaba liikumise õigusest, mis on sätestatud inimõiguste ülddeklaratsioonis (The Universal Declaration of Human Rights 1948, art. 13). Sel juhul on elukohavahetuse põhjuseks inimese vaba tahe, mis tuleneb näiteks perekondlikest või majanduslikest huvidest. Sunnitud rände puhul esineb sundluse element, sisaldades looduse või inimeste poolt põhjustatud ohtu elule või elatisvahenditele (nt pagulaste ränne, riigisisest ümberasustatud isikud, kuid ka inimesed, kes on ümberasustatud looduskatastroofide, keemia- või tuumakatastroofide, näljahäda või arendusprojektide tõttu) (International Organization for Migration, 2017).

UNHCR andmetel on sunniviisiliselt ümberasustatute¹ hulk maailmas varasemast kõrgeim (63,5 miljonit), enamus neist on siseriiklikult ümberasustatud inimesed (37,5 miljonit). Teise suure grupi moodustavad põgenikud (21,3 miljonit) hõlmates neid, kes on saanud kaitse 1951. aasta Genfi konventsiooni või selle lisaprotokolli (1967) alusel, kellele kohaldatakse muud liiki rahvusvahelist kaitset või kes on pagulastega sarnases olukorras. (UNHCR, 2017)

Pagulastena käsitletakse vastavalt rahvusvahelistele kokkulepetele inimesi, kes olles tagakiusatud rassi, usu, rahvuse, poliitiliste veendumuste või sotsiaalsesse gruppi kuulumise tõttu oma kodumaal, viibivad väljaspool päritoluriiki ja on saanud mõnelt teiselt riigilt vastava staatuse (Pagulasseisundi konventsioon, 1951). Staatuse andmisel arvestatakse, et neil ei ole võimalik saada nimetatud tagakiusamise liikide vastu kaitset oma päritoluriigilt. Inimest, kes on palunud kaitset väljaspool päritoluriiki, kuid kelle suhtes ei ole otsust veel langetatud, nimetatakse asüülitaotlejaks. Asüülitaotlejad võivad saada riigilt pagulasstaatuse, täiendava või ajutise kaitse.

Võib välja tuua mitmeid erinevusi pagulaste ja teiste immigrantrühmade vahel, kuid peamiselt eristab neid rändemotiiv: pagulased ei ole lahkunud oma kodudest vabatahtlikult, vaid on sunnitud põgenema tagakiusamise või ohu tõttu oma elule. Enamasti puudub neil võimalus oma kodukohariiki tagasi pöördumiseks ja nad on sunnitud alustama elu uues keskkonnas.

---

¹ Põhjalikum selgitus terminite osas: Asser, K (2015). Eesti elanikkonna hoiakud pagulaste suhtes ja neid mõjutavad individuaalsed tegurid. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool, sotsiaal- ja haridusteaduskond, ühiskonnateaduste instituut. Tartu : Tartu Ülikool

Pagulasteks kvalifitseeruvad isikud on enamasti pärit kolmandatest riikidest. UNHCR andmetel pärinevad enam kui pooled kõigist maailma põgenikest kolmest riigist: Süüriast, Afganistanist ja Somaaliast (UNHCR, 2017). Eesti jaoks on peamised pagulaste päritoluriigid nii regionaalselt kui ka kultuuriliselt kauged. Seega, siin varjupaika taotlevad inimesed erinevad Eesti põhirahvusest sageli nii nahavärvi kui ka usu poolest ning nad ei räägi enamasti eesti keelt või siin enamlevinud võõrkeeli nagu inglise ja vene keel. Euroopa tööturule sisenemist raskendavad lisaks keele- ja kultuuribarjääridele ka madal haridustase ning tööalase kvalifikatsiooni puudumine. Eespool toodud erinevusi on oluline arvesse võtta mõistmaks pagulaste kohanemisprotsessi ja põlisrahva hoiakuid nende suhtes.

1.2 Hoiakud ja eelarvamused

Mõistmaks sisseändajate suhtes kujunenud hoiakuid on oluline esmalt pöörata tähelepanu sellele, kuidas hoiakud kujunevad ja kuidas need võivad ajas muutuda.

Fishbein ja Ajzen (1975: 6) kirjeldasid hoiakut kui õpitud eelsoodumust reageerimaks järjepidevalt soodsal või ebasoodsal viisil mingi objekti, isiku, käitumise või sündmuse suhtes. Eelnevast kirjeldusest lähtuvalt ja varasemalt ka laialdaselt tunnustatud teadmisenä eeldati, et hoiakud on püsivad püsides muutumatuna aastaid või isegi kogu eluea jooksul. Mitmed autorid on siiski leidnud, et hoiakud võivad olla vähem järjekindlad, kui seda traditsiooniliselt on eeldatud. Eagly ja Chaikeni (1993: 1) esitatud definitsiooni järgi on hoiak psühholoogiline kalduvus hinnata teatud objekti olemust soosival või ebasoosival viisil. Psühholoogiline kalduvus viitab, et see on isiksuse sisene, ja hindamine viitab igasugusele hindavalt reageerimisele: nii avalikule kui varjatud, kognitiivsele, afektiivsele kui ka käitumuslikule (Eagly ja Chaikeni, 1993: 1). See lähenemine ei näita hoiakuid ainult õpitud eelsoodumustena, vaid mõnab, et neil võib olla ka vähemalt osaliselt teatav bioloogiline alus. Samuti võivad mõned hoiakud olla suhteliselt ajutised ja muudetavad, eriti kui need pole inimesele väga olulised (Eagly ja Chaiken, 1993: 2), kuid kui hoiakud on tugevad ja tähtsad, siis on need muutustele resistentsed (Eagly ja Chaiken, 1993: 621).

Hoiakuid vähemusgruppide suhtes, eriti kui need on negatiivsed, on sageli nimetatud ka eelarvamusteks (Eagly ja Chaiken, 1993: 5). Allport (1958) on teinud laiaulatusliku uurimuse

kirjeldamaks eelarvamuste päritolu ja olemust. Ta hakkas kasutama etnilise stereotüüpiseerimise käsitlust kui erijuhtumit kognitiivses funktsioneerimises ning sellest ajast on kognitiivne vaade saanud domineerivaks teoreetiliseks lähenemiseks eelarvamuste ja diskrimineerimise uuringutes. Allport (1958) defineeris etnilisi eelarvamust kui antipaatiat, mis põhineb vigastel ja paindumatutel üldistusel. Seda tuntakse või väljendatakse ning see võib olla suunatud otse grupi kui terviku pihta või isiku pihta, kuna ta on selle grupi liige (Allport 1958: 9). Eelarvamusi eristab teistest negatiivsetest sotsiaalsetest hoiakutest ebatäpsus uskumuse osades, mis eeldatavasti on piiratud vaatluste üldistamise tagajärg. Teiseks on eelarvamused kangekaelselt püsivad, isegi kui nad on vastamisi vastupidise informatsiooniga. Allport (1958) tõdes, et ükskõik milline levinud üldistus sotsiaalse grupi osas sisaldab tõenäoliselt ebatäpsusi ja on vähem või rohkem resistentne.

Hoiakute resistentsuse taga võivad olla motivatsioonilised või kognitiivsed tegurid. Motivatsioonilise lähenemise järgi osutavad inimesed vastupanu hoiakute muutumisele, kuna need võivad tuua kaasa mitmeid ohte egole, isiksusele, isiklikule vabadusele või üksnes tähtsa hoiaku stabiilsusele. Kognitiivne lähenemine selgitab, et inimesed seisavad vastu mõjudele, kui nende hoiakud on seotud paljude teiste kogitsioonidega suuremas süsteemis, mis keske elemendi muutuse tagajärjel võib destabiliseeruda. (Eagly ja Chaiken, 1994: 621).

Hoiakute kui konstruktsiooni mudeli järgi peaksid hoiakud püsima muutumatutena selles ulatuses, kuni isik formuleerib igakordselt mingi objekti suhtes sama mõttelist representatsiooni või toetub samadest allikatest informatsioonile (Kruglanski ja Stroebe, 2005: 325). Wilson, Kraft ja Dunn (1989) näitasid, et hoiakud võivad muutuda, kui inimesed analüüsivad neid (Wilson, Kraft ja Dunn, 1989; Kruglanski ja Stroebe, 2005: 325 kaudu). Hoiakuid võivad mõjutada ka ühiskonnas toimuvad muutused. Rezsohazy (2001: 16154) leidis, et nihked väärtustes on põhjustatud sotsiaalses keskkonnas toimuvatest muutustest ning need nihked toimuvad enamasti pikema aja vältel järkjärgulise kohanemisena, kuid mõnikord võivad ootamatute sündmuste tagajärjel toimuda ka kiired muutused.

1.3 Immigratsioonihoiakute teooriad

Immigratsioonihoiakuid selgitavaid tegureid on rohkesti. Järgnevalt on antud ülevaade neist olulisematest pöörates tähelepanu ka sellele, kuidas erinevad autorid on neid lähenemisi kategoriseerinud. Erinevatest lähenemistest immigratsioonihoiakutele on esitatud kokkuvõttev tabel (tabel 1), kus lisaks viidatud autorite nägemusele on lisatud käesoleva töö autori enda nägemus hoiakute kategoriseerimisest.

Hainmuelleri ja Hopkinsi (2014) ülevaade jagab immigratsioonihoiakute uurimused kaheks laiaks suunaks. Esimene on „**poliitökonoomia**“ (*political economy*), mis selgitab immigratsioonihoiakuid viidates põlisrahvuse individuaalsele omakasule ning suunab empiiriliselt uurima konkurentsi põlisrahvuse ja sisserändajate vahel, kas tööturul või läbi riigi kulutuste ja teenuste. Teine lähenemine on „**sotsiaalpsühholoogilised**“ (*socio-psychological*) vaated, mis rõhutavad grupiga seotud hoiakuid ja sümbolite mõju immigratsioonihoiakute kujunemisel. Üks haru selles uurimissuunas rõhutab kujutletavaid ohte rahvusidentiteedile, sealhulgas püsiva rõhuga assimilatsioonil ja järgmiste põlvkondade keele omandamise probleemidel. Teine haru rõhutab eelarvamusi ja stereotüpiseerimist, vahepeal kombineerituna massimeedia või kohalike kokkupõrgetega (Hainmueller ja Hopkins, 2014: 2-3).

Palju viidatud autor Rustenbach (2010) on oma artiklis käsitlenud kaheksat erinevat immigratsioonihoiakute teoreetilist seletust paralleelselt, võttes üheaegselt vaatluse alla **kultuurilise marginaalsusteooria, inimkapitali teooria, poliitilise võõrandumise, sotsiaalse kaasatuse, naabruskonna turvalisuse, kontaktiteooria, välisinvesteeringud ja majandusliku konkurentsi**. Rustenbachi (2010) põhjaliku ülevaate erinevatest interdistsiplinaarsetest vaatepunktidest immigratsioonihoiakutele on mitmed autorid võtnud aluseks hoiakuid selgitava analüüsi läbiviimisel. Uurijad (nt Ceobanu ja Escandell, 2010; Paas ja Halapuu, 2012) on eelnevad immigratsioonihoiakuid selgitavad lähenemised jaganud kaheks: individuaalsed ja kollektiivsed teooriad. Neid kahte gruppi eristab mõõtmise tasand, (näiteks riik ja inimene) ning sama faktor võimaldab jagada kollektiivsed teooriad veel omakorda kaheks kategooriaks- riiklikud ja piirkondlikud (Paas ja Halapuu, 2012: 5).

Tabel 1. Immigratsioonihoiakuid selgitavad lähenemised

Uurimis-suund	Hoiakuid selgitav lähenemine	S oht	R oht	Selgitus
Poliitökonoomia	Majandusteooria	-	X	Kõrgema SKp-ga riigid on positiivsemate hoiakutega, kuna majanduse kasv tähendab vähem konkurentsi. Kõrgem töötuse määr riigis viib negatiivsemate hoiakuteni. Majanduslikult vähemkindlustatud inimesed on negatiivsemate hoiakutega, kuna sisse­rändajates nähakse konkurente tööturul või sotsiaalsete hüvede jaotussüsteemis.
	Inimkapitali teooria	-	X	Kõrgema kvalifikatsiooniga rahvused, on sisse­rändajate suhtes pooldavamad. Individuaalsel tasandil annab kõrgem haridus turvatunde tööturul ja seetõttu ollakse sisse­rändajate suhtes positiivsemate hoiakutega.
	Fiskaalmõjud	-	X	Negatiivseid hoiakuid põhjustab arvamus, et immigrantide maksulaekumised on vähesed.
Sotsiaalsuhhloogiline lähenemine	Kontaktiteooria	X	X	Hoiakud immigrantide suhtes sõltuvad sisse­rändajate arvust riigis. Pealiskaudsed kontaktid sisse­rändajatega, näiteks tänaval suurendavad tajutud ohtu. Samas isiklikud kontaktid sisse­rändajatega suurendavad tolerantsust.
	Välisinvesteeringute määr	-	-	Välisinvesteeringute läbi levib informatsioon sisse­rändajate olemuse ja päritoluriigi osas, samuti aitavad kontaktid ettevõtjate vahel näha sarnaseid väärtusi ning seetõttu muutuvad hoiakud positiivsemaks.
	Sotsiaalse identiteedi teooria	X	-	Inimesed eelistavad mingi tunnuse alusel endaga sarnaseks peetavaid kaaslasi neile, keda loetakse endast erinevaks.
	Inimkapitali teooria	-	X	Kõrgem haridus avar­dab silmaringi ning suurendab tolerantsust, sotsiaalset ja poliitilist kaasatust.
	Kultuuriline marginaalsusteooria	-	-	Inimesed, kes on kuulunud kultuuriliselt marginaliseeritute gruppi, mõistavad paremini samas olukorras olevaid inimesi.
	Sotsiaalse kaasatuse teooria	X	X	Kõrgema sotsiaalse usaldusega inimeste hoiakud sisse­rändajate suhtes on positiivsemad.
	Naabruskonna turvalisuse teooria	-	X	Inimesed, kes kardavad oma naabruskonnas pimes­d liikuda ja süüdistavad sisse­rändajaid kuritegudes, on negatiivsemate hoiakutega.
	Poliitiline võõrandumine	-	-	Poliitikast võõrandunud inimesed võivad otsida süüdlasi ja võivad seega olla negatiivsemate hoiakutega.
	Religioossus	X	-	Religiooniga seotud tunnevad ohustatuna teise grupi poolt, mis võib omakorda tekitada negatiivsemaid hoiakuid teise grupi suhtes. Samas võivad religiooniga seotud põhiväärtused aidata kaasa suurema tolerantsuse tekkele.
	Usaldus institutsioonide suhtes	-	X	Inimesed, kes usaldavad poliitilisi institutsioone, õigussüsteemi ja politseid, usuvad, et institutsioonid kaitsevad neid sisse­rändest tuleneva ohu eest ja on sisse­rändajate suhtes tolerantsemad.

Märkused: S oht- sümboolne oht; R oht- realistlik oht

Allikas: Hainmueller ja Hopkins (2014) järgi; autori koostatud

Paas ja Halapuu (2012: 5) järgi rõhutavad individuaalsed teooriad individuaalseid faktoreid nagu haridustase (**inimkapitali teooria**), sissetulek, tööstaatus (**individuaalne majandusteooria**), kultuurilised konfliktid, mis tulenevad sisserändajate mittemõistmisest (**kultuuriline marginaalsusteooria**), poliitilise seotuse tase (**poliitilise kuuluvuse teooria**), inimeste vaheline usaldus (**sotsiaalse integratsiooni/ kaasatuse teooria**), turvalisuse tajumine (**naabruskonna turvalisuse teooria**). Kollektiivsed teooriad keskenduvad agregeeritud muutujatele nagu immigrantide arv riigis (**kontaktiteooria**), töötuse määr riigis, töötuse määra kasv (**kollektiivsed majanduslikud teooriad**) ja välisinvesteeringute määr riigis (**välisinvesteeringute teooria**) (Paas ja Halapuu, 2012: 5).

Nii individuaalsed kui ka kollektiivsed tegurid võib omakorda jagada majanduslikeks ja mittemajanduslikeks (nt Scheve ja Slaughter 2001; Mayda 2006; O'Rourke ja Sinnott, 2006; Schütz 2013; Paas ja Halapuu 2012). Individuaalsel tasandil mittemajanduslikud teooriad sisaldavad isiklikke uskumusi ja ootusi sisserände mõjust. Näiteks võivad immigratsioonihoiakute kujunemisel mängida rolli isiksuslikud tegurid- kuivõrd inimene väärtustab inimõigusi, inimeste vaba liikumist ja teisi kultuure ning millised on tema ootused või hirmud sisserändega kaasnevatest muutustest rahvuskultuurile või ühiskonna turvalisusele. Majanduslikud individuaalsed tegurid on põhjendatud inimeste ootustega immigratsiooni majanduslikust mõjust, kas riigile tervikuna või individuaalsele majandusolukorrale. Sisserändes võidakse näha riigi majandusele kasu või pigem koormat, samuti võidakse tunda muret avalike hüvede jaotuse või fiskaalmõjude pärast ning tunda ohustatuna oma positsiooni tööturul. On leitud, et positsioon tööturul on eelnevatest kõige kriitilisem majanduslik tegur, mis individuaalseid poliitikaelistusi mõjutab (Scheve ja Slaughter 2001: 134) ning realistlikud hirmud konkurentsi tõttu tööturul on võtmeelement mõistmaks eelistuste kujunemist immigratsioonipoliitika suhtes (Mayda, 2006: 526).

Scheve ja Slaughter (2001) selgitasid **majandusliku konkurentsi teooriat** immigratsiooni jaotusprobleemide mõjuga formaalse majandusmodelile. See mudel ennustab, et madalakvalifikatsiooniga immigrantide sissevool suurendab madalate oskustega tööjõupakkumist, alandab palkasid (või tööhõivet) madalapalgaliste seas, samas kui kõrge kvalifikatsiooniga töötajate palgad tõusevad. Kõrge kvalifikatsiooniga tööjõul on vastupidine efekt, kuna see teeb madalapalgalise tööjõu suhteliselt defitsiitseks. Individuaalsel tasemel näitavad erinevad uuringud (Scheve ja Slaughter, 2001; Rustenbach, 2010; International

Migration Outlook, 2010), et madala kvalifikatsiooniga põliselanikud omavad suurema tõenäosusega immigratsioonivastaseid hoiakuid, kuna immigrantide seas on enamasti enim esindatud lihttöölised ja seetõttu on nad konkurentideks peamiselt madalama kvalifikatsiooniga kohalikule rahvale.

Lisaks individuaalsele tasandile saab majandusliku konkurentsi teooriat mõõta ka regionaalsel ja riiklikul tasandil (Rustenbach, 2010: 59). Kollektiivsel (regionaalsel ja riiklikul) tasandil majandusteooria on seotud riigi majandusolukorraga ning see on mõõdetav riiklikku töötuse määra ja SKP kaudu. On leitud, et riigi majanduslik olukord on seotud hoiakutega immigratsiooni suhtes (Quillian, 1995) ja rikkamates ja võrdsemates riikides tuleb veelgi enam esile, et kõrgelt haritud inimesed on tolerantsemate hoiakutega (O'Rourke ja Sinnott, 2006). Seda selgitab inimeste mure erinevate ressursside, nagu töökohtade või sotsiaalsete hüvede, jaotamise pärast. Mida piiratumad need ressursid on, seda suuremat konkurentsi tajutakse. Rustenbach (2010: 60) järgi piirkondades, kus on kõrgem töötuse määr, esineb enam immigratsioonivastaseid hoiakuid. Üldiselt on leitud, et erinevaid kulusid ja tulusid kokkuvõttes on immigratsioonil vähene mõju riigi majandusele (Rowthorn, 2008). Elanikkond ei pruugi seda siiski teadvustada ja nii võidakse otsida majandusraskuste korral süüdlasi ning näha sisserändajates koormat riigi majandusele.

Kuigi majandusliku konkurentsiteooria on palju kasutamist leidnud, siis (Hainmueller ja Hopkins, 2014: 1) kelle põhjalik ülevaade sisaldab ligi 100 uuringut rohkem kui kahes tosinas riigis, on leidnud, et immigratsiooni hoiakud näivad olevat väheseotud inimese isikliku majandusolukorraga, vaid hoiakuid kujundavad pigem sotsioloogilise mured immigratsiooni mõjude pärast riigitasandile, ei ole vahet kas need mõjud on kultuurilised või majanduslikud.

Inimkapitali teooria selgitab kõrgema haridustaseme ja pooldavamate immigratsioonihoiakute seost kahel viisil, millest esimene selgitus sarnaneb majandusteooriaga. Nimelt, varustab haridus inimesi paremate oskustega, mistõttu ei tule neil immigrantidega töökohtade pärast võistelda (Scheve ja Slaughter, 2001; Mayda 2006; O'Rourke ja Sinnott, 2006). Samuti on haridus seotud tööstaatusiga. Nimelt leidis Mayda (2006), et madalama haridustasemega inimesed on suurema tõenäosusega tööturult väljas. Seega on kõrgem haridustase seotud suurema majanduslikku kindlustundega. Kuigi (Rustenbach, 2010) on leidnud, et inimkapitali teooria on üks enim testitud immigratsioonihoiakute teooriaid ja selle tulemused on laialdaselt aktsepteeritud, siis

Hainmueller ja Hiscox (2010) leiavad, et haridus on ebapiisav mõõtmaks oskusi ja on seotud mitmete teiste faktoritega, mis võivad kergesti korreleeruda immigratsiooni pooldavate hoiakutega. Inimkapitali teooria teise selgituse järgi, annab haridus avarama maailmapildi ja suurendab mõistmist teiste kultuuride osas. Täpsemalt, enam haritud vastajad on empaatilisemad kultuurilise mitmekesisuse suhtes ja on optimistlikumad immigratsiooni majandusliku mõju osas (Hainmueller ja Hiscox, 2010: 5). Need tulemused näitavad, et korrelatsioon hariduse ja immigratsioonihoiakute vahel ei tulene mitte omakasupüüdlikust murest palkade pärast, vaid erinevustest kultuurilistes väärtustes ja uskumustes immigratsiooni sotsioloogilises mõjus (Hainmueller ja Hiscox, 2010: 5).

Kontaktiteooria fookuses on erineval tasandil ja erineva iseloomuga kokkupuuted teisest rassist ja rahvusest inimestega. Allport (1958) leidis, et kui mingi grupi esindajaga kohtutakse juhuslikult, näiteks tänaval, siis see kokkupuude pigem kinnistab eelarvamusi, samas kui isiklik tutvus mingi grupi liikmega vähendab eelarvamusi. Inimesed, kes puutuvad immigrantidega kokku pealiskaudselt, ilma et areneks intiimsus või sõprus, tunnevad kahtlusi ja vaenulikkust, mis omakorda viivad negatiivsemate immigratsioonihoiakuteni (Fetzer, 2000 kaudu Rustenbach, 2010). Samas kui isiklik kontakt teisest grupist pärineva inimesega vähendab eelarvamusi, vaenulikkust ja sotsiaalset distantssi (Semyonov ja Glikman, 2009: 694). Positiivsemate hoiakuteni teisest rassist või rahvusest inimeste suhtes viib kultuuriliste väärtuste ja erinevuste mõistmine, selle eelduseks on aga, et kontaktid vähemusgrupi esindajatega oleksid lähedased ning positiivsed.

Gruppide vahelisi suhteid ja mõistmist käsitleb ka **kultuuriline marginaalsusteooria**. Sellel teoorial on mitmeid erinevaid vorme, kuid üldjoontes on need seotud sisserändajatega kultuuriliste sarnasuste või erinevuste tajumisega. Allport (1958) on leidnud, et grupid, kes on ise kuulunud diskrimineeritud vähemusgruppidesse tunnevad suuremat sümpaatiat teiste gruppide vastu, keda samuti diskrimineeritakse. Sarnase kogemuse olemasolu aitab neil samastuda raskustes olevate inimestega ning soodustab seetõttu positiivsemate hoiakute teket. Samas, teise grupi tajumine äärmiselt erievana dominantkultuurist, võib viia ka uskumusteni, et grupipiirid on ületamatud (Dandy, 2009: 227). Inimene samastab ennast ühe grupiga ja vastandab teisega. Blumeri (1958: 4) järgi võivad eelarvamuslike hoiakuid kujundada (1) üleolekutunne teise grupi suhtes, (2) teise grupi loomuomaselt võõrana tajumine, (3) eelisõiguse tundmine teatud privileegidele ning (4) hirmud ja kahtlused, et teine grupp võib ohustada

domineeriva grupi eelisõigusi. Neist esimesed kolm viitavad, et eelarvamuste põhjusteks võivad olla jäikade grupipiiride tajumine. Hoiakud sisserändajate suhtes on negatiivsemad siis, kui ei suudeta ennast erineva kultuuritausta või kogemuste tõttu sisserändajatega seostada (Rustenbach, 2010). Samas kui Blumeri poolt välja toodud neljas selgitus on aluseks grupi ohu teooriale.

Poliitilise võõrandumise lähenemise järgi on indiviidide poliitikast huvitumise määr seotud nende hoiakutega sisserändajate suhtes. Espenshade ja Hempstead (1996) leidsid, et inimesed, kes on poliitiliselt võõrandunud, võivad otsida teisi, keda süüdistada, ja olla seetõttu sisserändajate suhtes negatiivsemalt häälestatud. Paas ja Halapuu (2012: 169) leidsid, et need, kes usaldavad oma riigi institutsioone ja poliitikuid on tolerantsemad immigrantide suhtes selgitades seda uskumusega, et institutsioonid hoiavad neid turvalisena immigratsioonist tulenevate võimalike ohtude eest. Samas kui inimesed kardavad, et riigiinstitutsioonid ei toimi rahva parimates huvides ning ei ole võimelised neid kaitsma, siis võivad nad muutuda sisserände suhtes ettevaatlikumaks.

Sotsiaalse integratsiooni teooria seostab suhtumist sisserändajatesse sotsiaalse usaldusega ehk sellega, kas inimene üldiselt peab teisi inimesi usaldusväärseks või mitte. Empiirilised uuringud on näidanud, et kõrgema sotsiaalse usaldusega inimeste hoiakud sisserändajate suhtes on positiivsemad (Herreros ja Criado, 2009; Rustenbach, 2010; Paas ja Halapuu, 2012). Kui inimene usaldab üldiselt enam teisi inimesi, siis on suurem ka tema valmisolek usaldada teisest kultuuriruumist pärit sisserändajaid. Herreros ja Criado (2009: 347) on leidnud, et sotsiaalsel usaldusel on ka kaudne mõju: nimelt vähendab see immigrantidega seonduvaid tajutavaid ohte, mis on hoiakute kujunemisel oluliseks lähteallikaks.

Rustenbach (2010) on leidnud oma analüüsis, et suurema **välisinvesteeringute tasemega riikide** elanikkond omab positiivsemaid hoiakuid immigrantide suhtes. Ta on selgitanud investeeringute mõju immigratsioonihoiakutele kahel viisil, millest esimene seletab mõju hoiakutele informatsiooni leviku kaudu. Kui rahvused otsustavad investeerida, siis informatsioon vaesematest riikidest saab nähtavamaks meedias ja äris (Rustenbach, 2010: 59). Teadlikkuse suurenedes, kes immigrandid tegelikult on ja millistes rasketes oludes nad elavad, võib suurendada mõistmist ja vähendada immigratsiooni vastaseid hoiakuid. Alternatiivne selgitus on seotud kontaktiteooriaga. Nimelt, suurem investeeringute tase loob rohkem personaalseid kontakte ettevõtjate vahel, kus isikud õpivad, et inimesed teistest kultuuridest

jagavad samu väärtusi, nagu kasu teenimine või tulus ettevõtlus (Rustenbach, 2010:59).

Religioon kannab endas mitmeid väärtusi, mis võivad mõjutada ka hoiakuid teisest rahvusest või kultuuriruumist pärit inimeste suhtes. Allport (1958) leidis, et religiooni mõju hoiakutele võib olla kahesugune: usulisse ühendusse kuulujad võivad liigitada inimesi „meie“ ja „nemad“ ning tunda ennast ohustatuna teise grupi poolt, mis võib omakorda tekitada negatiivsemaid hoiakuid teise grupi suhtes. Samas võivad religiooniga seotud põhiväärtused, nagu teiste aitamine ja vendlus, aidata kaasa suurema tolerantsuse tekkele (Allport, 1958). Kvantitatiivsetes uuringutes on leitud, et need, kes on tihedamalt religiooniga seotud, toetavad suurema tõenäosusega liberaalset immigratsioonipoliitikat (Knoll, 2009). Paas ja Demidova (2014) leidsid, et nii Eestis kui Venemaal on religiooniga seotud inimesed immigrantide suhtes tolerantsemad võrreldes mitteusklike inimestega.

Ohuteooria selgitab immigratsioonihoiakuid tulenevalt vähemusgrupist tajutavatest ohtudest. Sellele lähenemisele on aluse pannud Blumer (1958), kelle grupi ohu teooria järgi tulenevad rassilised eelarvamused kollektiivse ohu tajumisest. Ka Hainmueller ja Hopkins (2014: 3) leidsid, et palju kindlamalt on viimased uuringud näidanud, et immigratsiooniga seotud hoiakud tulenevad murest rahvuse kui terviku pärast, sisaldades sümboolseid või kultuurilisi ohte, samuti tajutavaid majanduslikke ohte. Tajutud ohtu mõjutavad vähemusgrupi relatiivne suurus võrreldes dominantgrupiga, ja majanduslikud olud (Quillian, 1995: 601). Suur arv vähemusgrupi esindajaid suurendab nende poolt tajutavat ohtu isiklikule või riigi majandusolukorrale, kuid ka turvalisusele ning see võib olla aluseks immigratsioonivastaste hoiakute tekkele.

Tajutud ohud võivad olla realistlikud või sümboolsed. Realistlik oht on seotud näiteks võistlusega töökohtade ja piiratud sotsiaalsete hüvede pärast, sümboolne oht tuleneb kahe rühma erinevustest sotsiaalsetes, kultuurilistes, moraalsetes, käitumuslikes ja religioossetes praktikates (Ainsaar jt, 2016:7). Realistliku ohu tajumisena võib käsitleda inimeste muresid **fiskaalkulude** pärast. Täpsemalt kardetakse, et kõrgem immigratsioon viib kõrgema maksukoormuseni (Hatton, 2012: 15). Sümboolne oht viitab, et ohustatud on mittemõõdetavad sotsiaalsed konstruktid, nagu rahvamajandus või rahvusidentiteet (Hainmueller ja Hopkins, 2014: 3).

Ühe sümboolse ohu alaliigi- kultuurilise ohu põhjendamisel on kasutatud sotsiaalse identiteedi teooriat, mis seletab negatiivsete immigratsiooni hoiakute kujunemist läbi identiteedi motiivide.

Sotsiaalse identiteedi teooria (Tajfel, 1978) kohaselt kalduvad inimesed eelistama mingi tunnuse alusel endaga sarnaseks peetavaid kaaslasi neile, keda loetakse endast erinevaks (Taifel, 1978 kaudu Ainsaar jt., 2016: 6). Samuti võib näha immigratsioonis ohtu rahvusidentiteedile. Rahvuslikud identiteedid on ajalooliselt kujunenud läbi samaaegse kaasamise ja väljaarvamise, kus iga „meie“ defineeriti vastamisi „nendega“ (Moore, 2001: 16493). Mure oma riigi heaolu ja rahvuse püsimise pärast võib tekitada vastupanu riiki saabuvate sisserändajate ees, näiteks võidakse karta, et sisserändajate hulga suurenedes muutub teine kultuur rahvuskultuuri üle domineerivaks. Sealjuures võib eeldada, et mida tugevamad on rahvustunded, ehk mida tugevamini identifitseeritakse ennast rahvuse või riigi esindajana, seda enam ollakse vastu sisserändele.

Suurema ohu tunnetamisega immigrantide poolt seostub ka **naabruskonna turvalisuse teooria**, mille järgi madal hinnang naabruskonna turvalisusele toob kaasa vastupanu sisserändajate suhtes. Seda on selgitatud usaldamatusega immigrantide suhtes, nendega võidakse seostada sotsiaalseid probleeme ühiskonnas. Näiteks võidakse arvata, et immigrandid on suurema tõenäosusega seotud kriminaalsete tegudega ja karta seeläbi sisserändajate osakaalu suurenedes oma elupiirkonna ebaturvaliseks muutumist.

Immigratsioonihoiakute seletamisel on järjest enam pööratud tähelepanu ka **diskursustele**. Diskursuslikku lähenemise kaudu saab selgitada, kuidas informatsioon, mida inimene mingi nähtuse kohta saab või omab, mõjutab hoiakuid selle nähtuse osas. Informatsiooni allikateks võivad sealjuures olla meedia, kirjandus, haridusasutused või ka kontaktid. Infokeskkond ja eliidi retoorika mängib olulist rolli immigratsioonihoiakute selgitamisel, eriti nende dünaamika puhul (Hainmueller ja Hopkins, 2014: 21). ²Meedias esitatavad diskursused võivad kanduda üle ühiskondlike hoiakute kujundamisele. Kui meedias on levinud peamiselt immigratsiooni ohtudega seotud diskursused, siis võivad need olla aluseks negatiivsematele hoiakutele sisserändajate suhtes.

Erinevatest jaotustest immigratsioonihoiakuid selgitavatele teooriatele ja lähenemistele annab ülevaate tabel 1. On oluline arvesse võtta, et mitmed teooriad ja lähenemised on omavahel seotud või osaliselt kattuvad. Näiteks naabruskonna turvalisuse teooria lähtekohaks võib pidada üldist ohuteooriat, mis seisneb realistliku ohu tajumises sisserändajate poolt. Inimesed võivad

---

² Immigratsioonidiskursustest Eesti meedias: Valk, M. (2015). Immigratsioon meedia kõneainena aastatel 2003-2005 ja 2012-2014. Magistritöö. Tartu Ülikool, Ühiskonnateaduste instituut

seostada suurenenud sisse­rännanute arvuga elukeskkonnas suurenenud kuritegevuse ja ebaturvalise elukeskkonnaga. Kultuuriline marginaalsusteooriat käsitleb otseselt sümboolse ohu tajumist sisse­rändajate poolt, täpsemalt võidakse seda seostatakse ohu tajumisega oma rahvuslikule identiteedile (sotsiaalne identiteediteooria). Kontaktiteooria ja kollektiivse ohu teooria väidavad sarnaselt, et hoiakud immigrantide suhtes on sõltuvad immigrantide populatsiooni suhtelisest suurusest (Quillian 1995; Scheve ja Slaughter, 2001). Ühelt poolt toob suur immigrantide osakaal riigis kaasa palju pealiskaudseid kontakte sisse­rändajatega ja teiselt poolt tuntakse ohtu oma rahvuskultuurile või sisejulgeolekule.

1.4 Immigratsioonihoiakute seos sisse­rände- ja kohanemispoliitikatega

Riigid lähtuvad rändajate vastuvõtmisel nii nende rände põhjustest kui ka kasu- ja kahjuteguritest oma riigile. Üheltpoolt ollakse huvitatud tööjõust, et täita tühimikke tööturul, samas on kasvanud mure immigratsiooni mõju pärast riigi avalikke hüvedele, sotsiaalsüsteemile ja kohalikke elanikke töövõimalustele. Kuigi uuringutes on leitud, et immigratsioonil on minimaalne või puuduv mõju riigi fiskaalsektorile (Rowthorn, 2008), siis nii positiivse kui ka negatiivse majandusliku efekti teadvustamine elanikkonna seas võib mõjutada immigratsioonihoiakute kujunemist. Veelgi keerulisem on olukord pagulaste vastuvõtmise puhul, kuna nende vastuvõtmise eelduseks ei ole mitte majanduslik kasu, vaid pigem humanitaarmotiiv. Hattoni (2015: 3) järgi toimib immigratsioonipoliitika sageli raamistikus, kus tulu on suunatud vastuvõtvale ühiskonnale, näiteks konkreetsetele inimestele perekonna ühinemise juhtumite puhul või majandusele nagu tööjõumigratsiooni juhtumite puhul, kuid asüülitao­tlejad vastu võttes on aluseks pigem kasu taotlejatele endile, mitte vastuvõtvale ühiskonnale. Lisaks võivad pagulaste ja immigrantide suhtes tekitada erinevaid hoiakuid pagulaste eripärad nagu peamised päritolumaad, vastuvõtva riigi poolt neile pakutavad sotsiaalsed hüved ja segadus pagulase mõiste ümber. Varasemates uuringutes on selgitatud, et hoiakud pagulaste suhtes erinevad võrreldes üldiste immigratsioonihoiakutega (O'Rourke ja Sinnott, 2006; International Migration Outlook, 2010).

Negatiivsed hoiakud immigratsiooni osas tekitavad omakorda sotsiaalseid pingeid olukorras, kus EL liikmesriigina ollakse mõjutatud liidu eesmärkidest ja ühtsetest poliitikameetmetest. Kuigi varjupaigapoliitika on reguleeritud osaliselt EL tasandil, siis on oluline mõista vastuvõtva

ühiskonna hoiakuid, et juhtida poliitikat kohalikul tasandil (sh integratsioonipoliitika), leevendada sotsiaalseid pingeid ning vajadusel rakendada meetmeid hoiakute muutmiseks. Rahva arvamusega arvestamine on ka demokraatliku ühiskonna aluspõhimõtteks. On leitud, et immigratsioonihoiakud on poliitiliselt põhjuslikud- neil on potentsiaal muuta poliitilist käitumist ning valitsuse ja poliitiliste parteide tegevusakte (Hainmueller ja Hopkins, 2014: 21).

Poliitilisest vaatenurgast on inimeste vaba liikumine oluline, sisseränne aitab elavdada majandust, tuues tööturule juurde kvalifitseeritud ja innovaatilisi inimesi, suureneb tarbimine ja laekub enam maksusid. Siiski peab võtma arvesse, et kõik sisserändajad ei ole kõrgelt kvalifitseeritud või valmis tööturule suunduma, ka sel juhul peab riik leidma võimaluse nende inimeste integratsiooni toetamiseks. Lisaks majanduslikele eesmärkidele on poliitika ülesandeks säilitada rahulik keskkond nii põlisrahvusele kui ka sisserännanutele. Uurijad, kes on analüüsinud integratsioonipoliitikaid üle maailma, on leidnud, et kaasavama integratsioonipoliitikaga riigid on üldiselt enam arenenud, konkurentsivõimelisemad ja õnnelikumad kohad nii immigrantidele kui ka kõigile teistele elamiseks (MIPEX, 2017). Edukalt toimiv integratsioonipoliitika on kasulik kogu ühiskonnale, võimaldades perekondadel taasühineda, aidates neil saada sobiva töö ja sotsiaalse kaitse, põlisrahvale aga andes turvatunde. Positiivsed kohanemiskogemused mõjutavad omakorda nii avalikkuse kui ka sisserändajate hoiakuid.

Integratsioonipoliitika kujunemisprotsessis mängivad olulist rolli avalikkuse ja erinevate osapoolte (meedia, tööandjad, poliitilised parteid) arvamused. Ka kohanemisprotsess on mitmesuunaline, olles mõjutatud nii vastuvõtva ühiskonna kui ka sisserändajate hoiakutest (Dandy, 2009; Bourhis jt, 1997). Sisserändaja kogeb võõras keskkonnas mitmeid barjääre, mis suurendavad kohanemiskogemusi. Barjäärid, nii poliitikast tulenevad kui ka negatiivsete hoiakute või diskrimineerimise tajumine, vähendavad motivatsiooni lõimumiseks. On leitud, et negatiivsed hoiakud pagulaste ja immigrantide suhtes võivad viia isegi vähemuste separatsioonini ja marginaliseerumiseni (Dandy, 2009: 226). Lisaks hoiakutele, määrab poliitika, milliseks kujuneb immigrantide roll ühiskonnas. Piirava poliitika korral võivad sisserändajad jääda sotsiaalselt tõrjutuks, samas kui sisserändajate suhtes avatud riigid annavad neile võrdsed võimalused ja seetõttu tunnevad nad end võrdsete kodanikena ja on valmis ühiskonna ellu enam panustama (MIPEX, 2017).

Käesolevas magistritöös on käsitletud hoiakuid varjupaigapoliitika suhtes kui sõltuvat tunnust,

mis on mõjutatud erinevatest teguritest, sealhulgas ka poliitikaelistustest. Eelnevalt selgitati ka, et immigratsioonihoiakud võivad mõjutada poliitikat nii kujunemis- kui ka rakendamisprotsessis. Näiteks elanike vastupanu pagulaste suhtes võib mõjutada riikide osalemist vabatahtlikes ümberasustamisprogrammides, varjupaigakeskuse loomist kohalikku kogukonda või pagulasstaatuse saanute riiki elama jäämist. Seega, immigratsioonihoiakute uurimisel on praktiline poliitiline väljund. Kui kasvab meie arusaamine immigratsioonihoiakutest, siis suureneb ka arusaamisvõime nende rollist poliitikatele ja gruppide vahelistele suhetele (Hainmueller ja Hopkins, 2014: 22).

1.5 Eesmärk ja hüpoteesid

Rände, sealhulgas sunnitud rände intensiivistumine EL riikidesse, sõjalised konfliktid ja terroriaktid on järjest enam suunanud tähelepanu pöörama rände ja vaba liikumisega seotud valdkonnale. Kui varasemalt on mitmed riigid näinud immigratsioonis võimalust leevendada puudujääke tööturul või rahvastiku vananemisega seotud probleeme, siis rahvusliku mitmekesisuse kasv, integratsiooniprobleemid ning kohalike ja sisserännanute vahel toimuvad konfliktid, on aluseks hirmudele riigi heaolutaseme või rahvusliku turvalisuse pärast. Immigratsiooni ja multikulturalismi on nähtud ka kui ohtu või väljakutset heaoluriigile (Geddes, 2000: 153). Suurenev pagulassurve ja EL ühised poliitikameetmed selle probleemi lahendamiseks on tekitanud jõulise diskussiooni, kus otsitakse tasakaalupiiri solidaarsuse ja heaoluühiskonna säilitamise vahel. Vastuvõtval ühiskonnal tuleb olla valmis ressursside jagamiseks teisest kultuuriruumist pärit inimestega. Traditsiooniliselt on valitsuse poliitika ja vastuvõtva ühiskonna hoiakud olnud poliitikas ja uurimistöös isoleeritud, palju tähelepanu on pööratud uurimaks pagulaste ja migrantide kohandumist ja suhteliselt vähe tähelepanu on pööratud, kuidas see on mõjutatud vastuvõtva ühiskonna hoiakutest ja ootustest (Dandy, 2009: 225). Kuigi varjupaigapoliitika korraldus on järjest enam liikunud EL tasandile, siis riiklikud rände- ja kohanemispoliitikad opereerivad EL ühispoliitika raamides. Avalikuse arvamus mõjutab poliitikat kohalikul tasandil, mille tunnistuseks on näiteks ka paremäärmuslikke erakondade, keda üldiselt seostatakse immigratsioonivastasusega, populaarsuse tõus mitmetes Euroopa riikides. Üheltpoolt valijatena, kuid teisalt ka ühe osapoolena kohanemisprotsessis, mõjutab kohalik elanikkond sisserändajate saabumist ja kohanemist muutes vastuvõtva

ühiskonna hoiakud oluliseks uurimisobjektiks.

Käesoleva magistritöö eesmärgiks on anda ülevaade elanikkonna hoiakutest varjupaigapoliitika suhtes ja selgitada tegureid, mis neid hoiakuid mõjutavad kolme Euroopa riigi: Eesti, Rootsi ja Tšehhi näitel.

Töö teoreetilises osas kirjeldatud teooriad ning varasemate uurimistööde empiirilised tulemused on aluseks hüpoteeside püstitamisele. Uuemates rändega seotud hoiakute uuringutes soovitatakse lisaks indiviidi-tasandi uurimisele vaadelda rännet struktuursete kontekstuaalsete näitajate ja üldiste sotsiaalsete muutuste kontekstis (Castles, 2012). Varasemalt on ka leitud, et individuaaltasandi tegurid ei ole piisavad kirjeldamiseks riigiüleseid erinevusi hoiakutes (Quillian, 1995). Seega võib riikide poliitiline, kultuuriline ja ajalooline kontekst ning rahvuslik koosseis olla aluseks erinevate ohtude tajumisele sisserändajate poolt.

H1: Tulenevalt riigispetsiifilistest teguritest erinevad hoiakud ja neid mõjutavad tegurid riikide lõikes.

Ühe riigispetsiifilise tegurina võib käsitleda sisserändajate arvu riigis. Sisserändajate suhe põhirahvastikku võib anda informatsiooni selles osas, kui palju on riigi elanikel kokkupuuteid teisest rassist või rahvusest inimestega. Kontaktiteooriast tulenevalt kinnistavad sagedased pealiskaudsed kontaktid teisest rahvusest inimestega pigem eelarvamusi ja ei aita kaasa hoiakute positiivsemaks muutumisele. Sisserändajate tajumine igapäevases elukeskkonnas võib vastupidiselt suurendada inimese hirme sisserändajatest tulenevate reaalsete ja sümbolsete ohtude ees. Ohuteooria üheks mõõdikuks on kasutatud vähemusgrupi relatiivset suurust võrreldes dominantgrupiga (nt Quillian, 1995). Samas ei pruugi inimestel olla tõeseid teadmisi sisserändajate arvust riigis, kuid ka eeldused immigrantide sissevoolu osas võivad tähtsust omada. Enamus vastajaid, kes arvasid, et nende riik võtab vastu enam immigrante kui teised riigid, väljendasid suuremat vastuseisu nende vaeleusaamade tõttu (Hainmueller ja Hopkins, 2014: 8).

H2: Suur sisserändajate arv riigis on aluseks suurenenud ohu tajumisele sisserändajate poolt ning põhjustab seega negatiivsemaid hoiakuid varjupaigapoliitika suhtes.

Kõrgem haridus suurendab silmaringi ja peaks hoiakuid sisserändajate suhtes positiivsemaks muutma. Samuti tunnevad kõrgema haridusega inimesed ennast tööturul turvalisemalt ning ei ole niivõrd kartlikud sisserändajatest tuleneva konkurentsi pärast. Selliste tulemusteni on jõudnud mitmed uuringud, näiteks 2002 ESS andmete põhjal leidis Hatton (2012), et mida

haritum on töötaja, seda vähem ta kardab konkurentsi varjupaigataotlejate poolt. Kuna Eesti andmete põhjal on varasemas uuringus (Ainsaar ja Asser, 2016) selgunud, et Eesti elanikkonna hoiakud pagulaste suhtes on negatiivsemad just kõrgharidusega inimeste seas, siis on autori huvi selgitada inimkapitali teooriast tulenevat seost teiste uuringus osalenud riikide näitel.

H3: Kõrgema haridustasemega vastajad toetavad leebemat varjupaigapoliitikat.

Kuigi majanduslikke tegureid on peetud immigratsioonihoiakute juures oluliseks, siis Hainmuelleri ja Hopkinsi (2014) analüüs näitas, et majanduslikest teguritest olulisemad on sotsioloogilised mured sisserände mõjude pärast riigi tasandile. Varjupaigataotlejate puhul võib see seos eriti esile tulla, kuna tulenevalt varjupaigataotlejate sihtgrupi eripäradest (sageli keele- ja kultuuribarjäär, Euroopa tööturule sobiva hariduse ja oskuste puudumine) ei tajuta neid niivõrd konkurentidena tööturul. Samuti ei ole pagulaste vastuvõtmisel aluseks majanduslikud eesmärgid (tööjõud), vaid pigem humanitaarmotiiv. Varasemalt on Hatton (2012) leidnud, et hoiakuid varjupaigapoliitika suhtes kujundavad osaliselt poliitilised ja religioossed vaated ning isiklikku ja kultuurilise ebakindluse tajumine.

H4: Majanduslikest teguritest enam mõjutavad hoiakuid varjupaigapoliitika suhtes sisserändega seotud sümboolse või reaalse ohu tajumine.

Poliitilised väärtused on osaks inimese väärtussüsteemist, mis laiemalt on aluseks ka hoiakute kujunemisele mingi nähtuse suhtes. Akadeemikud on liiga sageli vaadelnud immigratsioonihoiakuid isoleerituna patriotismist ja poliitilisest ideoloogiast (Hainmueller ja Hopkins, 2014). Varasemates uurimustes on leitud, et indiviidi poliitikast huvitusus (Espenshade ja Hempstead, 1996) ja poliitilised vaated (Rustenbach, 2010) võivad mõjutada tema hoiakuid sisserändajate suhtes. Eeskätt on seostatud paremtiiva parteisid immigratsiooniteema kesksusega ja suurema konservatiivsuse toetamisega antud valdkonna küsimustes.

H5: Indiviidi poliitilised vaated ja poliitiline määratlus vasak-parempoolsel skaalal mõjutavad hoiakuid varjupaigapoliitika suhtes.

Poliitilist huvi on seostatud ka kõrgema hariduse ja suurema ühiskonnas osalemisega (Rustenbach, 2010: 57). Samas kui poliitiliselt võõrandunud võivad otsida süüdlast (Espenshade ja Hempstead, 1996) või olla ebausaldavad poliitiliste süsteemide suhtes. Inimesed, kes usaldavad nii oma riiki ja selle institutsioone, kuid ka teisi inimesi, suhtuvad üldiselt paremini ka immigrantidesse (Paas, 2015). Kõrgemat usaldust saab seostada suurema

turvatundega ja väiksema ohu tajumisega sisserändajate poolt.

H6: Kõrgem institutsionaalne ja sotsiaalne usaldus on seotud soosivamate hoiakutega leebe varjupaigapoliitika suhtes.

Sisserändajates võidakse näha ohtu rahvusidentiteedile. Multikultuursuse kasv võib panna inimesi muretseda oma riigi ja rahvuse püsimise pärast. On tõenäoline, et rahvusidentiteedi pärast tunnevad muret pigem riigi põliselanikud ja eelkõige need, kes tunnevad ennast oma riigiga lähedasena.

H7: Hoiakuid varjupaigapoliitika suhtes mõjutab ohu tajumine rahvusidentiteedile.

Püstitatud hüpoteesi võimaldavad testida vastaja kuulumine põlisrahvastiku hulka või uuringuküsimus, kus selgitatakse kuivõrd lähedasena vastaja ennast oma riigiga tunneb. Ka varasemates uuringutes on tugevat rahvusliku identiteeti seotud negatiivsemate hoiakutega immigratsiooni suhtes (Ceobanu ja Escandell, 2010: 321).

2. METOODIKA

Euroopa Sotsiaaluuringu 2014. aasta andmetele tuginedes võrreldakse hoiakuid kolmes Euroopa riigis: Eestis, Tšehhis ja Rootsis. Rahvusvahelise võrdlusuuringu eeliseks on suur andmehulk ja võimalus arvestada struktuursete kontekstuaalsete näitajatega, mis on eelduseks põhjalikumate järelduste tegemiseks ja hoiakute sügavuti mõistmiseks. Magistritöö eesmärgi saavutamiseks on kasutatud kvantitatiivset meetodit, mis on seni olnud immigratsioonihoiakute selgitamisel valdavaks. Õunpuu (2014: 63) järgi on kvantitatiivse uurimistöö eesmärk eksperimenteerida ja uuritava nähtuse tunnustega manipuleerida, et välja selgitada põhjustajajärg seosed. Käesolevas uurimistöös on uuritavaks nähtuseks hoiakud varjupaigapoliitika suhtes ning selgitavate teguritena on käsitletud immigratsioonihoiakute teooriatest ja varasematest empiirilistest uurimistöödest lähtuvalt erinevaid individuaalseid tegureid, samuti on arvesse võetud ka riikide taustaandmeid. Järgnevalt käsitletakse võrdlusuuringusse valitud riikide tausttegureid ja kirjeldatakse uurimistöös kasutatavat meetodit.

2.1 Võrdlusuuringusse valitud riikide põhjendus ja tausttegurite kirjeldus

Käesolevas magistritöös on lähemalt analüüsitud kolme Euroopa riigi- Eesti, Rootsi ja Tšehhi elanikkonna hoiakuid pagulaste suhtes. Eri riikide analüüs annab võimaluse järelduste tegemisel võtta arvesse lisaks individuaalsetele teguritele ka riigispetsiifilisi aspekte. Varasemalt on Paas ja Halapuu (2012) leidnud, et riigispetsiifilised tunnused on olulised Euroopa inimeste immigratsioonihoiakute kujunemisel.

Enamasti on senistes immigratsioonihoiakuid käsitlevates töodes kasutatud indiviiditasandil sotsiaalpsühholoogilisi teooriaid. Rustenbach (2010) leidis, et vastajate hoiakutes mängivad individuaalsete tegurite kõrval olulist rolli ka riigi olud (nt immigrantide arv riigis, riigi suurus, ajalooline taust, sisemajanduslik koguprodukt (SKP) inimese kohta). Castles (2012: 8) on välja toonud, et oluline on läbi viia mikrotasandi uurimusi rändekogemuste vallas, kuid need peavad olema alati põhistatud arusaamisega makrotasandi struktuursetest faktoritest, mis mõjutavad inimeste mobiilsust kindlas ajaloolises situatsioonis. Näiteks mõistetakse riigi tasandil immigrandi ja immigratsiooni kontseptsiooni erinevalt, tulenevalt riikide ajaloolisest ja poliitilisest taustast (Ceobanu ja Escandell, 2010). Riikide avalikus arvamuses võib

immigrandiks olemine tugineda, kas välisriigis sündimise, kodakondsuse, muukeelsuse või rahvuse faktil ning need erisused immigrandi defineerimisel võivad aluseks olla erinevatele hoiakutele.

Kuna käesolev magistriuuring sisaldab empiiriliselt ka rahvusvahelist võrdlust, siis on võimalik uuringusse valitud riikide konteksti lisamine ja riikide eripärade väljatoomine. Paas (2015: 142) järgi selgitavad riigispetsiifilist efekti mitmed kollektiivsed tegurid, näiteks elanikkonna rahvuslik koosseis, riigi majanduslik ja tööturu olukord, seadusandlus ja regulatsioonid, sealhulgas ka immigratsioonipoliitika ning meetmed immigrantide lõimimiseks. Järgnevalt kirjeldatakse lähemalt uuringusse valitud riikide sisserändepoliitikat, käsitletakse riikide rahvuslikku koosseisu ning seniseid rände- ja assimilatsioonikogemusi. Rahvusliku koosseisu ja võimalikke kohanemisprobleemide sissetoomine on oluline, kuna need võivad olla aluseks erinevate ohtude tajumisele sisserändajate poolt. Samuti on elanikkonna immigratsioonihoiakute mõistmisel olulised riigi majandusliku ja ajaloolise arengu omadused.

Tabel 2. Eesti, Rootsi ja Tšehhi võrdlus rahvaarvu ja rände näitajate alusel

Riigi taustaandmed	Eesti	Rootsi	Tšehhi
Elanike arv (2016)	1 315 944	9 851 017	10 553 843
Välismaal sündinute osakaal (2016)	14,7%	17%	4,1%
Sisserändajate osakaal (2012-2014)	0,81%	3,57%	0,90%
Asüülitaotlejate osakaal (2012-2014)	0,02%	1,85%	0,02%
Sisemajanduse kogutoodang (SKP) 2014	15000	14900	44600
Välisinvesteeringute määr	24	7368	271*

Märkused: SKP jooksevhindades ühe elaniku kohta (EUR); välisinvesteeringute määr väljaspool Euroopat 2013-2015 aastate keskmine (miljonit eurot); *Tšehhi 2015 aasta andmed

Allikas: Eurostat, autori arvutused

On spekulereeritud, et sisserändajate hulk võiks mõjutada inimeste hoiakuid sisserände suhtes. Sellist arvamust toetab majandusteooria, mille alusel võivad inimesed tunda sisserändajates konkurentsi majanduslikele ressursidele. Samas, individuaalsel tasandil kontaktiteooriast lähtuvalt peaksid isiklikud kokkupuuted teistest kultuuridest inimestega aitama paremini neid inimesi mõista ja seega muutma hoiakuid pigem positiivsemaks (Allport, 1958; Semyonov ja Glikman, 2009). Kontaktiteooria ja kollektiivse ohu teooria järgi sõltuvad hoiakud immigrantide suhtes sisserändajate grupi relatiivsest suurusest (Quillian, 1995; Scheve ja Slaughter, 2001). Asüülitaotlejate arv riigis ja selle suhe rahvastikuarvuga võib anda informatsiooni selles osas, kui palju on riigi elanikel kokkupuuteid varjupaigataotlejate ja antud

temaatikaga. Suur hulk sisserändajaid võib olla aluseks ka suurenenud ohu tajumisele oma riigi julgeolekule või rahvusidentiteedile.

Võrdlusuuringusse valitud riigid- Tšehhi ja Rootsi valiti tulenevalt riikide tausttunnuste võrdlusest, võttes arvesse riikide keskmist rahvaarvu 2014. aastal ning riigi sisserännet iseloomustavad näitajaid, nagu uuringule eelnenud kolme aasta sisserändajate ja asüülitaotlejate arv ja selle suhe kogu rahvaarvu (lisa 1). Tšehhi sarnaneb Eestiga sisserändeprofiili poolest, kus uuringule eelneva kolmel aastal esitatud varjupaigataotluste arv on sarnaselt Eestiga väike (0,02%) ja ka sisserändajate üldarvu osas on mõlemad riigid Euroopa konservatiivsemate seas (lisa 1). Võttes arvesse väikest sisserändajate ja asüülitaotlejate arvu, mis Eestit ja Tšehhit iseloomustab, siis on nende riikide põliselanike kontaktid uussisserändajatega pigem harvad. Kõige enam on 2012-2014 aastal esitatud varjupaigataotlusi suhtarvuna kogu elanikkonda Rootsis. Eeldatavasti on suure pagulassurvega riigi elanikkonnal enam kokkupuuteid pagulasstaatuse saanud isikutega ning ka suurem teadlikkus valdkonnaga seonduvast. Võttes arvesse ka, et varjupaigataotlejad erinevad teistest sisserändajatest mitme aspekti poolest, samuti rakenduvad neile ka teistest sisserändajatest suuremad sotsiaalsed hüved, siis võib oletada, et riigi elanikkonna hoiakut võivad mõjutada elanikkonna arusaam pagulaste eripäradest, senistest kohanemiskogemustest ja konkurentsi tajumisest sotsiaalsetele ressurssidele.

2.2.1 Eesti riigispetsiifilised tegurid

Eesti on oma 1,3 miljoni suuruse rahvaarvuga üks väiksemaid riike EL-s. Eesti rahvaarv on kogu taasiseseisvusaja vähenenud loomuliku iibe ja välisrände mõjul. Statistikaameti (2016) andmetel oli aastal 2014 Eesti rändesaldo -700, ehk siis väljarändajate hulk ületas sisserännet. Enamik Eestisse sisserändajatest on peamiselt Soomest tulevad tagasirändajad, uusi sisserändajaid tuleb Eestisse kõige enam Venemaalt ja Ukrainast (Statistikaamet, 2016).

Vaatamata vähenevale rahvaarvule nii iibe kui ka negatiivse rändesaldo tõttu, on Eesti sisserändepoliitika, sealhulgas ka pagulaste vastuvõtmist reguleeriv seadusandlus olnud alates taasiseseisvumisest konservatiivne. Eestis piirab sisserännet välismaalaste seaduses kehtestatud aastane sisserände piirmäär, mis ei või olla aastas suurem kui 0,1 % Eesti alalisest elanikkonnast

(Välismaalaste seadus, 2009). Eesti riigilt oli alates 1997. aastast kuni 2016. aasta lõpuni saanud varjupaika 175 isikut (Riiklik rahvusvahelise kaitse andmise register, 2017), mis on Euroopa Liidu liikmesriikide lõikes kõige väiksem arv. Oluline on ka, et Eesti ei ole varjupaigataotlejate sihtriik, vähesel määral on ta transiitriik Skandinaavia riikidesse, peamiselt Rootsi pürgimisel (Kallas, 2011). Sellest tulenevalt on ka Eesti riigile esitatud varjupaigataotluste arv olnud Euroopa väiksemaid (lisa 1). Siia satutakse sageli juhuslikult – teel Põhjamaadesse on Eesti Venemaalt tulijatele esimene Schengeni riik, kus migratsiooniametnikele “vahele jäädakse” (Kallas, 2011).

EL ühtse varjupaigapoliitika loomise osas on Eesti olnud seisukohal, et oluline on toetada ühise varjupaigasüsteemi loomist, koostööd ja praktika ühtlustamist, kuid samas on leitud, et pagulaste ümberasustamine peaks toimuma vabatahtlikkuse alusel (Eesti EL poliitika 2011–2015: 45). Eesti ise ei ole senini üheski vabatahtlikus pagulaste ümberasustamise programmis osalenud (Kallas, 2011). Põhjuseks on toodud, et Eestis on arvukas ajalooliselt sisserännanute osakaal ja seetõttu on prioriteediks hetkel juba riigis elavate sisserändajate ja nende järeltulijate lõimimine ühiskonda. Kõne all olevad sisserändajad on Eestisse saabunud peamiselt Nõukogude Liidu perioodil 60ndatel ja 70ndatel ning moodustavad ka käesoleval hetkel suure osa Eesti muukeelsest elanikkonnast.

Eesti Statistikaameti andmetel moodustas 01.01.2016 võõrrahvastik 27% kogu Eesti rahvastikust (Eesti Statistikaamet, 2017). Kuigi Eestis, nagu ka teistes Balti riikides, on suhteliselt arvukas vähemusrahvuste kogukond, on nende seas palju teise ja kolmanda põlvkonna immigrante, keda üleeuroopalise statistika kohasel ei peetagi enam immigrantideks. Eurostati statistikas kajastab rahvuslikku mitmekesisust välisriigi kodakondsusega või kodakondsuseta isikute arv ja väljaspool riiki sündinute arv. Eelistatum on vaadelda välisriigis sündinud isikute arvu kui rahvusliku mitmekesisuse näitajat, kuna kodakondsus võib elu jooksul muutuda. Eestis elanikkonna seas oli 2016. aastal 14% välismaal sündinud (tabel 2). Elanikkond ei pruugi igapäevaselt või ka uuringus hinnangute andmisel selliseid statistilisi nüansse teadvustada, küll aga võib arvamus elanikkonna rahvuslikku koosseisu osas ja selle kujunemise ajalooline taust mõjutada inimeste hoiakud immigratsiooni ja immigrantide suhtes. Eestis võivad tekitada eri laadi kogukondade vahel pingeid võõrrahvastiku segragatsioon majanduslikult vähem edukamatesse piirkondadesse, eelarvamused mitte-eestlastele omaste käitumismaneeride või iseloomuomaduste suhtes ning ajaloost tulenevad negatiivsed emotsioonid.

Integratsioonipoliitika indeksi (MIPEX 2015) alusel paigutus Eesti 2014. aastal 38 maailma riigi arvestuses 22. kohale jäädes nii “pooleldi soosivate” riikide hulka. Eesti sisse- ja lõimumispoliitika on soosivaim Balti ja Kesk-Euroopa riikide seas, kuid väljakutseks peetakse kaasavate tingimuste loomist kõigile residentidele osalemiseks, usalduseks ja interaktisooniks demokraatlikus elus, samuti kodakondsusega seotud küsimusi. Fangen, Hammaren ja Johansson (2012: 17) on paigutanud Eesti immigratsioonipoliitika segregatsioonimudeli alla, mis rõhutab „väljaarvamise tähtsust“. Selle mudeli järgi nähakse, et kultuurilisi väärtusi on raske hüljata ja seetõttu peaks neid eraldi hoidma rahvuskultuurist. Eesti kodakondsuse tingimused on MIPEXi hinnangul karmimad kui üheski arenenud demokraatlikus riigis. Kodakondsuse taotlemisel rõhutatakse sugulussuhet, peetakse tähtsaks rahvuskeele rääkimist, kultuuriliste normide omandamist ja aastatepikkust riigis elamist (Fangen, Hammaren ja Johansson, 2012: 17). Ka tunnistatakse uuringus Eestis valdavat immigratsioonivastast meelsust, mis on märksa tugevam kui enamuses arenenud riikides (Migrant Integration Policy Index 2015).

2.2.2 Rootsi riigispetsiifilised tegurid

Rootsi on nii territooriumi kui ka rahvaarvu poolest suurim Põhjamaa. Rootsi rahvaarvu püsiva kasvutrendi põhjuseks on lisaks loomulikule iibele ka aktiivne sisse- ja väljaränne. Rahvastikuteadlased on spekuläänud, et ilma sisse- ja väljarändeta oleks Rootsi rahvastik vananenud (65+-aastaseid enam kui alla 20-aastaseid) ning rahvaarvu kasv oleks seiskunud (Statistics Sweden, 2016: 112). Immigratsioonivoogude tüüp riiki on muutunud aja jooksul. II Maailmasõja järgselt saabusid Rootsi varjupaigataotlejad peamiselt lähiriikidest (sealhulgas Eestist ja Lätist). Suurem migratsioonilaine algas 1950-1960ndatel külalistöölistega naaberriikidest ja Lõuna-Euroopast (Westin, 2006). Hiljem tööjõumigratsiooni osakaal vähenes ja sisse- ja väljaränne koosnes peamiselt neist, kes saabusid perekonna taasühinemise eesmärgi või pagulastena (Westin, 2006). Rootsis on välismaal sündinute osakaal ligi 17 % põhirahvastikust (tabel 2), see on Euroopa riikide lõikes märkimisväärselt suur arv. Kõige sagedasemalt on väljapool riiki sündinute sünnimaaks Soome, Iraak või Poola (Statistics Sweden, 2016: 22). Enamus immigrante, kes Rootsi saabuvad, on pärit mitte-Euroopa riikidest (69%) (Eurostat, 2017).

Rootsi sisse- ja integratsioonipoliitika on olnud aastakümneid liberaalne. Integratsioonipoliitika ehitati üles 1975. aastal kolmele põhimõttele: võrdsus, valikuvabadus ja partnerlus ning need põhimõtted on poliitikas säilinud tänase päevani (Westin, 2006). Rootsi esindab Dahlströmi (2007) järgi multikultuurilist mudelit, mille järgi toetatakse ja tunnustatakse erinevaid kultuurilisi gruppe ühiskonnas (Dahlström, 2007 kaudu Fangen, Hammaren ja Johansson, 2012: 16). Immigrandid saavad Rootsi kodanikega samad õigused, kaasa arvatud õigused sotsiaalsetele hüvedele ning riik on tolerantne sisse- ja välisrännanute päritoluriigi keele ja kultuuri säilitamise suhtes (Westin, 2006). Multikultuuriline mudel töötab ühtlasi selle nimel, et ennetada vähemuste diskrimineerimist (Fangen, Hammaren ja Johansson, 2012: 16).

MIPEX (2015) järgi peetakse Rootsi integratsioonipoliitikat parimaks, olles 38 riigi võrdluses esikohal. Globaalses perspektiivis on Rootsi integratsioonipoliitikad vastutustundlikumad ja tõenduspõhisemad, ambitsioonikamad, paremini toetatud ja efektiivsemad mitmes eluvaldkonnas. Kõrgeid ootusi kohanemisprotsessile jagab nii avalikkus kui ka üldine poliitiline konsensus ning suur enamus leiab, et immigrantidele peab tagama samasugused õigused nagu kodanikele. Rootsi kodanikega võrdsete majanduslike, sotsiaalsete ja perekonnaõiguste tagamine annab võimaluse jõuda immigrantidel hariduse omandamiseni või koolitustel osalemiseni ning sealt edasi tööturule. (Migrant Integration Policy Index, 2015).

2.2.3 Tšehhi riigispetsiifilised tegurid

Tšehhi on viimastel aastakümnetel muutunud emigratsioonimaast transiit- ja immigratsioonimaaks. Peale iseseisvumist iseloomustas Tšehhit liberaalne migratsioonipoliitika, mis koos riigi geograafilise asukohaga meelitas 1990ndatel riiki kümneid tuhandeid migrante Euroopast ja Aasiast (Drbohlav, 2005). Enamus neist olid majandusmigrandid ja nende perekonnad, kuid rohkesti „seadusauke“ ära kasutavaid migrante saabus samuti. Illeaalsete immigrantide seas oli transiitmigrante, kes otsisid endale esimesel võimalusel pääsu edasi klassikalisse „lääne riiki“ (Drbohlav, 2005). Migrantide jaoks on Tšehhi olnud atraktiivne sealse tugeva tööturu pärast, välismaalastel on seal head võimalused töö leidmiseks, võimaldades tööd leida isegi illeaalset riigis viibinutel. Perioodil 2006-2008 saabus riiki suur arv migrante, neist enamus oli madala kvalifikatsiooniga või

kvalifikatsioonita tööjõud lähiregioonidest (Updated Policy for ...; 2011: 8).

Asüülitaotlejatega on Tšehhil tulnud kokku puutuda alates 1990ndate lõpust, paljud neist kasutasid Tšehhit transiidimaana, kuid ukrainlaste jaoks oli tegu sihtriigiga (Drbohlav, 2005). Aastatel 2012-2014 oli Tšehhi riigilt varjupaika taotlevate isikute osakaal aga suhtarvuna põhirahvastikku ning võrreldes ülejäänud Euroopaga suhteliselt väike (lisa 1). Ka välismaal sündinuid on Tšehhis võrreldes teiste võrdlusaluste riikidega vähe (tabel 2), kuid rahvastiku osas on riik mitmekesine. Etniliselt oli 2011. aastal tšehhe 64,4%, moraave 5% ning slovake 1,4%, suure osa (27%) moodustasid määramata rahvusest isikud (Migration Policy Institute, 2017).

Alates 2002. aastast oli Tšehhi immigratsioonipoliitikat põhimõtteks takistada ebaseaduslikku immigratsiooni, hoides samas ukseid lahti seaduslikule migratsioonile ilma piiranguid kehtestamata (Drbohlav, 2005). Integratsioonipoliitika osas kutsuti üles tagama võrdseid võimalusi kodanikega paljudes sfäärides (Drbohlav, 2005). Samas on integratsioonipoliitika indeksi (MIPEX) alusel paigutatud Tšehhi 35st riigist 23 kohale, mis näitab, et Tšehhi integratsioonipoliitikatel on veel pikk maa minna tagamaks võrdsed õigused ja võimalused Tšehhi ja mitte-Euroopa kodanikele. (Migrant Integration Policy Index, 2015). Ka Tšehhi avalik arvamus on vähem positiivne immigrantide suhtes kui Euroopas keskmiselt (Migrant Integration Policy Index, 2015).

2.3 Euroopa Sotsiaaluuringu 2014. aasta andmed

Töö empiirilise osa andmeallikaks on Euroopa Sotsiaaluuringu (ESS) 7. vooru käigus kogutud andmed. ESSi valim on representatiivne 15-aastaste ja vanemate elanike suhtes, kes kuuluvad tavaleibkondadesse, sõltumata rahvusest, kodakondsusest või emakeelest ning inimesed on uuringusse valitud rangelt juhuslikul meetodil (ESS, 2017). Uuringu 2014. aastal korraldatud küsitlusvooru ühe erimooduli teemaks oli immigratsioon. Selles moodulis uuriti inimeste hoiakuid sisserändajate eri gruppide suhtes, elanikkonna ootusi immigratsioonipoliitikale ning inimeste arvamusi sisserände mõju suhtes kultuurile, majandusele, sisejulgeolekule ja elule üldiselt.

Eestis osales 2014. aastal uurimuses 2051 inimest. Vastamise määr oli 59,9 %. Eesti valimi

aluseks on olnud Rahvastikuregister ning andmekogumine toimus perioodil 07.09.14 - 29.12.14. Tšehhi andmestik põhineb 2148 intervjuul, vastamise määr oli 67,9%, andmekogumine toimus perioodil 24.11.14-09.02.15. Rootsis oli vastanuid 1791, vastamise määr oli 50,1%, andmekogumine jäi ajavahemikku 01.08.14-30.01.15 (ESS, 2017).

Andmeanalüüsiks kasutati statistilise andmeanalüüsi paketti SPSS. Analüüsis kasutavatest andmetest ülevaate andmiseks on kasutatud kirjeldavat statistikat ning erinevate tegurite koosmõju hindamiseks on läbi viidud regressioonanalüüsid. Analüüsis kasutatud muutujatest ESS andmebaasist ja nende kodeeringust annab ülevaate lisa 2.

Andmeanalüüsile eelnevalt on andmed statistikapaketis kaalutud kasutades disainkaalu "DWeight". Disainkaalu peamine eesmärk on korrigeerida asjaolu, et mõnes riigis on vastanutel erinev tõenäosus saada osaks valimist (Weighting European Social Survey Data, 2014).

2.4 Sõltuvad ja sõltumatud muutujad

Sõltuva muutujana kasutatakse käesolevas magistritöös küsimust, mis käsitleb elanikkonna hoiakuid varjupaigapoliitika suhtes. Küsimus on sõnastatud ESS uuringuankeedis järgnevalt: *„Mõned inimesed tulevad siia riiki ja taotlevad pagulase staatust põhjusel, et nad kardavad tagakiusamist oma riigis. Kuivõrd Te nõustute või ei nõustu, et: „valitsus peaks inimeste pagulastaotluste läbivaatamisel olema leebe.“* Küsimusele said vastajad valida vastuse skaalal 1-5, kus number 1 tähistas vastust „olen täiesti nõus“ ja number 5 vastust „ei ole üldse nõus“. Hinnang eelnevale küsimusele aitab mõista, millised on elanikkonna ootused varjupaigapoliitikale ning see omakorda annab informatsiooni elanikkonna pagulashoiakute osas.

Hoiakuid varjupaigapoliitika suhtes käsitleva küsimuse juures on siiski oluline arvesse võtta, et pagulaste sissevool Euroopasse on mitmete riikide elanikkonna jaoks pigem uus nähtus ja esineb segadus paguluse ja sisserändega seotud terminite juures. Näiteks Eestis läbiviidud uuringutes „Eesti elanike teadlikkus ja hoiakud pagulasküsimustes 2010; 2014“ (Saar Poll OÜ, 2010; Saar Poll OÜ, 2014) selgus, et Eesti inimesed ei oska väga hästi vahet teha erinevatel varjupaigatemaatikaga seotud terminitel. Seetõttu võib käesolevas töös mõiste "pagulased" all mõista kõiki inimesi, kes on lahkunud oma päritoluriigist ja esitanud varjupaigataotluse teises

riigis, kuna on tõenäoline, et uuringuküsimustele vastajad ei ole hoiakute avaldamisel teinud erisusi tulenevalt sellest, kas taotlejale kohalduvad Genfi konventsiooni sätted või millises etapis põgeniku varjupaigamenetlus hetkel on.

Sõltumatute muutujate valik analüüsi tugineb teoreetilises osas esitatud raamistikule ja varasematele antud valdkonnas läbiviidud uuringutele. Analüüsis kasutatavad sõltumatud muutujad on vajadusel ümberkodeeritud (vt lisa 2). Lisa 3 annab ülevaate vastajate arvust sõltumatute tunnuste ja nende kategooriate lõikes. Analüüsi on kaasatud seletavate tunnustena ka mitteamarvulisi tunnuseid (elukoht, hariduskategooriad). Selleks, et neid tunnuseid kasutada lineaarses regressioonianalüüsis, on lisatud mudelisse kategooriaalsete tunnuste asemele teatud hulk abitunnuseid, mis annavad edasi kategooriaalsete tunnuste kogu informatsiooni. Kasutatud on niiõelda indikaatorkodeerimist, millega tekitatakse kategooriate arvust ühe võrra vähem dihhotoomseid tunnuseid. Üks tunnustest jääb taustakategooriaks, nende valikul on lähtunud sisulisetest kaalutlustest.

Vastajate sotsiaaldemograafilised tunnused nagu vanus, sugu ja sünnikoht on olulised respondenti kirjeldavad tunnused ja seetõttu on neid edasises analüüsis teiste tunnuste koosmõjude mõistmisel arvesse võetud.

Vanus on mõõdetud aastates. SPSS andmestikus on vanustunnusena kasutatud kalkuleeritud vanustunnust, mis on jaotatud neljaks kategooriaks. Esimese rühma moodustavad õppivad või tööelu alguses olevad noored (15-30), teise ja kolmanda rühma tööealised (31-45 ja 46-60) ja neljanda rühma inimesed, kes on tööelu lõppjärgus või vanaduspensionil (61+).

Sünnikoht on määratud vastavalt indiviidi vastusele, kas ta on sündinud riigis, kus ta hetkel elab. Analüüsis kasutatakse kahte kategooriat: riigis sündinud ja välisriigis sündinud.

Indiviidi **haridusliku kvalifikatsiooni** mõju uurimine hoiakutele lähtus inimkapitali teooriast. Analüüsis on kasutatud ES-ISCED'i põhimõttel moodustatud hariduse kategooriaid (highest level of education ES-ISCED), mis koosneb kaheksast kategooriast ja viiest astmest (I-V). ES-ISCED on spetsiaalselt ESS uuringu jaoks kohandatud haridusmõõdik, mis Schneideri (2007) analüüsi põhjal sobib kõige paremini ESS andmete analüüsimiseks. Vaadeldes võrreldavate riikide hariduskategooriate sagedusjaotusi, ilmneb, et 9 vastaja puhul ei olnud nende haridust võimalik antud haridusmõõdiku alusel kategoriseerida. Edasises analüüsist on need vastajad jäetud kõrvale. Rühmade võrdsema esindatuse tagamiseks on liidetud I ja II kategooria, mida edasises analüüsis käsitletakse kategooriana "kuni põhiharidusega" isikud.

Tabel 3. Hariduskategooriate ktegoreerimine ES-ISCED-i põhja

ES-ISCED'i kategooria	Selgitus	Analüüsis kasutatav kategooria
I	Ilma kvalifikatsioonita või ainult algharidusega	Kuni põhiharidusega
II (IIa; IIb)	Põhiharidusega või ka kutseharidusega, mis ei võimalda keskhariduse omandamist	
III (IIIa; IIIb)	Keskharidus või kutseharidus (nii võimalusega ülikoolihariduse omandamiseks kui ka ilma)	Keskharidusega
IV	Keskhariduse baasil kõrgem kutseharidus (mis ei ole võrdsustatud ülikoolikraadiga)	Kõrgema kutseharidusega
V (V1; V2)	Bakalaureusekraad, magistrikraad või üle selle (doktorikraad)	Kõrgharidusega

Allikas: autori koostatud Schneider (2007) järgi

Elukoha osas andis informatsiooni küsimus: „*milline valik kirjeldab kõige paremini seda kohta kus Te elate?*“. Valikvariandid olid järgnevad: 1- suur linn; 2- suure linna eeslinn või ääreala; 3- linn või väike linn; 4- küla; 5-talu või kodu maakohas. Liideti kategooriad 4- küla ja 5- talu või kodu maakohas ning moodustati neist uus kategooria: 4- maa.

Individuaalse majandusliku konkurentsi teooriast tulenevalt kaasati indiviidi tööstaatus ja toimetulekutaset iseloomustavad tunnused. Samuti selgitati, kas inimene on olnud pikaajaliselt töötu.

Tööstaatus määras küsimus, kus respondent pidi märkima, kas ta on viimase 7 päeva jooksul osalenud palgatööl.

Majandusliku kindlustunde selgitamiseks kasutati indiviidide subjektiivset hinnangut oma majanduslikule toimetulekule. ESS ankeedist oli küsimusele: „*milline järgnevatest kirjeldustest vastab Teie arvates kõige paremini Teie leibkonna praegusele sissetulekute tasemele?*“ võimalik valida sobivaim variant, mis iseloomustas kui mugav või keeruline on toime tulla praeguse sissetulekutaseme juures.

Töötu olemise kogemus tulenes küsimusest „*Kas Te olete kunagi olnud töötu ja otsinud tööd kauem kui kolm kuud?*“

Poliitilise võõrandumise teooriast lähtuvalt kaasati analüüsi muutuja, mis iseloomustab respondendi **poliitikast huvitatust**. Samuti kasutati ühe tunnusega indiviidi asetumist vasak-parempoolsel poliitilisel skaalal.

Poliitikast huvitumise määra näitasid vastused küsimusele „*Kui huvitatud Te olete*

poliitikast?“.

Vask-parempoolsed vaateid selgitas küsimus: „*Poliitikas räägitakse vahel vasak- ja parempoolsusest. Kuhu Te ennast sellel skaalal asetaksite, kus 0 tähistab vasakpoolsust ja 10 parempoolsust?*“.

Institutsionaalse usalduse mõõtmiseks moodustati indeks, mis võtab kokku inimese hinnangud seitsme erineva institutsiooni usaldusväärsuse kohta (Riigikogu, õigussüsteem, politsei, poliitikud, poliitilised erakonnad, Euroopa Parlament, Ühinenud Rahvaste Organisatsioon). Kõigile eelnevatele küsimustele said respondendid vastata skaalal 0-10, kus 0 tähistas vastust „*ei usalda üldse*“ ja 10 vastust „*usaldan täiesti*“. Institutsionaalse usalduse koondindeksi moodustamisel imputeeriti puuduvad väärtused. Imputeerimine on asendusväärtuste leidmine puudu olevatele väärtustele. Eelnevalt selgitati välja Cronbachi alfa kasutades, kas asendamine ja koondindeksi moodustamine on põhjendatud. Cronbachi alfa antud seitsme muutuja korral oli 0,904, mis tähendab, et ühe inimese poolt antud vastused alaindeksi sees on omavahel tugevalt seotud. Imputeerimiseks selgitati esmalt välja puuduvate väärtuste arv. Selleks kodeeriti tunnused ümber vastavalt sellele, kas respondent oli andnud hinnangu esitatud küsimusele või mitte (väärtused 0-10 kodeeriti 1-ks; teised väärtused 0-ks). Selleks, et leida väärtus, millega puuduv väärtus asendada, liideti esialgsele tunnusele 1, et eristada skaala 0 väärtust puuduvatest väärtustest. Liidetud 1 lahutati hiljem maha, puuduvad väärtused kodeeriti 0-ks. Koondtunnuse saamiseks summeeriti hinnangud kõikide tunnuste lõikes ja jagati see tunnuste arvuga. Juhul kui mõni tunnus oli puudu, siis asendati see sama vastaja samasse küsimuste blokki kuuluvate tunnuste keskmisega.

Sarnasel viisil moodustati ka **sotsiaalse usalduse indeks** koondades respondentide hinnangud järgnevate tunnuste osas: „*Kas Teie arvates võib enamikku inimesi usaldada?*“, „*Kas enamuse inimesi püüaks Teid võimaluse korral ära kasutada või käituvad nad pigem ausalt?*“, „*Kas enamuse ajast püüavad inimesed olla teiste suhtes abivalmid või hoolivad nad ennekõike iseendast?*“. Eelnevate tunnuste Cronbachi alfa oli 0,757.

Lähedustunne riigiga. Vastajad avaldasid kuivõrd lähedasena nad ennast oma riigiga tunnevad skaalal 1- väga lähedane, 2- lähedane, 3- mitte eriti lähedane, 4- üldse mitte lähedane.

Eluga rahulolu mõõtmiseks kasutati küsimust „*Kõike kokkuvõttes, kuivõrd rahul Te oma eluga üldiselt olete praegu?*“. Vastamiseks sai kasutada 10-pallist skaalat, kus 0 tähendas, et ei ole üldse rahul ja 10 tähendas, et ollakse väga rahul.

Naabruskonna turvalisuse teooriast lähtuvalt selgitati hoiakute erinevusi vastavalt respondendi subjektiivsest hinnangust oma naabruskonna turvalisusele. Analüüsi osas on seda tunnust käsitletud kui **turvalisustaju**.

Kultuuriline marginaalsusteooria selgitab, et inimese hoiakuid võib mõjutada diskrimineeritavasse gruppi kuulumine. **Diskrimineerimiskogemuse** olemasolu aitas selgitada küsimus: „*Kas Te enda arvates kuulute mõnda gruppi, mida siin riigis diskrimineeritakse?*“.

Kontakti teisest rassist või rahvusest inimestega kirjeldasid tunnused, kus selgitati, mil määral vastaja tajub oma naabruskonnas teisest rassist või rahvusest inimeste olemasolu (**naabruskonnas teisest rassist/rahvusest**) ning kas vastajal on teisest rassist või rahvusest lähedasi sõpru (**lähedased kontaktid**). Kolmandaks kontakti kirjeldavaks argumenttunnuseks valiti muutuja, mis iseloomustas, kui positiivsed või negatiivsed on olnud vastaja kokkupuuted teisest rassist/rahvusest inimestega (**kontakti olemus**).

Religiooni ja hoiakute vaheliste seoste uurimiseks kasutati indiviidi subjektiivset hinnangut oma usklikkuse tasemele.

Välismaal töötamise kogemust näitasid vastused küsimusele: „*Kas Te olete viimase 10 aasta jooksul teinud järjest vähemalt kuus kuud või kauem mis tahes tasulist tööd mõnes teises riigis?*“.

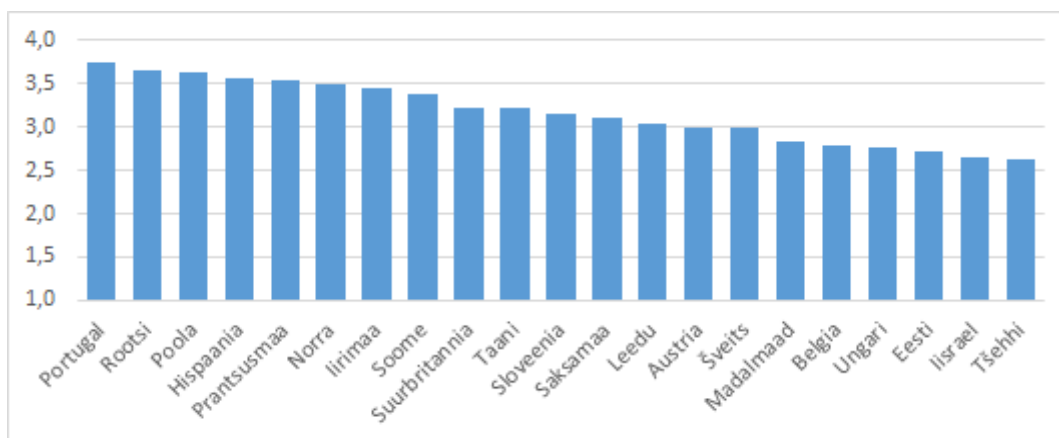
Hinnang võõrrahvastiku osakaalule tulenes Vastaja poolt nimetatud hinnangulisest arvust, mis näitas kui mitu igast 100st riigis elavast inimesest on tema arvates sündinud väljaspool riiki.

3. HOIAKUD VARJUPAIGAPOLIITIKA SUHTES

Järgnevalt on analüüsitud kolme riigi elanikkonna hoiakuid varjupaigapoliitika suhtes. Kolme riigi üldise olukorra mõistmiseks antakse esmalt üldine ülevaade kõigi uuringus osalenud riikide elanike hoiakutest. Seejärel on esitatud üksikasjalikumalt võrdlusuuringusse valitud riikide: Eesti, Rootsi ja Tšehhi andmed ning viidud läbi iga riigi andmetega regressioonanalüüsid hoiakuid mõjutavate tegurite selgitamiseks.

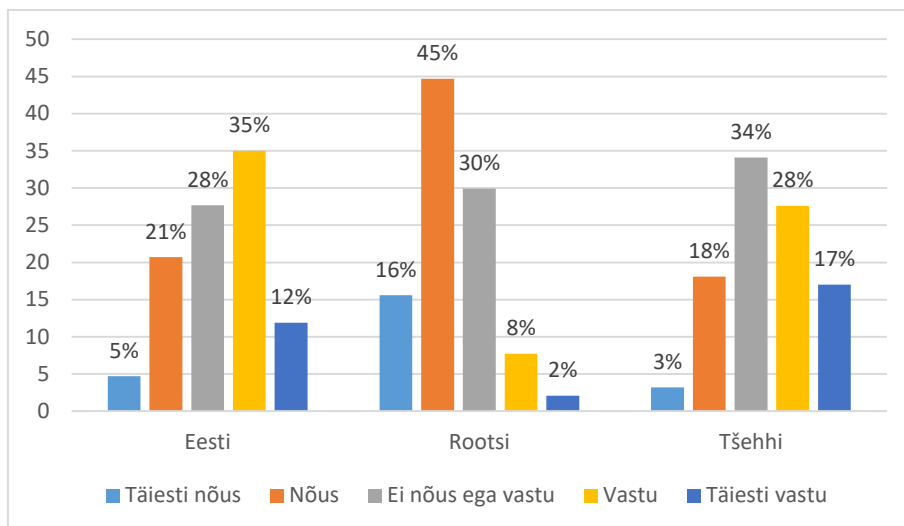
3.1 Üldine hoiakute jaotus

Uuringus osalenud 22 riigist (Läti kohta hetkel andmed puuduvad) olid vastajad leebe varjupaigapoliitika poolt kõige enam Portugalis, Rootsis ja Poolas (joonis 1). Eesti oli üks negatiivsemalt meelestatud riike, kellest enam vastu leebele varjupaigapoliitikale olid vaid Iisraeli ja Tšehhi vastajad.

Joonis 1. ESS 7.voorus osalenud riikide elanikkondade hoiakud varjupaigapoliitika suhtes, kus 5 tähistas suurimat poolehoidu leebusele pagulastaotluste läbivaatamise osas (Mean)

Täpsem vastuse jaotus riigiti (joonis 2) näitab, et **Eestis** oli 26% inimestest täiesti nõus või nõus, et Eesti valitsus peaks olema pagulastaotluste läbivaatamisel leebe, samas kui 47% oli vastu või täiesti vastu leebele varjupaigapoliitikale. Ülejäänud vastajad- 28% otsustasid vastusevariandi „ei nõus ega vastu“ kasuks, moodustades grupi, kes ei osanud antud küsimuses kindlat seisukohta võtta

Joonis 2. Elanikkonna hoiakud varjupaigapoliitika suhtes Eestis, Rootsis ja Tšehhis

Rootsis on tugevalt ülekaalus leebet varjupaigapoliitikat toetavate elanike osakaal- 16% elanikkonnast on täiesti nõus ja 45% nõus, et valitsus peaks olema pagulaste suhtes leebe. Rootsis leiab vaid kümnendik inimesi kogu elanikkonnast, et valitsus peaks hoidma varjupaigapoliitikas ranget joont. Võrreldes

Tšehhis leidis palju vastajad, kes ei osanud antud küsimuses kindlat seisukohta võtta- 34 % vastanutest ei olnud leebe varjupaigapoliitika poolt ega vastu. Vastumeelsust leebele varjupaigapoliitikale on avaldanud 45% Tšehhi elanikkonnast. Eelnev analüüs (joonis 1) näitas, et Tšehhi on uuringutes osalenud riikidest kõige negatiivsemate hoiakutega pagulastaotluste läbivaatamisel.

3.2 Hoiakuid mõjutavad tegurid

Selleks et mõista, mis mõjutab inimeste hoiakuid varjupaigapoliitika suhtes, kasutati regressioonanalüüsi. Koostati mitmesed lineaarsed regressioonimudelid, mis võimaldavad analüüsida arvulise tunnuse mitut mõjutegurit korraga võttes samas arvesse ka kõigi vaadeldavate tunnuste variatiivsust. Seletavate tunnustena kasutati mudelis vastajate sotsiaaldemograafilisi tunnuseid nagu **sugu, vanus, sünnikoht, elukoht**, ja erinevatest rändehoiakuid käsitlevatest teooriatest lähtuvaid tunnuseid: **sotsiaalne ja institutsionaalne**

usaldus, religioossus, eluga rahulolu, teisest rassist või rahvusest inimeste olemasolu elupiirkonnas, lähedaste sõprade olemasolu, hinnang kontaktile teisest rassist või rahvusest inimestega, lähedustunne riigiga, turvalisuse tajumine naabruskonnas, tööga hõivatus, enam kui kolm kuud töötu olemine, hinnang toimetulekule, poliitikas osalemine, vasak-parempoolsus, diskrimineerimiskogemus, välismaal töötamise kogemus ja hinnang võõrrahvastiku osakaalule. Esmalt on analüüsi osas koostatud iga uuringusse valitud riigi osas mitmene lineaarse regressioonimudel (tabel 3), kuhu on kaasatud kõik eelpool nimetatud tausttunnused ja immigratsioonihoiakuks selgitavad muutujad. Toodingu (2015: 260) sõnul ei ole mõttekas kaaluda, kas regressioonimudel annab ammendava seletuse sõltuva tunnuse muutlikkusele, vaid otsida mudelit, mis on kirjeldusjõu poolest parem kui eelmised. Järgneva analüüsi käigus on leitud iga riigi osas parima kirjeldusvõimega mudel (lisa 4, lisa 5, lisa 6) jäädes siiski esimeses mudelis kasutatud argumenttunnuste piiridesse.

Mudelite tõlgendamisel tuleb arvesse võtta, et prognoosivate tunnuste lisamine või eemaldamine mudelist võib muuta ka teiste tunnuste panust sõltuva tunnuse variatiivsusele. See on selgitatav seletavate tunnuste koosmõjuga. Et hinnata tunnuse „isiklikku“ panust mudelis on vaadeldud tunnuste tolerantsikordajad. Tolerantsikordaja mõõdab, kui suur on seletava tunnuse dispersioonis selle tunnuse poolt kirjeldatud, kuid ülejäänud tunnuste poolt kirjeldamata osa (Tooding, 2014). Mida kõrgem on tolerants, seda paremini sobib tunnus mudelisse. Toodingu (2015: 258) andmetel on mõningad kasutanud läve 0,6 ärevust tekitava piirina. Tulemuste esitamisel on kasutatud standardiseeritud regressioonikordajaid, mida nimetatakse ka beetakordajateks. Beetakordajate eeliseks on see, et neid võib ühe mudeli piires tingimusteta omavahel kõrvutada, et hinnata võrdlevalt argumenttunnuse mõju tugevust- absoluutväärtuse poolest suurema beetakordajaga tunnus on mudelis tugevama mõjuga (Tooding, 2015: 259).

Regressioonimudelites on madalam tolerantsikordaja kui 0,6, esinenud Tšehhi elanikkonna puhul madalama ja kõrgema taseme kutsehariduse vahel, Rootsis põhihariduse ja madalama kutsehariduse rühma vahel ning Eestis elukoha alusel (suur linn ja väike linn). Kuigi nii haridustüübi kui ka elukohatüübi hinnangute teatav multikollineaarsus on sisuliselt hästi selgitatav, siis tuleb edasises analüüsis arvesse võtta, et nende tunnuste regressioonikordajad kajastavad vahendatud, üksteise kaudu seletatud mõjusid.

Tabel 4. Lineaarse regressioonimudelid selgitamaks Eesti, Rootsi ja Tšehhi elanikkonna hoiakuid varjupaigapoliitika suhtes

Riik/mudeli kirjeldusvõime	Eesti/R ² =0,113		Rootsi/R ² =0,187		Tšehhi/R ² =0,098	
	Beta(β)	Tol	Beta (β)	Tol	Beta (β)	Tol
Sugu	,029	,833	-,066**	,774	-,034	,860
Vanus	,117***	,642	-,031	,674	,033	,732
Riigis sündinud	-,110***	,771	,065***	,908	-,021	,909
põhiharidusega	-,047	,738	,105***	,537	-,020	,678
Keskharidus	-,027	,683	,116***	,574	,028	,505
Kõrgem kutseharidus	-,061*	,760	,060**	,655	,034	,587
Suurlinn	-,038	,415	-,073**	,678	-,006	,607
Väikelinn	-,092**	,445	,022	,637	-,045	,633
Äärelinn	,030	,618	-,041	,620	-,076**	,855
Sotsiaalneusaldus	-,081**	,743	-,047*	,732	-,103***	,780
Institutsionaalne usaldus	-,054*	,692	-,128***	,724	-,088***	,758
Lähedustunne riigiga	-,078**	,744	,004	,885	-,018	,881
Turvalisustaju	-,073**	,789	,052*	,766	,084**	,768
Diskrimineerimiskogemus	,085***	,828	,070***	,876	-,005	,936
Eluga rahulolu	,071**	,724	-,006	,791	,069**	,759
Vähemused naabruskonnas	,082***	,881	-,004	,823	-,046	,824
Lähedased sõbrad teisest rassist/rahvusest	,063**	,823	,020	,786	,083***	,829
Kontakt	-,095***	,848	-,161***	,863	-,112***	,761
Religioossus	-,015	,901	-,042*	,885	-,034	,894
Majanduslik kindlustunne	,044	,730	,022	,810	,002	,754
Palgatööl olemine	,031	,785	,005	,767	-,015	,760
Töötü olemise kogemus	,006	,870	,018	,922	,001	,853
Välismaal töötamise kogemus	,010	,914	-,025	,944	-,074**	,935
Hinnang võõrrahvastiku osakaalule	-,025	,854	,034	,896	-,082***	,874
Poliitikast huvitatus	,028	,856	,019	,839	,092***	,870
Vasak-parempoolsus	,059**	,848	,238***	,876	-,041	,884

Märkused: *** p < 0,01; ** p < 0,05; * p < 0,1

Andmed: ESS 7.voor (2014)

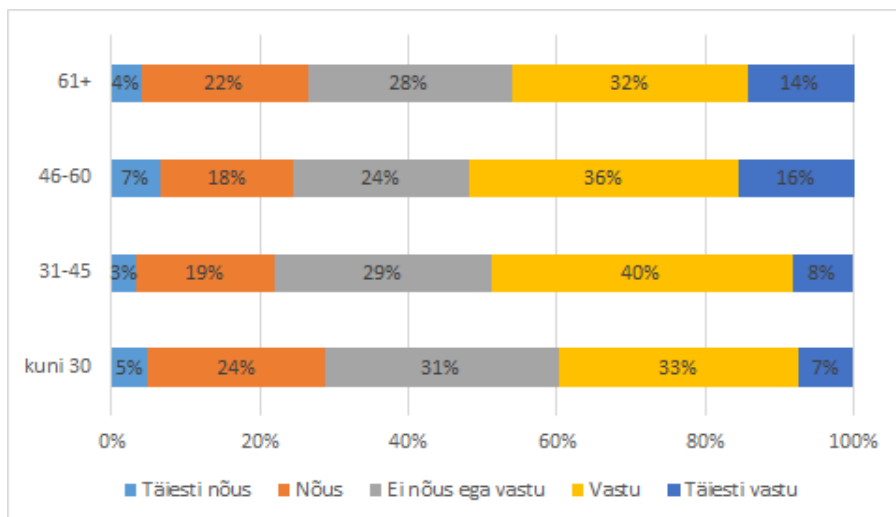
Mudeli kirjeldusastme poolest on kõige nõrgem Tšehhi mudel ($R^2=0,098$). Tšehhi standardiseeritud regressioonikordajaid kõrvutades võib teha järelduse, et tugevaimad mõjutajad pagulashoiakutele on sotsiaalne usaldus ($\beta = -0,103$), kontakt teisest rassist või rahvusest inimestega ($\beta = -0,112$) ja poliitikast huvitatus ($\beta = 0,092$). Eesti mudeli kirjeldusaste on $R^2=0,113$. Kõige tugevamad mõjutajad Eesti mudelis on standardiseeritud beetakordajate näitel vanus ($\beta = 0,117$), riigis sündimine ($\beta = -0,110$) ja kontakti olemus ($\beta = -0,095$).

Rootsis mõjutavad enam pagulashoiakut asetumine vasak-parempoolsel poliitilisel skaalal ($\beta = 0,238$), institutsionaalne usaldus ($\beta = -0,128$) ja kontakti olemus teisest rassist või rahvusest inimestega ($\beta = -0,161$). Rootsi mudeli kirjeldusaste on eelnevate riikide omadest kõrgeim ($R^2=0,187$), mis näitab, et seletavad tunnused kirjeldavad peaaegu 19% muutuva tunnuse variatiivsusest.

3.3.1 Eesti elanikkonna hoiakuid mõjutavad tegurid

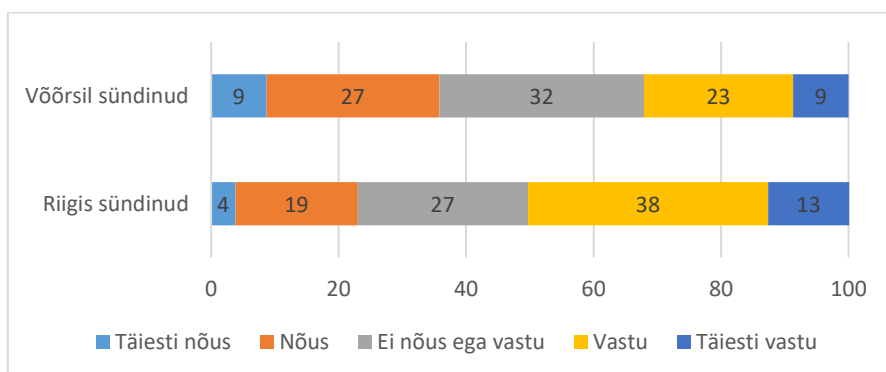
Eesti elanikkonna hoiakuid mõjutavate tegurite väljaselgitamiseks koostatud lineaarsesse regressioonimudelisse (lisa 4) kaasati 21 sõltumatut muutujat, millest statistiliselt olulisel määral (95% nivool) mõjutasid pagulashoiakut 13. Mudeli kirjeldusaste paranes pisut võrreldes eelneva mudeliga, kuhu olid kaasatud kõik seletavad muutujad ($R^2 = 0,122$). Koostatud mudeli kirjeldusaste näitab, et sõltumatud tunnused kirjeldavad koos üle 12% sõltuva tunnuse variatiivsusest.

Järgnevalt antakse ülevaade nendest tunnustest, mis mõjutavad Eesti inimeste suhtumist varjupaigapoliitikasse ja mis on jäänud oluliseks ka pärast tunnuste omavahelise vastasmõju arvesse võtmist (lineaarne regressioon, lisa 4). Statistiliselt oluliste tunnuste osas on koostatud joonised, mis selgitavad tunnuste lineaarset mõju (teisi komponente arvesse võtmata). Tugevaim seos esineb hoiakute ja vanustunnuse vahel (standardiseeritud regressioonikordaja (β) põhjal). Kõige enam oli leebe varjupaigapoliitika toetajaid noorimas vanusrühmas, teistest negatiivsemad olid tööealiste vanusrühmadesse kuuluvad inimesed (31-60 aastased) (joonis 3). Noorte positiivsemaid hoiakuid leidsid kinnitust ka mudelis, kus võeti arvesse kontaktide olemust teisest rahvusest või rassist inimestega (eeldades, et noortel on sagedasemad ja lähedasemad kontaktid teisest rahvusest inimestega).

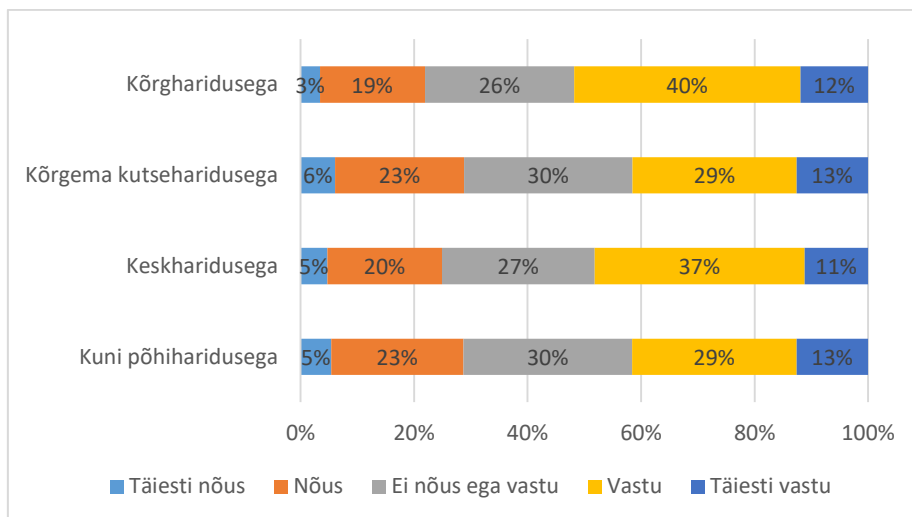
Joonis 3. Elanikkonna hoiakud väite „Valitsus peaks inimeste pagulastaotluste läbivaatamisel olema leebe“ suhtes vanusgruppide järgi (%)

Regressioonmudeli põhjal erinesid Eesti elanikkonna hoiakud tulenevalt sellest, kas ollakse riigis sündinud või mitte. Riigi põliselanikud toetasid konservatiivsemat varjupaigapoliitikat võrreldes nendega, kes on sündinud välismaal (joonis 4).

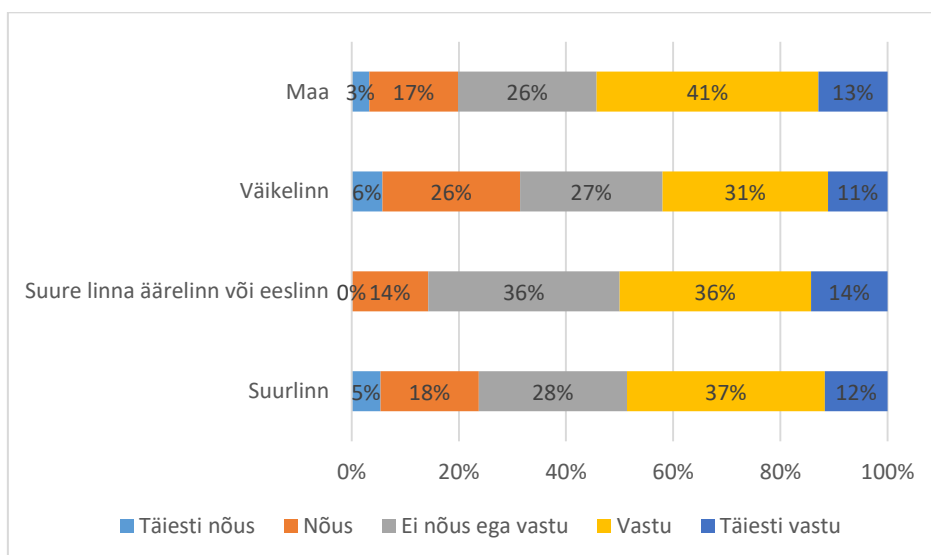
Joonis 4. Elanikkonna toetus leebele varjupaigapoliitikale riigis sündinute ja väljaspool riiki sündinud elanike lõikes (%)

Haridusrühmadest oli mudelis teistest statistiliselt erinevate hoiakutega vaid kõrgema kutseharidusega respondentide rühm, olles positiivsemate hoiakutega leebe varjupaigapoliitika suhtes kui kõrgharidusega inimesed. Ka üldjaotusi (joonis 5) vaadates on teistest rühmadest negatiivsemad just kõrgharidustega inimesed. Bonferroni test, mis võrdleb paariviisiliselt gruppide keskväärtuseid näitab, et statistiliselt olulised erinevused on kõrgharidusega ja madalama kutseharidusega ning kõrghariduse ja kõrgema kutseharidusega rühmade vahel.

Joonis 5. Eesti elanikkonna hoiakud väite „Valitsus peaks inimeste pagulastaotluste läbivaatamisel olema leebe“ suhtes haridustaseme järgi (%)

Vaadeldes hoiakuid tulenevalt vastaja elukohast (suur linn, suure linna äärelinn või eeslinn, väikelinn, maa), siis selgub, et regressioonimudeli põhjal avaldab hoiakutele mõju ainult elamine väikelinnas (taustakategooria maa). Eelnevalt selgus, et esineb ka teatav multikollineaarsus suure ja väikese linna vahel, mis võib tuleneda Eesti eripärast, kus suurlinna ja väikelinna piirid põhinevad pigem subjektiivsel hinnangul. Kõige enam pooldavad leebust varjupaigapoliitikas väikelinna elanikud, teistest negatiivsemate hoiakutega on maal elavad inimesed (joonis 6).

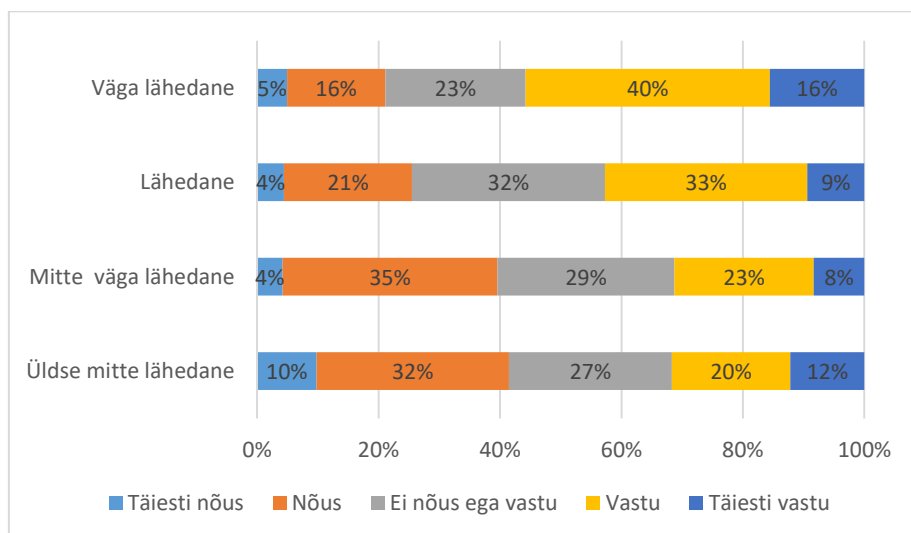

Joonis 6. Eesti elanikkonna hoiakud väite „Valitsus peaks inimeste pagulastaotluste läbivaatamisel olema leebe“ suhtes elukoha järgi (%)

Kinnitust leiab, et Eestis on institutsionaalne ja sotsiaalne usaldus seotud hoiakutega pagulaste suhtes. Need inimesed, kes usaldavad enam institutsioone ja inimesi enda ümber on positiivsemate hoiakutega.

Eestis on oma kodu lähedal pimedal ajal jalutades ennast turvalisemalt tundvad inimesed pigem vastu leelele varjupaigapoliitikale.

Analüüsides hoiakuid varjupaigapoliitika suhtes ja lähedustunnet riigiga leiti, et suurema läheduse tajumine riigiga („*Kuivõrd lähedasena Te ennast Eestiga tunnete?*“) oli seotud suurema ettevaatlikkusega varjupaigapoliitika suhtes. See oli standardiseeritud beetakordaja (β) alusel ka üks tugevamaid hoiakuid mõjutavaid tegureid Eesti riigi puhul. Joonis 7 näitab, et, mida lähedasemana vastaja tundis ennast olevat Eesti riigiga, seda enam oli ta vastu leelele varjupaigapoliitikale.

Joonis 7. Eesti elanikkonna hoiakud väite „Valitsus peaks inimeste pagulastaotluste läbivaatamisel olema leebe“ suhtes ja lähedustunne riigiga (%)

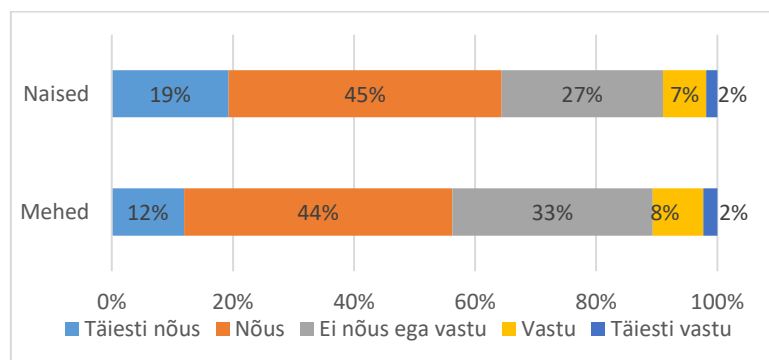
Eestis olid inimesed, kes on ise kogenud diskrimineerimist, positiivsemate hoiakutega. Eluga rahulolevad inimesed on enam vastu leebusele varjupaigapoliitika osas. Kontakti teistest rahvusest või rassist kirjeldavad tunnused näitasid, et enam vastu on leelele varjupaigapoliitikale inimesed, kelle naabruskonnas on palju vähemusgruppide esindajaid. Samas need, kellel on palju teisest rassist või rahvusest lähedasi sõpru, on positiivsemate hoiakutega. Ootuspäraselt määrab see, kas kontaktid teisest rassist või rahvusest inimestega on olnud positiivsed või negatiivsed, vastavalt ka inimese hoiakuid pagulaste suhtes.

Eesti elanikkonna hoiakud ei erinenud soo lõikes. Samuti jäid mudelist välja või ei olnud statistiliselt olulised 95% usaldusnivool kõik majanduslikke näitajatega seotud tunnused nagu subjektiivne toimetulekuhinnang, palgatööl osalemine ja töötu olemise kogemus. Ka inimese usklikkuse tase ja arvamus rahvusliku koosseisu osas ei olnud mudelis statistiliselt olulised, kuid avaldasid mõju mudeli kirjeldusvõimele, mistõttu olid need kaastaud Eesti elanikkonna hoiakuid kirjeldavasse mudelisse.

3.3.3 Rootsi elanikkonna hoiakuid mõjutavad tegurid

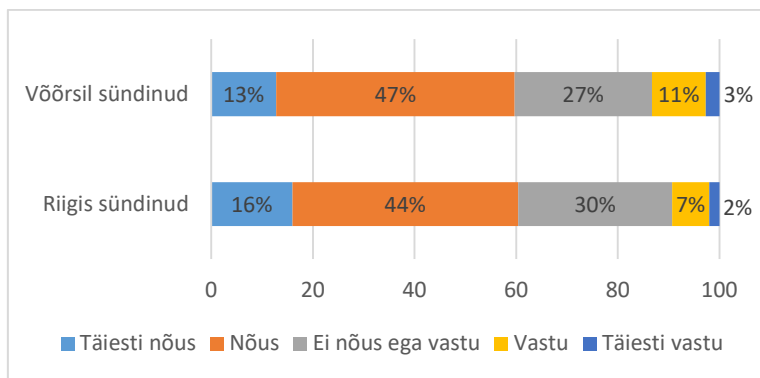
Rootsi elanikkonna hoiakuid mõjutavate tegurite väljaselgitamiseks koostatud lineaarsesse regressioonimudelisse (lisa 5) kaasati 19 sõltumatut muutujat, millest 11 tegurit mõjutasid pagulashoiakut statistiliselt olulisel määral (95% nivool). Mudeli kirjeldusaste ($R^2 = 0,189$) näitas, et sõltumatud tunnused kirjeldavad koos peaaegu 19% sõltuva tunnuse variatiivsusest.

Teistest võrdlusalustes erinevalt esinesid Rootsi elanikkonnas seas hoiakud sugude vahel, nimelt on Rootsis naised meestest positiivsemate hoiakutega pagulaste suhtes (joonis 8).

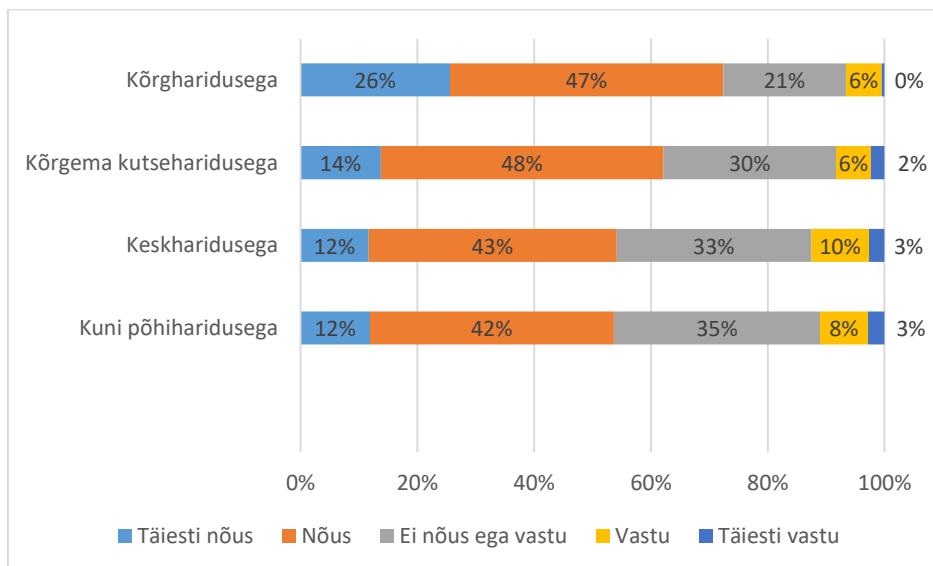
Joonis 8. Rootsi elanikkonna hoiakud väite „Valitsus peaks inimeste pagulastaotluste läbivaatamisel olema leebe“ suhtes soo järgi (%)

Rootsis on põliselanikud positiivsemate hoiakutega pagulaste riiki lubamise suhtes. Kuigi nii võõrsil sündinutest kui ka riigis sündinutest leiab 60%, et valitsus peaks olema pagulastaotluste läbivaatamisel leebe, siis välismaal sündinute seas on põliselanikest suurem osakaal neid inimesi, kes on vastu või täiesti vastu leebusele varjupaigapoliitikas (joonis 8).

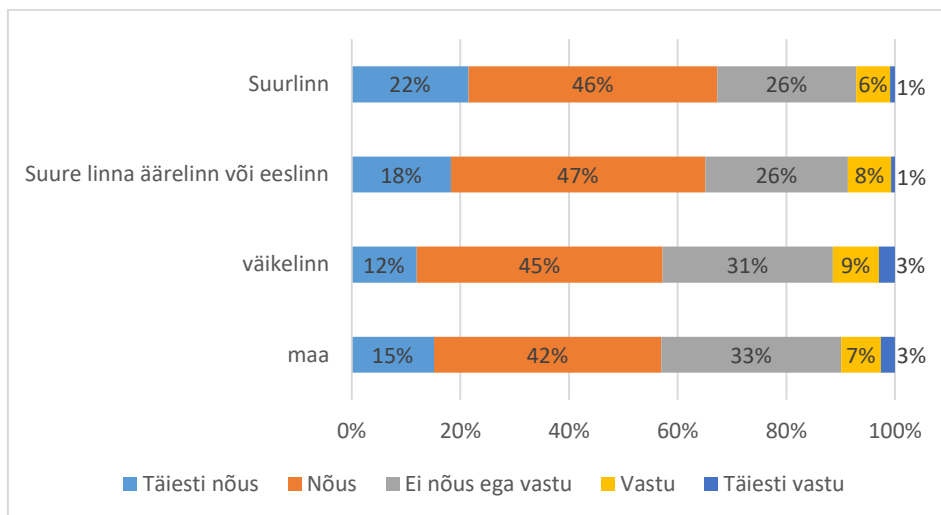
Joonis 9. Rootsi elanikkonna toetus leelele varjupaigapoliitikale riigis sündinute ja väljaspool riiki sündinute elanike lõikes (%)

Üldjaotusi vaadeldes esinesid statistiliselt olulised erinevused Rootsi elanikkonna hoiakutes kõrghariduse ja keskharidusega rühmade vahel (Bonferroni test). Võttes kontrolli alla teised vastajaid iseloomustavad tegurid sh vanus, sugu jm, siis erines statistiliselt olulisel määral kõrgharidusega vastajate rühm kõigist teistest rühmadest (lisa 5). Haridusgruppide lõikes on teistest positiivsemad kõrgharidusega inimesed. Tähelepanuväärne on, et kõrgharidustega inimeste seas avaldas vaid 2 inimest (0%), et on täiesti vastu leebusele pagulastaotluste läbivaatamisel (joonis 10).

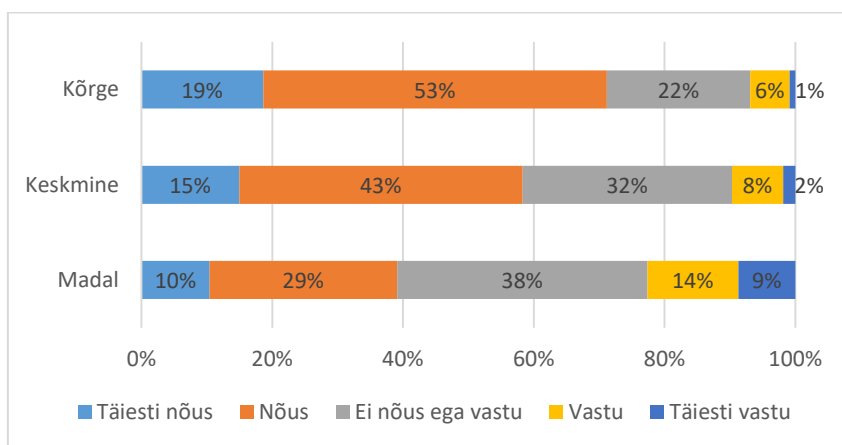
Joonis 10. Rootsi elanikkonna hoiakud väite „Valitsus peaks inimeste pagulastaotluste läbivaatamisel olema leebe“ suhtes haridustaseme järgi (%)

Elukoha alusel on positiivsemad suurlinnades elavad inimesed. Kõige enam on vastu leelele varjupaigapoliitikale väikelinnade elanikud (joonis 11).

Joonis 11. Rootsi elanikkonna hoiakud väite „Valitsus peaks inimeste pagulastaotluste läbivaatamisel olema leebe“ suhtes elukoha järgi (%)

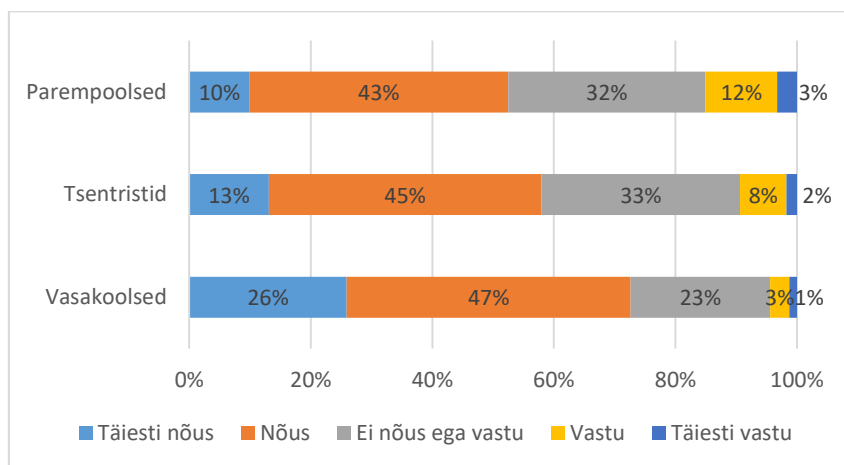
Rootsi elanikkonnas prognoosis kõrge institutsionaalse usalduse indeks positiivsemaid hoiakuid. Jooniselt 12 nähtub, et inimeste seas, kes usaldavad erinevaid riigi ja EL organisatsioone, on vaid 7% inimesi vastu või täiesti vastu pagulaste vastuvõtmisele.

Joonis 12. Rootsi elanikkonna hoiakud väite „Valitsus peaks inimeste pagulastaotluste läbivaatamisel olema leebe“ suhtes ja institutsionaalse usalduse indeks (%)

Pimedal ajal naabruskonnas jalutades ennast turvalised tundvad inimesed on positiivsemad. Diskrimineeritud gruppi kuuluvad inimesed võivad olla kaastundlikumad pagulaste suhtes ja soosida nende suhtes suuremat leebust. Negatiivseid kokkupuuteid omavad inimesed on ka negatiivsemalt häälestatud pagulasstaatust taotlejate isikute suhtes. Regressioonanalüüs (lisa 5) näitas, et rootslaste hoiakuid mõjutab suurel määral see, millised on nende poliitilised vaated

üldiselt. Vasakpoolsete poliitiliste vaadetega pooldavad parempoolsetest enam leebet varjupaigapoliitikat (joonis 13).

Joonis 13. Rootsi elanikkonna hoiakud väite „Valitsus peaks inimeste pagulastaotluste läbivaatamisel olema leebe“ suhtes poliitilise kuuluvuse järgi (%)

Rootsi elanikkonna hoiakutele ei avalda 95% usaldusnivool mõju vastaja vanus, sotsiaalse usalduse tase, religioossus, arvamus välismaal sündinute osakaalu osas, välismaal töötamise kogemus ja vastaja subjektiivne hinnang oma majanduslikule toimetulekule.

3.3.2 Tšehhi elanikkonna hoiakuid mõjutavad tegurid

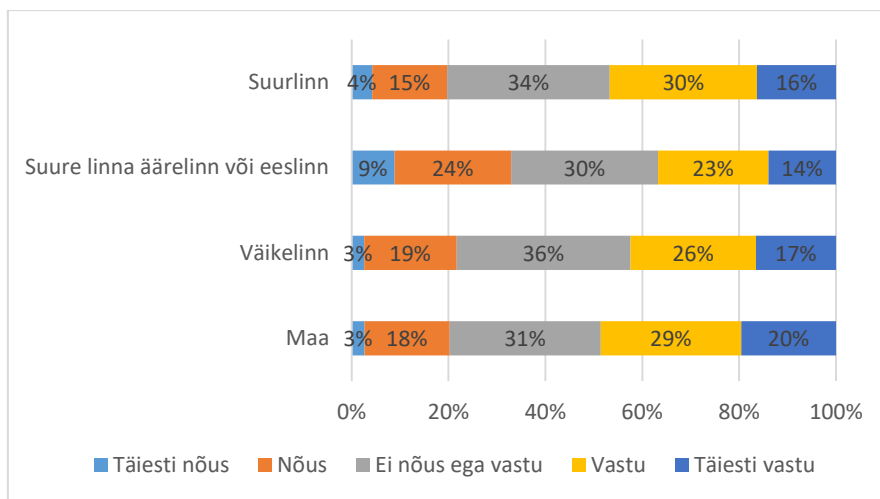
Tšehhi elanikkonna hoiakuid mõjutavate tegurite väljaselgitamiseks koostatud lineaarsesse regressioonimudelisse (lisa 6) kaasati 21 sõltumatut muutujat, millest statistiliselt olulisel määral (95% nivool) mõjutasid pagulashoiakut 10. Mudeli kirjeldusaste paranes pisut jäädes siiski teiste uuringusse valitud riikide omadest madalamaks. Mudeli kirjeldusaste ($R^2 = 0,100$) näitab, et sõltumatud tunnused kirjeldavad koos 10% sõltuva tunnuse variatiivsusest.

Tšehhis ei erine hoiakud varjupaigapoliitika suhtes soo, vanuse, haridustaseme ning riigis sündinud ja väljaspool riiki sündinute vahel. Samuti ei avalda statistiliselt olulist mõju vähemusgruppide esindatus naabruskonnas, religioossus ja majanduslik kindlustunne.

Hoiakutes ennustab erinevusi äärelinnas elamine- suure linna eeslinnas või äärealal elavad inimesed on statistiliselt olulise tõenäosusega positiivsemate hoiakutega kui seda on maal

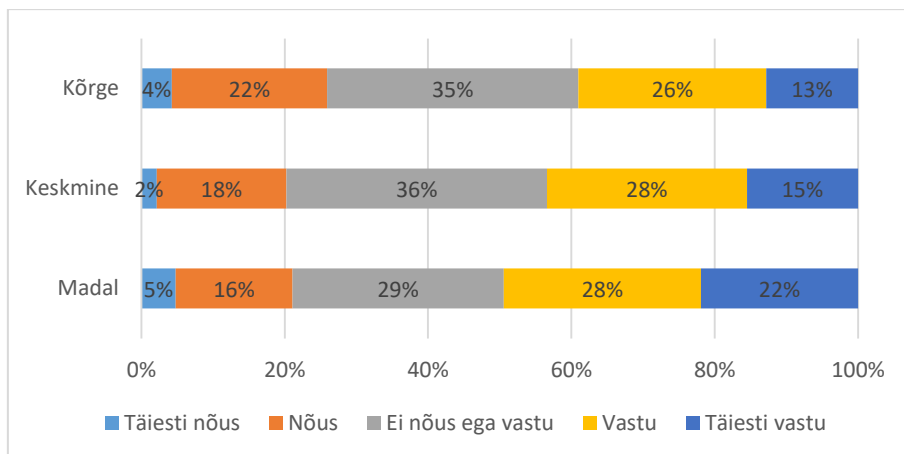

elavad inimesed (joonis 14).

Joonis 14. Tšehhi elanikkonna hoiakud väite „Valitsus peaks inimeste pagulastaotluste läbivaatamisel olema leebe“ suhtes elukoha järgi (%)

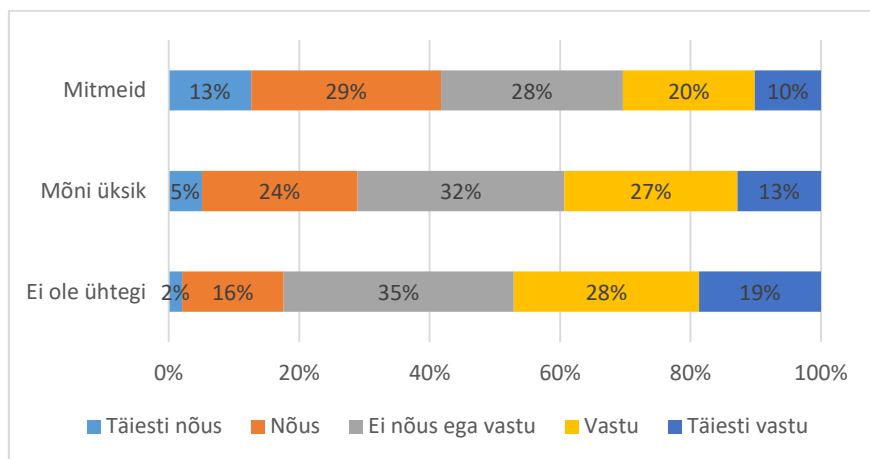
Sotsiaalse usalduse indeks oli Tšehhi regressioonmudelil (lisa 6) üks tugevamaid tegureid, mis hoiakuid varjupaigapoliitika suhtes mõjutas. Teistest vastajatest enam on leebe varjupaigapoliitika poolt teisi inimesi usaldavad inimesed (joonis 15). Sarnane mõju on ka institutsionaalsel usaldusel- leebemat varjupaigapoliitikat toetavad enam need, kes usaldavad enam riigi ja EL institutsioone.

Joonis 15. Tšehhi elanikkonna hoiakud väite „Valitsus peaks inimeste pagulastaotluste läbivaatamisel olema leebe“ suhtes ja sotsiaalse usalduse indeks (%)

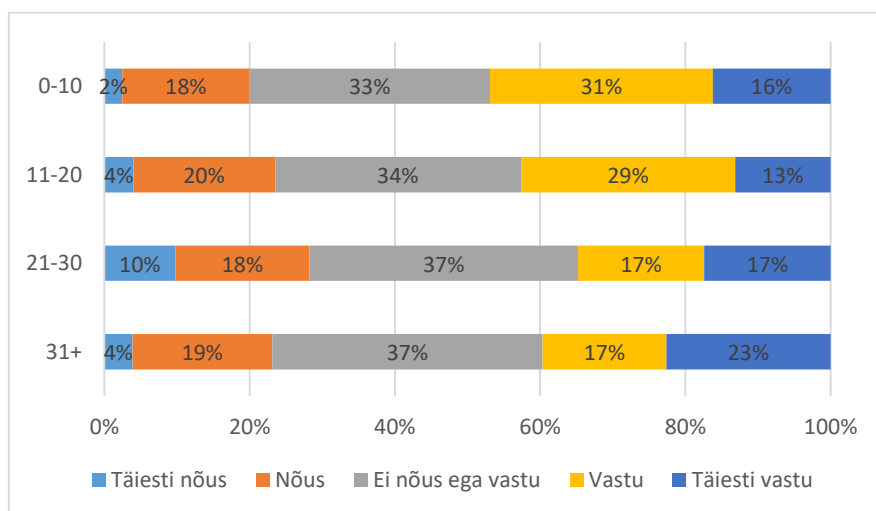
Need inimesed, kes tunnevad ennast oma kodukohas pimedal ajal liikudes turvalised arvavad suurema tõenäosusega, et riik peaks soodustama pagulaste riiki lubamist. Eluga rahulolevad

inimesed on pigem vastu leebusele varjupaigapoliitikas. Lähedaste kontaktide olemasolu ennustab positiivsemaid hoiakuid. Vastajad, kes on avaldanud, et neil on mitmeid või ka mõni üksik teisest rassist või rahvusest lähedane sõber, on sagedamini nõus, et valitsus peaks olema pagulastaotluste läbivaatamisel leebe (joonis 16).

Joonis 16. Tšehhi elanikkonna hoiakud väite „Valitsus peaks inimeste pagulastaotluste läbivaatamisel olema leebe“ suhtes ja teisest rassist või rahvusest lähedaste sõprade olemasolu (%)

Sarnaselt Eestile ja Rootsile ennustab positiivse kontakti olemasolu teisest rassist või rahvusest inimestega positiivsemaid hoiakuid pagulaste suhtes. Tšehhi eripärana ilmneb, et oluline hoiakute prognoosija on välismaal töötamise kogemus- välismaal töötanud inimesed on enam vastu leebusele varjupaigapoliitikas.

Joonis 17. Tšehhi elanikkonna hoiakud väite „Valitsus peaks inimeste pagulastaotluste läbivaatamisel olema leebe“ suhtes ja hinnang võõrrahvastiku osakaalule (%).

Tšehhi elanikkonnas seas mõjutab hoiakuid varjupaigapoliitika suhtes ka inimese subjektiivne hinnang sellele, kui palju igast 100st riigis elavast inimesest on sündinud väljaspool riiki. Need, kes hindasid välismaal sündinute osakaaluks kuni 10% elanikkonnast, olid teistest enam vastu leebele varjupaigapoliitikale (joonis 17).

Erinevusena teistest võrdlusalustest riikidest ilmnes ka, et kui Tšehhi inimesel on suurem huvi poliitikas toimuva vastu, siis kalduvad nad enam toetama leebust varjupaigapoliitikas, samas kui poliitikast võõrandunud inimesed olid negatiivsemalt häälestatud.

4. ARUTELU

Käesoleva uurimistöö fookuses olid elanikkonna hoiakud pagulaste suhtes. Võrreldes elanikkonna keskmisi hinnanguid leebe varjupaigapoliitika suhtes kolmes riigis selgub, et võrdlusuuringusse valitud riikidest on kõige pooldavamad rootslased ($M=3,6$). Oluliselt negatiivsemate hoiakutega paistavad silma Eesti ($M=2,7$) ja Tšehhi ($M= 2,6$) elanikkond. Võttes arvesse riikide sisse- ja välisrändeprofiili aastatel 2012-2014, siis Eestiga sarnaselt madala sisse- ja välisrändajate ja varjupaigataotlejate suhtarvuga riigis Tšehhis, on keskmine hoiak varjupaigapoliitika suhtes sarnaselt madal.

Kui **hüpotees H2** oletas, et suurema sisse- ja välisrändajate arvuga riigid tunnetavad suuremat realistlikku või tajutud ohtu sisse- ja välisrändajate poolt ja on seetõttu negatiivsemate hoiakutega, siis analüüsi osa ei kinnita, et viimaste aastate rände põhjal oleks Rootsi elanikkond suurest sisse- ja välisrändest tingitud ohututunde tõttu negatiivsemate hoiakutega. Samas on võimalik, et hoiakuid sisse- ja välisrändajate suhtes võivad kujundada ka võõrrahvastiku osakaal riigis ja mälestused kaugemast rändest. Eesti puhul võib teguriks olla Nõukogude Liidu perioodil siia elama saabunud sisse- ja välisrändajate ja nende järeltulijate osakaal, kes moodustavad kuni 30% Eesti põhirahvastikust. Minevikumälestustest võib vanemale põlvkonnale meenuda Nõukogude Liidu keskvalitsuse poolt vene keele soosimine ja peale surumine. Eestlaste eneseteadvuse aluseks on nende oma keel ning seetõttu tundsid eestlased oma identiteetist ohustatuna (Kangilaski, 2003: 225). Tšehhi on ajalooliselt olnud töölismigrantide sihtkohaks ning sellest tulenevalt on seal märkimisväärne rahvuslik mitmekesisus. Kuigi inimestel ei pruugi olla ülevaadet riigi rahvuslikust koosseisust, siis võib hoiakuid kujundada ka subjektiivne arvamus sellest, kui palju on riigis võõrrahvastiku esindajaid. Hinnang **välismaal sündinute osakaalule** oli statistiliselt oluline vaid Tšehhi elanikkonna hoiakute puhul. See tulemus oli siiski püstitatud hüpoteesile **H2** vastupidine- kõige negatiivsemad olid Tšehhi elanikkonna hoiakud nende inimeste seas, kes hindasid välismaal sündinute osakaalu väiksemaks kui 10% põhirahvastikust. Seega ei leia hüpotees **H2** käesoleva uurimistöö raames läbiviidud analüüsi alusel kinnitust.

Vaadeldes hoiakuid mõjutavaid tegureid võrdlusalustes riikides (tabelid 4, 5) saab tuvastada mitmeid sarnasusi, kuid ka erinevusi. Seega saab kinnitada hüpoteesi **H1: tulenevalt riigispetsiifilistest teguritest erinevad hoiakud ja neid mõjutavad tegurid riikide lõikes.**

Tabel 5. Kokkuvõtte selgitavate tunnuste mõjust hoiakutele varjupaigapoliitika suhtes

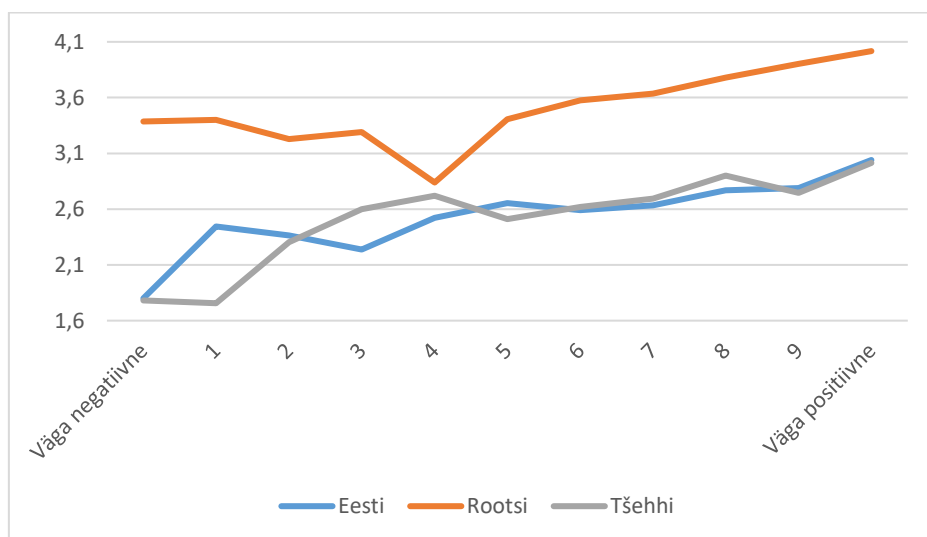
Hoiakuid mõjutav tegur	Eesti	Rootsi	Tšehhi
Sugu	-	+	-
Riigis sündinud	+	+	-
Vanus	+	-	-
Haridus	+	+	-
Elukoht	+	+	+
Sotsiaalne usaldus	+	-	+
Institutsionaalne usaldus	+	+	+
Lähedustunne riigiga	+	-	-
Turvalisustaju	+	+	+
Diskrimineerimiskogemus	+	+	-
Eluga rahulolu	+	-	+
Vähemusgrupid naabruskonnas	+	-	-
Teisest rassist/rahvusest lähedased sõbrad	+	-	+
Kontakti olemus	+	+	+
Religioossus	-	-	-
Toimetulekuhinnang	-	-	-
Palgatööl olemine	-	-	-
Töötu olemise kogemus	-	-	-
Välismaal töötamise kogemus	-	-	+
Hinnang võõrrahvastiku osakaalule	-	-	+
Poliitikast huvitatus	-	-	+
Vasak-parempoolsus	-	+	-

Märkused: + statistiliselt oluline; - statistiliselt oluline mõju puudub; 95% nivool

Kõige tugevamalt mõjutasid Eesti elanikkonna hoiakuid vanus, lähedustunne riigiga ja kontakti

positiivsus/negatiivsus. Rootsis avaldas hoiakutele enim mõju vastaja poliitiline enesemääratlus vasak-parempoolsel skaalal, kontakti olemus teisest rassist või rahvusest inimestega ja institutsionaalne usaldus. Tšehhis mõjutas hoiakuid varjupaigapoliitika suhtes tugevaimalt sotsiaalne usaldus, kontakti olemus ning teisest rassist või rahvusest lähedaste sõprade olemasolu.

Ühise joonena võib välja tuua, et kõigis uuringus osalenud riikides ennustab positiivseid hoiakuid alati **kontakti positiivsus/negatiivsus** teisest rassist või rahvusest inimestega ja see on iga riigi puhul ka üks tugevamaid hoiakuid mõjutav tegur. Joonis 18 selgitab, et kõikides riikides on positiivsemaid kontakte omavad inimesed toetavamad leebe varjupaigapoliitika suhtes. Selline tulemus on üsnagi ootuspärane, viidates samas, et üksikkontaktide (positiivsete või negatiivsete) põhjal võivad inimestel kinnistuda juba püsivamad hoiakud ja eelarvamused terve grupi suhtes.

Joonis 18. Kontakti olemus teisest rassist või rahvusest inimestega ja keskmine hinnang, kas valitsus peaks olema pagulastaotluste läbivaatamisel leebe (Mean)

Ka institutsionaalne usaldus on oluline tegur kõigis võrdlusalustes riikides, kuid sotsiaalne usaldus on oluline vaid Eestis ja Tšehhis. Eelnevates uuringutes on toodud välja, et inimese sotsiaalne ja poliitiline usaldus mängib olulist rolli tema immigratsioonihoiakutes (nt Rustenbach, 2010; Paas ja Halapuu, 2012). Üldiselt võib kinnitada **hüpoteesi H6, mis väitis, et kõrgema sotsiaalse ja institutsionaalse usaldusega inimesed on pooldavamad leebe varjupaigapoliitika suhtes.**

Elukoht oli oluline kõigis vaatlusalustes riikides, kuid tulemused olid vastuolulised. Eestis

pooldasid leebust varjupaigapoliitikas väikelinna elanikud, teistest negatiivsemate hoiakutega olid maal elavad inimesed. Rootsis olid positiivsemad suurlinnades elavad inimesed ja negatiivseimad väikelinnade elanikud. Tšehhis olid suure linna eeslinnas või äärealal elavad inimesed statistiliselt olulise tõenäosusega positiivsemate hoiakutega, võrreldes maal elavate inimestega. Demograafiliste faktorite nagu soo, vanuse ja elukoha mõju immigratsioonihoiakutele on ka varasemates uuringutes olnud vähemstabiilne (Ceobanu ja Escandell, 2010). Riikidevahelised erinevused vastajate elukohatüübi lõikes on selgitatavad riikidevaheliste halduseripärade või elanikkonna erinevate käsitlustega näiteks suurlinna mõistest.

Kolme võrdlusaluse riigi puhul on hoiakutele avaldanud olulist mõju inimese subjektiivne hinnang kui turvaliselt ta tunneb ennast pimedal ajal oma naabruskonnas jalutades (**turvalisustaju**). Tšehhis ja Rootsis pooldavad ennast enam turvaliselt tundvad inimesed suuremat leebust varjupaigapoliitikas, samas kui Eestis on vastupidine olukord- inimesed, kes tunnevad ennast turvaliselt on pigem vastu pagulaste vastuvõtmisele. ESS (2014) aasta andmete analüüs näitas, et ennast ebaturvaliselt tundvad inimesed on pärit enamasti Kirde-Eestist (N=41; 43%) ja Põhja-Eestist (N=32; 33%) (Ainsaar ja Asser, 2016: 33). Turvalisustaju mõju hoiakutele on selgitatud naabruskonna turvalisuse teooriaga, mille järgi peaksid ebaturvalises naabruskonnas elavad või ka kuritegevuse ohvriks langenud olema enam vastu sisserändele, kuna otsivad süüdlasi teiste seas.

Teiste riikide võrdlus toob välja Eesti eripära, kus kõrgharidusega inimesed on teistest enam vastu leebusele varjupaigapoliitikas. Sama tulemuseni on jõutud ka Euroopa riikide võrdlevas analüüsis (Trust, Life Satisfaction and Opinions on Immigration in 15 European Countries, 2016). Inimkapitali teooriast tulenevalt püstitatud hüpoteesi **H3 järgi, peaksid olema sisserändajate suhtes positiivsemate hoiakutega just kõrgema haridustasemega inimesed**. Tšehhi puhul ei avalda haridustase statistiliselt olulist mõju elanikkonna hoiakutele. Rootsis toetavad enim leebet varjupaigapoliitikat kõrgharidusega inimesed, mis on kooskõlas ka püstitatud hüpoteesiga. Eesti elanikkonna lõikes on aga kõrgharidusega inimeste rühm teistest negatiivsem (statistiliselt oluliselt erinevad vaid kõrgharidusega ja kõrgema kutseharidusega inimeste rühm). Hariduse mõju on selgitatud kahel viisil: esiteks sisserändajate poolt väiksema konkurentsi tunnetamisega tööturul ja teiseks avarama silmaringiga ning suurema kaasatusega ühiskonda. Vaadeldes Eesti elanikkonna tööhõivet, siis 2014. aastal olid kõrgharidusega inimeste tööjõus osalemise määr teistest kõrgeim (83%), samas kui kõige madalam oli tööjõus

osalemine esimese taseme hariduse või madalama haridusega inimeste seas (39,9%) (Eesti statistika andmebaas, 2017). Kui hirm konkurentsi ees tööturul või subjektiivse majandusolukorra halvenemise ees ei aita selgitada kõrgharidusega rühma hoiakuid, siis võiksime vaadelda kõrghariduse mõju kontaktidele välismaalastega ja üldisele silmaringile. Haridustaseme ja kontaktide olemuse analüüsist ei ilmnenu, et kõrgharidusega inimeste kontakt võõramaalastega oleks teistest olulisest negatiivsem või positiivsem. Uuringus (Eesti elanikkonna teadlikkus ja hoiakud pagulasküsimustes 2014: 36) leiti, et mida kõrgem on inimese haridustase, seda suurema tõenäosusega on tal rohkem erinevaid kokkupuuteid pagulaste ja varjupaigataotlejate temaatikaga. Kõrgharidusega inimesed võivad reisida enam või kohtuda välistudengitega õppetöö käigus, samuti omavad nad enam informatsiooni maailmas toimuvast, poliitilistest protsessidest ja paguluse olemusest. Eestis läbiviidud uuringus selgus, et erinevused usulistes vaadetes häiriks keskmisest sagedamini vanemaid, kõrgharidusega inimesi (Eesti elanikkonna teadlikkus ja hoiakud pagulasküsimustes 2014: 30,31). Seega võivad Eestis kõrgharidusega inimeste hoiakud tuleneda nende suuremast teadlikkusest kultuurierinevuste osas ja ühtlasi sellelt tasandilt kujunenud vastumeelsusest. Eelnevas uuringus leiti ka, et madala haridusega inimesed usuvad keskmisest rohkem pagulaste sisserände positiivsetesse mõjudesse ning mainivad harvemini sotsiaalsüsteemi koormamist (Eesti elanikkonna teadlikkus ja hoiakud pagulasküsimustes 2014: 30). Lisaks madalamale kultuurilisele sallivusele, võivad kõrgharidusega inimesed analüüsida pagulaste mõju riigi sotsiaalsektorile ning olla seetõttu enam vastu leebele varjupaigapoliitikale.

Hüpotees H5 sai püstitatud lähtuvalt poliitilise võõrandumise teooriast ja varasematest uuringutest, ning see väitis, et indiviidi poliitilised vaated ja enesemääratlus vasak-parempoolsel poliitilisel skaalal mõjutavad hoiakuid varjupaigapoliitika suhtes. Analüüs näitas, et poliitiline huvi oli oluline tegur Tšehhi elanikkonna hoiakute korral ja poliitilised vaated olid olulised Rootsisis. Poliitiliste vaadete alusel olid negatiivseimad end parempoolsete hulka liigitavad vastajad. Nende seas on ilmselt ka paremäärmuslike parteide toetajad, paremäärmuslike parteisid iseloomustab aga omarahvusluse toetamine ja immigratsioonivastatus. Eesti elanikkonna hoiakute puhul ei esinenud seost poliitika huvi või poliitiliste vaadete ning varjupaigapoliitika suhtes kujunenud hoiakute vahel. Seega leidis hüpotees kinnitust osaliselt.

Välismaal töötamise kogemus osutus statistiliselt oluliseks Tšehhi elanikkonna puhul. Tšehhis olid välismaal töötanud inimeste hoiakud vähemsoosivad pagulaste sisserände suhtes.

Välismaal töötanud inimestel on tõenäoliselt olnud palju kokkupuuteid teisest rahvusest inimestega, kuid need kokkupuuted võivad olla pigem pealiskaudsed ning ei vii teiste kultuuride mõistmiseni ja seeläbi sallivuse suurenemiseni.

Diskrimineerimiskogemus oli oluline Eestis ja Rootsis, mõlemas riigis olid hoiakud tolerantsemad juhul, kui vastaja oli ise kuulunud gruppi, mida seal riigis diskrimineeritakse. Tulemus on kooskõlas kultuurilise marginaalsusteooriga.

Eluga rahulolu oli oluline tegur Eesti ja Tšehhi elanikkonna hoiakute puhul. Mõlemas riigis olid eluga rahulolevamad inimesed pigem vastu leebele varjupaigapoliitikale. Samale andmestikule põhinevas uuringus selgus, et Eesti inimesed on 15 riigi võrdluses eluga kõige vähem rahulolevad, tšehhide rahulolu hinnang oli samuti pigem madal, samas kui rootslased on keskmisest enam rahulolevad (Trust, Life Satisfaction and Opinions on Immigration in 15 European Countries, 2016: 23-24). Samas uuringus leiti ka, et inimesed jõukamates riikides on keskmisest õnnelikumad. Kõrgemat SKP-d on aga seostatud toetavamate immigratsioonihoiakutega. Tulles tagasi riigispetsiifiliste tegurite juurde, siis Rootsi SKP ühe inimese kohta on kõige kõrgem (tabel 2).

Ühegi võrdlusaluse riigi elanikkonna hoiakutele ei avaldanud statistiliselt olulist mõju **töötulemusega seotud tunnus ja subjektiivne hinnang majanduslikule toimetulekule, samuti palgatööl olemine**. Seega ei leia käesoleva uuringu põhjal kinnitust, et hoiakud pagulaste riikilubamise suhtes on tingitud majanduslikest faktoritest. Pagulastes ei nähta konkurente tööturul ja ei kardeta, et nad võiksid halvendada indiviidi majanduslikku toimetulekut. Eelnevalt on ka Hainmueller ja Hopkins (2014: 1) leidnud, et immigratsiooni hoiakud näivad olevat väheseotud inimese isiklike majandusolukorraga ning, et hoiakuid kujundavad pigem sotsioloogilise mured immigratsiooni mõjude pärast riigitasandile, ei ole vahet kas need mõjud on kultuurilised või majanduslikud. Varjupaigataotlejate puhul ei nähta neid niivõrd konkurentidena tööturul, vaid pigem kui koormat riigi sotsiaalsüsteemile. Isikliku ebakindluse tajumist aitas mõõta muutuja, mis mõõdab kui turvaliselt tunneb inimene liikudes pimedal ajal oma kodu ümbruses. Eelnevalt toodi välja, et Tšehhis ja Rootsis pooldavad ennast enam turvaliselt tundvad inimesed suuremat leebust varjupaigapoliitikas, samas kui Eestis on vastupidine olukord- inimesed, kes tunnevad ennast turvaliselt on pigem vastu pagulaste vastuvõtmisele. Kuna kolme riigi andmete põhjal leiti, et sümboolsete ja realistlike ohtude tajumisega seotud teooriaid nagu kontaktiteooria ja naabruskonna turvalisuse teooria abil saab

selgitada hoiakuid osaliselt kõigis vaatlusalustes riikides, samas kui individuaalsetest majanduslikest teguritest ükski ei olnud oluline üheski võrdlusaluses riigis, siis leidis kinnitust hüpotees **H4: Majanduslikest teguritest enam mõjutavad hoiakuid varjupaigapoliitika suhtes sisserändajate poolt sümboolse või reaalse ohu tajumisega seotud hirmud.**

Tunnused: **riigis sündimine ja lähedustunne riigiga** aitavad samuti mõista, mil määral võivad vastaja hoiakute aluseks olla sisserändega seotud ohu tajumine. Lähedustunne riigiga oli oluline vaid Eesti elanikkonna hoiakuid kirjeldavas mudelis. Need, kes tunnistasid suuremat lähedust riigiga, olid enam vastu pagulaste sisserändele. Riigis sündinud olid Eestis enam vastu leebele pagulaspoliitikale kui need, kes on sündinud väljaspool riiki. Rootsi puhul oli mõju vastupidine – seal olid riigis sündinud pigem leebe pagulaspoliitika poolt. See võib olla seotud rootslastele ajalooliselt omaks saanud väärtushinnangutega sisserändepoliitika suhtes. Rootsi puhul on tegu pika immigratsiooniajalooga riigiga, kus lisaks töölisimmigratsiooni soodustamisele pakuti varjupaika teise maailmasõjaaja tõttu naaberriikidest ja baltiriikidest pärit põgenikele. Mõlema tunnuse: **riigis sündimine ja lähedustunne riigiga** olulisus Eesti elanikkonna hoiakute kujundamisel näitab, et inimesed, kellel on tugevam rahvuslik eneseteadvus ja patriootlikud tunded, pooldavad konservatiivsemat varjupaigapoliitikat. Selliste hoiakute taga võib olla sisserändes ohu nägemine oma rahvuse ja riigi püsijäämisele ning seetõttu soovitakse oma riiki kaitsta võõrrahvuste sisserände piiramise läbi. Käesoleva uurimistöö raames püstitatud hüpotees **H7, mis väitis, et hoiakuid varjupaigapoliitika suhtes mõjutab ohu tajumine rahvusidentiteedile**, leidis kinnitust vaid Eesti näitel.

Lisaks individuaalset majanduslikku olukorda kirjeldavatele tunnustele ei avaldanud **religioossus** statistiliselt olulist mõju ühegi riigi parima kirjeldusvõimega mudelis. Küll aga tasuks tähelepanu pöörata, et esimeses mudelis, kuhu olid kaasatud kõik analüüsi valitud selgitavad muutujad oli Rootsi puhul inimese usklikkuse taseme ja hoiakute vaheline seos statistiliselt oluline ning seetõttu vajaks tunnus lähemalt uurimist.

Lisaks võib veel välja tuua mõningaid riikide vahelisi erinevusi tegurites, mis olid statistiliselt olulised ainult ühes vaatlusaluses riigis. **Vastaja sugu** omas mõju hoiakutele vaid Rootsis, kus naised olid meestest positiivsemate hoiakutega. **Vanus** oli oluline tegur Eesti elanikkonna hoiakuid selgitavas mudelis. Eestis on teistest vanusrühmadest negatiivsemad tööealised inimesed, mis võib viidata, et need grupid tundsid suuremat muret pagulaste sisserände mõju osas riigi majanduse ja tulevikule. **Vähemuste esindatus naabruskonnas** mõjutas samuti

hoiakuid vaid Eesti riigi näitel. Sealse elanikkonna hoiakud olid seda negatiivsemad, mida enam nad tajusid naabruskonnas teisest rassist või rahvusest inimeste olemasolu.

Töö autori varasem analüüs (Ainsaar ja Asser, 2016) näitas, et hoiakuid varjupaigapoliitika suhtes mõjutab Eestis vanus, haridustase, kodune keel, asulatüüp, üldistatud sotsiaalne usaldus ja institutsionaalne usaldus, teisest rassist või rahvusest lähedaste sõprade olemasolu, kontakti positiivsus/negatiivsus teisest rassist või rahvusest inimestega, lähedustunne Eesti riigiga, väljaspool Eestit elamise kogemus ja turvalisuse tajutav oma naabruskonnas. Leiti ka, et sugu, regioon, poliitikas osalemine, vasak-parempoolsus, diskrimineerimiskogemus, sotsiaalsus ning arvamus Eestis olevate välismaal sündinud inimeste arvu osas ei olnud üheski mudelis statistiliselt olulised (Ainsaar, Asser 2016: 28).

Käesoleva töö analüüsi osas jõuti Eesti elanikkonna osas sarnastele tulemustele. Erinevusena selgus, et mõju Eesti elanikkonna hoiakutele avaldab ka diskrimineerimiskogemuse olemasolu, eluga rahulolu ja vähemused elupiirkonnas. Erinevused võisid tuleneda erinevate muutujate valikust ja nende töötlemise erisustest regressioonimudelisse. Tooding (2014) toob välja, et regressioonimudelitesse sõltuvate ja seletavate tunnuste valiku aluseks on aineteoreetiline kontseptsioon, uurija loominguline mõte. Regressioonimudelite puhul tuleb arvesse võtta, et tunnuste valikul mudelisse on ka teataval määral subjektiivsus ning tunnuste valik (või nende kodeerimispõhimõte) võib mõjutada lõpptulemuste kujunemist. Käesolevas magistriuurimuses on kasutatud rahvusvahelist andmebaasi ja analüüsist on välja jäetud Eesti erimooduli küsimused (näiteks *“väljaspool Eestit elamise kogemus”*). Riikide võrdlusuuringus ei kasutatud argumenttunnusena *“kodust keelt”*, vaid elanikkonna hoiakuid selgitati riigis sündinud ja väljapool riiki sündinute lõikes. Erinevusi võib põhjustada ka andmete töötlemise erisused, nimelt on käesolevas töös andmed imputeeritud enne koondtunnuste (institutsionaalne ja sotsiaalne usaldus) moodustamist.

Tervikuna võib tõdeda, et iga riigi elanikkonna hoiakud varjupaigapoliitika suhtes on mõjutatud erinevatest teguritest, ehk siis esineb teatud riigispetsiifiline efekt. Riigispetsiifiliste efektide tõlgendamisse ning nende põhjal oluliste sisuliste järelduste tegemisse tuleks aga suhtuda teatud ettevaatlikkusega. Vaadeldes riikide taustaandmeid, siis vaatamata sisseerandajate ja varjupaigataotlejate suhteliselt kõrgele määrale on Rootsi elanikkonna hoiakud endiselt teistest positiivsemad. Ceobanu ja Escandell (2010: 322) on leidnud, et riigi majanduslik olukord ennustab elanikkonna suhtumist paremini kui immigrantrahvastiku suurus riigis. Tõepoolest on

Rootsi võrdlusuuringus osalenud riikidest kõrgeima SKP-ga (tabel 2). Samuti paistab riik silma mahukate välisinvesteeringute poolest (tabel 2), mis Rustenbach (2010) järgi soodustavad väliskontakte ja informatsiooni levikut, mis omakorda viib positiivsemate immigratsioonihoiakuteni. Eespool sai välja toodud, et näiteks Eesti ja Tšehhi inimeste hoiakud immigrantidesse on mõnevõrra negatiivsemad, kui need võiksid olla riigi sisse- ja välisrändepoliitika arvestades. Võimalik selgitus on, et elanikkonna hoiakud mõjutavad varjupaigapoliitikat ja seeläbi riigi sisse- ja välisrändepoliitika. Eestis ja Tšehhis, kus elanikkond ei toeta leebust varjupaigapoliitika osas, kajastub see ka konservatiivses rändepoliitikas ning väikeses hulgas sisse- ja välisrändajates ja pagulastaotlustes, samas kui Rootsis, kus elanikud on tolerantsemad, on seda tervikuna ka rändepoliitika. Pagulastaotluse suhtarvu puhul tuleb lisaks poliitikale arvesse võtta ka sihtmaade populaarsust- taotlusi esitatakse enam maades, kuhu soovitakse püsivalt elama jääda. Populaarsus aga kujuneb mitmete asjad koosmõjuna, kus komponentideks on ka sihtriigi poliitika, sotsiaalsed garantiid, rahvuskogukondade olemasolu, territoriaalne asetus. On märkimisväärne, et Eesti ei ole kunagi olnud pagulaste sihtriigiks vaid pigem vahepeatuseks teel Skandinaaviamaadesse (Kallas, 2011).

Soovitused

Hoiakud võivad olla suhteliselt püsivad, eriti kui need on inimesele olulised, samas aga kinnitavad mitmed uuringud, et hoiakud võivad muutuda, näiteks kui inimesed analüüsivad neid (Wilson, Kraft ja Dunn, 1989 viidates Kruglanski ja Stroebe, 2005:325) või kui sotsiaalses keskkonnas toimuvad muutused Rezsö-Hazyile (2001). Hoiakutes toimuvate muutuste uurimine või ka võimaluste leidmine soovitud muutuste esile kutsumiseks võiks olla immigratsioonihoiakuid selgitavate uurijate üheks eesmärgiks, millel oleks praktiline rakendus ka poliitikasektoris. On oluline mõista, et mõned tegurid, näiteks sugu on muutumatud kogu inimese elu jooksul, mõned tegurid võivad muutuda inimese enda soovil näiteks hariduse omandamine või elukoha vahetus. Immigratsioonihoiakute uurimisel ja nende uuringutulemuste praktilisest seisukohast lähtuval on enimhuvipakkuvad kindlasti need hoiakuid mõjutavad tegurid, mille muutustele saab kaasa aidata läbi poliitiliste meetmete nagu usalduse suurendamine ühiskonnas või turvalise naabruskonna loomine. Ka läbipaisva ja usaldusväärse poliitilise süsteemi loomine võib aidata kaasa tolerantsemate hoiakute tekkele

sisserändajate suhtes. Näieks, kui inimesed usaldavad, et enne pagulaste vastuvõtmist eelneb Politsei ja Piirivalveameti poolt põhjalik taustakontroll. Üheks võimaluseks hoiakute tolerantsemaks muutmisel on suurendada inimeste turvatunnet. Kui inimesed tunnevad ennast turvaliselt, siis ei ole neil põhjust otsida kuritegevuses süüdlasi sisserändajate seast.

Lisaks individuaalsetele ja riigispetsiifilistele teguritele mõjutab inimeste hoiakuid palju ka meedias kajastatav, seega võib üheks esmaseks suunaks olla meedias valitsevate diskursuste järk-järguline ümberkujundamine. Kvalitatiivuuringus Hoiakud pagulaste suhtes 2016 nähtus, et pagulastega seotud assotsiatsioonide uurimisel valiti pildid, mis seostusid majanduspõgenikega ja täisjõus meestega, kes tulevad Euroopasse õnne otsima. Kõige sagedamini valiti pilt paadipõgenikest, mis oli uuringus osalejatele mällu kinnistunud pagulaskriisi puudutavatest uudistest. Olukorras, kus meedia on keskendunud sisserändajate eksisammudele on jäänud tagaplaanile see, kuidas sisserändajate kultuuriline mitmekesisus rikastab ühiskonda rahvuskultuuri näol. Erineva kultuuritaustaga tarbijatel on sageli ka erinevad tarbimiseelistused ning siit tuleneb täiendav nõudlus uute kaupade ja teenuste pakkumise järele (Paas, 2015), mis omakorda elavdab majandust. Sisserände ohtudele keskendumise asemel võiks meedias kajastada senisest enam edulugusid või immigratsiooni positiivseid aspekte. Hoiakuid muudaks positiivsemaks diskursuse levimine, mis kujutaks immigratsiooni kui majanduslikku võimalust, mis on vajalikuks saanud seoses spetsialistide ja oskustööjõu puudusega ning rahvastiku vananemisega mitmetes Euroopa riikides.

Mitmed varasemad autorid (nt Ceobanu ja Escandell, 2010; Hainmueller ja Hopkins, 2014) on analüüsid hoiakuid immigratsiooni suhtes leidnud ning ka käesolevas uuringus leidis kinnitust, et negatiivsed hoiakud põhinevad pigem kultuurilistel- sümboolsetel faktoritel kui majanduslikel selgitustel. Seetõttu võiksid sisserändega seotud ohutaju vähendamisel olla abiks avalikust informeerivad kampaaniad. Samuti, ka juhul kui sisserändajate kohanemisprotsessiks tuleb teha täiendavaid investeeringuid (teavituskampaaniad, keeleõpe, kohanemisprogrammid), siis aitaks see vähendada kõrgemaid mitteintegreerunud elanikkonnaga seotud kulutusi ja pingeid ühiskonnas. Mipexi uurijad on leidnud, et kaasavama integratsioonipoliitikaga riigid on üldiselt enam arenenud, konkurentsivõimelisemad ja õnnelikumad kohad nii immigrantidele kui ka kõigile teistele elamiseks (MIPEX, 2017). Eelnevad asjaolud muudavad asjakohaseks debati, kas ja mil määral võiks mõelda ka integratsioonipoliitikate harmoniseerimisele EL riikides. Selline poliitikasuund on aga saavutatav juhul, kui avalikkus nõustub pakutud lahendustega.

KOKKUVÕTE JA JÄRELDUSED

Migratsioon on olnud inimkonnale loomulik nähtus, kuid rände osana on viimastel aastatel intensiivselt kasvanud nende inimeste hulk, kes on sunnitud oma kodudest lahkuma vaesuse, tagakiusamise või sõja tõttu. Need inimesed paluvad sageli varjupaika EL riikides. Varjupaigapoliitika on reguleeritud rahvusvaheliselt Genfi konventsiooni alusel, kuid on kohalikul tasandil mõjutatud ka riigi seadusandlusest ja avalikkuse arvamusest. Käesoleva magistritöö eesmärgiks oli anda ülevaade elanikkonna hoiakutest varjupaigapoliitika suhtes ja selgitada tegureid, mis neid hoiakuid mõjutavad kolme riigi näitel. Magistritöö teoreetilise raamistiku moodustasid immigratsioonihoiakuid selgitavad lähenemised. Analüüsi teostamiseks on kasutatud ESS 7. vooru (2014. aasta) andmeid ja analüüsi valitud riikide: Eesti, Rootsi ja Tšehhi taustaandmed.

Käesolevas magistritöös leiti, et elanikkonna hoiakud varjupaigapoliitika suhtes kujunevad mitmetes teguritest lähtuvalt olles mõjutatud ka keskkonnast, kus need hoiakud kujunevad. Autori valikul kolme ESS uuringus osalenud riigi- Eesti, Rootsi ja Tšehhi elanikkonna hoiakute analüüs näitas, et suure hulga sisse­rändajate osakaaluga Rootsi on Euroopa lõikes üks pagulassõbralikumaid riike, samas kui Eesti ja Tšehhi hoolimata väikesest sisse­rändajate arvust on pigem vastu leebele varjupaigapoliitikale. Kõigi võrdlusaluste riikide elanikkonna hoiakuid mõjutasid institutsionaalne usaldus, ehk kui palju usaldatakse oma riigi ja EL institutsioone, samuti toetasid leebemat varjupaigapoliitikat kõigi riikide vastajad, kui nende kontaktid teisest rassist või rahvusest inimestega on olnud positiivsed.

Eesti elanikkonna hoiakuid mõjutasid veel vastajate vanus, riigis sündimine, kõrgema kutsehariduse omandamine, väikelinnas elamine, sotsiaalne usaldus, lähedustunne oma riigiga, diskrimineeritavasse gruppi kuulumine, eluga rahulolu, naabruskonna turvalisus, vähemusgruppide esindatus naabruskonnas ja teisest rassist või rahvusest lähedaste sõprade olemasolu. Hoiakute analüüs näitas, et eestlaste suuremat toetus konservatiivsele varjupaigapoliitikale võib mõjutada sisse­rändes ohu nägemine oma riigi ja rahvuse püsimajäämisele. Teistest enam olid pagulaste riiki lubamisele vastu riigis sündinud ja riigiga suuremat lähedust tundvad inimesed. Ohutunde aluseks võivad olla minevikusündmused ja suur võõrrahvastiku osakaal riigis.

Rootsi elanikkonna hoiakuid mõjutasid lisaks institutsionaalsele usaldusele ja kontakti

olemusele ka vastaja sugu, riigis sündimine, haridustase, suurlinnas elamine, diskrimineeritavasse gruppi kuulumine, naabruskonna turvalisus ning asetumine vasakparempoolsel poliitilisel skaalal. Suurest sissrändajate ja varjupaigataotlejate hulgast hoolimata on Rootsi elanikkonna hoiakud teistest uuringus osalenud riikidest positiivsemad. Positiivsemaid hoiakuid aitab selgitada Rootsi ajalooline immigratsioonitaust, soosiv sissrändepoliitika ja toimiv integratsioonipoliitika, mille tagajärjel on inimesed usalduslikumad sissrändajate suhtes. Samuti on Rootsi võrdlusuuringus osalenud riikidest kõrgeima SKP-ga ja omab enim investeeringuid väljaspoole Euroopat- neid tegureid on aga seostatud üldiselt positiivsema immigratsioonihoiakuga.

Tšehhi elanikkonna hoiakuid mõjutasid lisaks institutsionaalsele usaldusele ja kontakti olemusele äärelinnas elamine, sotsiaalne usaldus, eluga rahulolu, teisest rassist või rahvusest sõprade olemasolu, naabruskonna turvalisus, välismaal töötamise kogemus, hinnang välismaalaste osakaalule ja poliitikast huvitatus. Teistest võrdlusalustest riikidest enam seostusid elanikkonna hoiakud Tšehhis kontakti olemusega teisest rassist või rahvusest inimestega. Üheks tugevaimaks hoiakuid mõjutavaks teguriks oli sealse elanikkonna puhul teisest rassist või rahvusest lähedaste sõprade olemasolu ning riigi eripärana mõjutas hoiakuid ka välismaal töötamise kogemus. Nende tunnuste olulisus viitab, et positiivsemate hoiakute aluseks on isiklikud lähedased kontaktid, samas kui pinnapealsed kontaktid võivad hoiakuid isegi negatiivsemaks muuta.

Kõigis kolmes riigis avaldas hoiakutele mõju hinnang oma naabruskonna turvalisusele, kuid Eesti puhul ei olnud mõju suund teooriast tulenevalt ootuspärane. Nimelt on Eestis turvalises naabruskonnas elavad inimesed enam vastu pagulaste riiki tulemisele, samas kui Rootsis ja Tšehhis on vaenulikumad pigem need, kes juba praegu tunnevad ennast oma naabruskonnas ebaturvaliselt. Rootsi ja Tšehhi tulemusi selgitab naabruskonna turvalisuse teooria, mille alusel võivad ennast ebaturvaliselt tundvad inimesed otsida süüdlast sissrändajatest.

Väärrib tähelepanu, et üheski riigis ei avaldanud statistiliselt olulisel määral hoiakutele mõju ükski majanduslikke näitajatega seotud tegur (subjektiivne hinnang majanduslikule toimetulekule, palgatööl käimine või töötu olemise kogemus). See näitab, et pagulaste seotud hoiakute korral ei taju indiviidid niivõrd neist tulenevaid majanduslikke ohte oma positsioonile, vaid pigem nähakse neist koormat sotsiaalsüsteemile või kardetakse neist tulenevaid sümboolseid või realistlikke ohte.

Immigratsioonihoiakute uurimine on muutunud viimastel aastatel eriti aktuaalseks seoses maailmasündmuste ja EL ühispoliitiliste eesmärkidega. Esile on kerkinud ka praktiline vajadus nende uurimistulemuste kasutamiseks poliitikate ja kohanemisprogrammide väljatöötamisel. Käesoleva töö autori soovitus tulevastele uurijatele on keskenduda hoiakutes toimuvatele muutustele, pagulasvaldkonnas on põnevust pakkuvaks käesolevale uuringule järgnevad aastad (rändevoogude suurenemine, Junckeri ümberjaotussüsteem ja kvoodipagulaste tulek) ning nüüdseks leidub ka kvantitatiivset materjali võrdlusuuringute läbiviimiseks. Samuti võiks kaaluda kvalitatiivset lähenemist või kombineeritud uurimismeetodi kasutamist, et sügavuti uurida neid seoseid, mis senistes uuringutes on olulised ning teha kokkuvõttes tugevamaid järeldusi.

KASUTATUD KIRJANDUS

1. Ainsaar, M.; Asser, K.; Beilmann, M.; Rämmer, A.; Nahkur, O.; Masso, A. (2016). Teooriad hoiakute seletamiseks sisserändajate suhtes. *Eesti elanikkonna hoiakud kolmandatest riikidest sisserändajate suhtes Euroopa sotsiaaluuringu andmetes*. M. Ainsaar, M. Beilmann (toim.). Uuringu aruanne (lk 5-9). Tartu: Tartu Ülikool. http://www.yti.ut.ee/sites/default/files/www_ut/randehoiakute_raport_loplik.pdf (30.10.2016).
2. Ainsaar, M.; Asser, K. (2016). Kas valitsus peaks inimeste pagulastaotluste läbivaatamisel olema leebe? *Eesti elanikkonna hoiakud kolmandatest riikidest sisserändajate suhtes Euroopa sotsiaaluuringu andmetes*. M. Ainsaar, M. Beilmann (toim.). Uuringu aruanne (lk 28-35). Tartu: Tartu Ülikool. http://www.yti.ut.ee/sites/default/files/www_ut/randehoiakute_raport_loplik.pdf (30.10.2016).
3. Allport, G. W. (1958). *The nature of prejudice*. Massachusetts: Addison-Wesley Publishing Company.
4. Blumer, H. (1958). Race Prejudice as a Sense of Group Position. *The Pacific Sociological review*, nr 1(1), lk 3-7.
5. Bourhis, R. Y.; Moïse, L. C.; Perreault, S.; Senécal, S. (1997). Towards an interactive acculturation model: A social psychological approach. *International Journal of Psychology*, nr 32, lk 369-386.
6. Castles, S. (2012). Understanding the relationship between methodology and methods. *Handbook of Research Methods in Migration*. C. Vargas-Silva (toim.). Cheltenham: Edward Elgar.
7. Ceobanu, A.M.; Escandell, X. (2010). Comparative Analyses of Public Attitudes Toward Immigrants and Immigration Using Multinational Survey Data: A Review of Theories and Research. *The Annual Review of Sociology*, nr 36, 309-328.
8. Dandy, J. (2009). Refugee and Migrant Integration: Examining the discourse of the dominant. *Tamara Journal for Critical Organization Inquiry*, nr 8 (2), lk 225-233.
9. Drbohlav, D. (2005). The Czech Republic: From Liberal Policy to EU Membership. Avaldatud Migration Policy Institute veebilehel

10. <http://www.migrationpolicy.org/article/czech-republic-liberal-policy-eu-membership> (08.05.2017).
11. Eagly, H. A.; Chaiken, S. (1993). *The psychology of attitudes*. USA: Harcourt Brace Jovanovich College Publishers.
12. Eesti Euroopa Liidu poliitika 2011-2015. Vabariigi Valitsus https://valitsus.ee/UserFiles/valitsus/et/riigikantselei/euroopa/Eesti%20EL%20poliitika_EST.pdf (03.04.2017).
13. Eesti Statistikaameti veebileht- Statistika andmebaas- Põlis- ja välispäritolu rahvastik maakonna, soo ja vanuse järgi, 1.01.2016. http://pub.stat.ee/px-web.2001/Database/Eri_valdkondade_statistika/Loimumine/Loimumine.asp (29.04.2017).
14. Eesti Statistikaameti veebileht- Statistika andmebaas- Tööturg- Haridustase ja keeleoskus- 15-74- aastaste hõiveseisund rahvuse ja haridustaseme järgi. <http://pub.stat.ee/px-web.2001/Dialog/varval.asp?ma=TT111&lang=2> (29.04.2017).
15. Espenshade, T. J.; Hempstead, K. (1996). Contemporary American attitudes toward U.S. immigration. *International Migration Review*, 30 (2): 535–570.
16. Euroopa Liidu Teataja (2012). Euroopa Liidu toimimise lepingu konsolideeritud versioon.
17. European Social Survey veebileht- Findings- Open ESS Round 7 2014- Description- Metadata <http://nesstar.ess.nsd.uib.no/webview/index.jsp?v=2&submode=abstract&study=http%3A%2F%2F129.177.90.83%3A80%2Fobj%2FStudy%2FESS7e02.1&mode=documentation&top=yes> (07.05.2017).
18. European Social Survey veebileht- Methodology- Sampling <http://www.europeansocialsurvey.org/methodology/sampling.html> (07.05.2017).
19. European Social Survey veebileht- Data and Documentation - ESS7 Fieldwork Summary and Deviations by Round http://www.europeansocialsurvey.org/data/deviations_7.html (07.05.2017).
20. Eurostat veebileht- Data- Population and social conditions- Population- Population on 1 January by age group, sex and country of birth. <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do> (02.04.2017).

21. Eurostat veebileht- Migration and migrant population statistics.
[http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Migration and migrant population statistics#Migrant population](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Migration_and_migrant_population_statistics#Migrant_population) (07.05.2017).
22. Eurostat veebileht- Data- Main tables GDP and main components- Gross domestic product at market prices.
<http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/refreshTableAction.do?tab=table&plugin=1&pcode=tec00001&language=en> (17.05.2017).
23. Eurostat veebileht- Data- EU direct investment positions, breakdown by country and economic activity.
http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Foreign_direct_investment_statistics#cite_note-2 (17.05.2017).
24. Fangen, K.; Hammaren, T.; Johansson, T.; (2012). *Presentation of an Analytical Framework. Young Migrants, Exclusion and Belonging in Europe*. K. Fangen, T. Johansson, N. Hammaren (toim.). Lk 1-25. Hampshire: Palgrave Macmillan.
25. Fishbein, M.; Ajzen, I. (1975). *Belief, Attitude, Intention and Behavior: An Introduction to Theory and Research*. London: Addison-Wesley.
26. Geddes, A. (2000). *Immigration and European integration: towards fortress Europe?* Manchester: Manchester University Press.
27. Hainmueller, J.; Hopkins, D. J. (2014). Public Attitudes toward Immigration. *Discussion Paper Series CDP* nr 15(13). London: Centre for Research and Analysis of Migration.
28. Hatton, T. J. (2012). Asylum Policy in the EU: the Case for Deeper Integration. *Norface Migration*, nr 16, lk 1-30.
http://www.norface-migration.org/publ_uploads/NDP_16_12.pdf (05.04.2017).
29. Herreros, F. ja Criado, H. (2009). Social trust, social capital and perceptions of immigration. *Political Studies*, nr 57, lk 337–355.
30. International Migration Outlook (2010). OECD publication.
31. International Organization for Migration veebileht- Migration- Key Migration Terms
<https://www.iom.int/key-migration-terms> (05.05.2017).
32. Israel Central Bureau of Statistics veebileht- Time Series- Population
http://www.cbs.gov.il/reader/?MIval=cw_usr_view_Folder&ID=141 (05.04.2017).
33. Kallas, K. (2011). Eesti varjupaigapoliitika Euroopa perspektiivis. *Riigikogu Toimetised*, nr 24, lk. 31-37.

34. Kangilaski, J. (2003). The Integration of the Russian Minority in Estonia. *Racial Discrimination and Ethnicity in European History*. G. Halfdanarson (toim.). Lk 255-259. Pisa: Plus Universita di Pisa.
35. Knoll, B., R. (2009). And Who Is My Neighbor?" Religion and Immigration Policy Attitudes. *Journal for the Scientific Study of Religion*, nr 48 (2), lk 313- 331.
36. Kruglanski, A. W.; Stroebe, W. (2005). The Influence of Beliefs and Goals on Attitudes: Issues on Structure, Function and Dynamics. *The Handbook of Attitudes*. D. Albarracín; B. T. Johnson; M. P. Zanna (toim.). New York: Psychology Press.
37. Kulin, J.; Eger, M. A.; Hjerm, M. (2016). Immigration or Welfare? The Progressive's Dilemma Revisited. *Socius: Sociological Research for a Dynamic World* , nr 2, lk 1–15.
38. Laws for Legal Immigration in the 27 EU Member States (2009). International Migration Law nr 16. Geneva: International Organization for Migration.
39. Mayda, A. M. (2006), Who is Against Immigration? A Cross-Country Investigation of Individual Attitudes toward immigrants. *Review of Economics and Statistics*, nr 88 (3), lk 510-530.
40. Media Releases- Immigration to Israel 2015
http://www.cbs.gov.il/hodaot2016n/21_16_157t1.pdf (05.04.2017).
41. Migrant Integration Policy Index veebileht- Migrant Integration Policy Index 2015
www.mipex.eu (03.04.2017).
42. Moore, K. W. (2001). Western European Studies: Society. N. J. Smelser ja P. B. Baltes (toim.). *International encyclopedia of the social & behavioral sciences*, lk 16488–16494. Oxford: Elsevier Science Ltd.
43. O'Rourke, K. H.; Sinnott, R. (2006). The determinants of individual attitudes towards Immigration. *European Journal of Political Economy*, nr 22, lk 838– 861.
44. Paas, T.; Halapuu, V. (2012). Determinants of people's attitudes towards immigrants in Europe. *Working Paper Series*, nr 88, lk 1-19. University of Tartu, Faculty of Economics and Business Administration.
45. Paas, T.; Demidova, O. (2014). What explains people's attitudes towards immigrants? A comparative study of Estonia and Russia. University of Tartu.
46. Paas, T. (2015). Immigratsioon kui tulevase majanduskasvu toetaja? Eestimaa inimeste hoiakud immigratsiooni suhtes. *Riigikogu Toimetised* nr 31/2015; lk 136-144. M. Raudsaar (toim.). Tallinn: Riigikogu Kantselei.

47. Pagulasseisundi konventsioon (1951). RT II 1997, 6, 26
<https://www.riigiteataja.ee/akt/78623> (20.05.2017).
48. Quillian, L. (1995). Prejudice as a Response to Perceived Group Threat: Population Composition and Anti-immigrant and Racial Prejudice in Europe. *American Sociological Review*, nr 60 (4), lk 586-611.
49. Rezsohazy, R. (2001). Values, sociology. N. J. Smelser ja P. B. Baltes (toim.). *International encyclopedia of the social & behavioral sciences*, lk 16153–16158. Oxford: Elsevier Science Ltd.
50. Riiklik rahvusvahelise kaitse andmise register (2017). Rahvusvahelise kaitse statistika
<https://www.politsei.ee/dotAsset/218156.pdf> (05.05.2017).
51. Rowthorn, R. (2008). The fiscal impact of immigration on the advanced economies. *Oxford Review Economic Policy*, nr 24 (3), lk 560-580.
52. Rustenbach, E. (2010). Sources of Negative Attitudes toward Immigrants in Europe: A MultiLevel Analysis. *International Migration Review*, nr 44, lk 53–77.
53. Saar Poll OÜ (2010). Eesti elanike teadlikkus ja hoiakud pagulasküsimustes 2010. Tallinn: Siseministeerium
https://www.siseministeerium.ee/sites/default/files/dokumendid/Uuringud/Kodakondsus_ja_r2nne/2010_eesti_elanike_teadlikkus_ja_hoiakud_pagulaskusimustes.pdf
(05.01.2017).
54. Saar Poll OÜ (2014). Eesti elanike teadlikkus ja hoiakud pagulasküsimustes 2014. Tallinn: Siseministeerium
https://www.siseministeerium.ee/sites/default/files/dokumendid/Uuringud/Kodakondsus_ja_r2nne/2014_pagulasuuring_aruanne.pdf (05.01.2017).
55. Scheve, K. F.; Slaughter, M. J. (2001). Labor Market Competition and Individual Preferences over Immigration Policy. *The Review of Economics and Statistics*, nr 83 (1), lk 133-145.
56. Schütz, A. (2013). Hoiakuid immigrantide suhtes selgitavad tegurid Euroopa Sotsiaaluuringu V vooru andmetel. Magistritöö. Tartu Ülikool, majandusteaduskond.
57. Semyonov, M; Glikman, A. (2009). Ethnic Residential Segregation, Social Contacts, and Anti-Minority Attitudes in European Societies. *European Sociological Review*, nr 25(6), lk 693-708.

58. Statistics Sweden (2016). From Finland to Afghanistan – immigration and emigration since 1970 for persons born in different countries. <http://www.scb.se/en/finding-statistics/statistics-by-subject-area/population/population-composition/population-statistics/pong/tables-and-graphs/yearly-statistics--the-whole-country/population-and-population-changes/> (05.05.2017).
59. Statistikaamet (2016). Eesti. Arve ja fakte. K. Põder (toim.). Tallinn: Statistikaamet.
60. The Universal Declaration of Human Rights (1948). United Nations General Assembly <http://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/> (21.05.2017).
61. TNS Emor (2016). Hoiakud pagulaste suhtes 2016. Kvalitatiivuuringu aruanne. Riigikantselei.
62. Tooding, L.-M. (2014). *Andmete analüüs ja tõlgendamine sotsiaalteadustes*. Tartu Ülikooli Kirjastus.
63. Tooding, L.-M. (2014). Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas- Regressioonimudelid. Tartu Ülikooli veebileht <http://samm.ut.ee/regressioonanalyyis> (03.04.2017).
64. Trust, life satisfaction and opinions on immigration in 15 European countries (2016). J. Boelhouwer; G. Kraaykamp; I. Stoop (toim.). Hague: The Netherlands Institute for Social Research.
65. Töldsepp, K. (2013). Eesti elanikkonna hoiakud immigratsiooni suhtes 2004-2010. Magistritöö. Tartu Ülikool, Sotsiaal- ja haridusteaduskond.
66. UNCHR veebilehekülj Statistics- Figures at Glance <http://www.unhcr.org/figures-at-a-glance.html> (06.02.2017).
67. Updated Policy for Integration of Immigrants – Living Together – and Proposal for Further Steps in the Year 2011 (2011). Czech Government <https://ec.europa.eu/migrant-integration/librarydoc/updated-policy-for-integration-of-immigrants-living-together-and-proposal-for-further-steps-in-the-year-2011-1> (21.05.2017).
68. Välismaalaste seadus. RT I, 03.01.2017, 6. <https://www.riigiteataja.ee/akt/VMS> (07.05.2017).
69. Weighting European Social Survey Data (2014). European Social Survey https://www.europeansocialsurvey.org/docs/methodology/ESS_weighting_data_1.pdf (13.02.2017).

70. Westin, C. (2006). Sweden: Restrictive Immigration Policy and Multiculturalism. Avaldatud Migration Policy Institute veebilehel <http://www.migrationpolicy.org/article/sweden-restrictive-immigration-policy-and-multiculturalism> (07.05.2017).
71. Õunapuu, L. (2014). Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes. Tartu Ülikool.

LISAD

Lisa 1. ESS 7. voorus osalenud riikide statistilised näitajad 2014. aastal

Riik	Keskmine rahvaarv	Varjupaiga-taotlusi 2012-2014	Sisserändajaid 2012-2014	Varjupaiga-taotlusi %	Sisse-rändajaid %
Austria	8 541 575	62950	309685	0,74	3,63
Belgia	11 231 213	71815	390487	0,64	3,48
Eesti	1 314 545	325	10652	0,02	0,81
Hispaania	46 480 882	12665	890279	0,03	1,92
Holland	16 865 008	50650	399317	0,30	2,37
Iirimaa	4 617 225	3350	181134	0,07	3,92
Iisrael	8 296 600	-	57563	-	0,69
Leedu	2 932 367	1485	66148	0,05	2,26
Läti	1 993 782	775	31967	0,04	1,60
Norra	5 137 232	33020	205124	0,64	3,99
Poola	38 011 735	34010	660132	0,09	1,74
Portugal	10 401 062	1235	51676	0,01	0,50
Prantsusmaa	66 038 697	192015	999973	0,29	1,51
Rootsi	9 696 110	179305	345870	1,85	3,57
Saksamaa	80 982 500	406835	2169781	0,50	2,68
Sloveenia	2 061 980	950	42739	0,05	2,07
Soome	5 461 512	9925	94726	0,18	1,73
Suurbritannia	64 613 160	92170	1656077	0,14	2,56
Šveits	8 188 649	73260	465490	0,89	5,68
Taani	5 643 475	27895	183109	0,49	3,24
Tšehhi	10 525 347	2580	94358	0,02	0,90
Ungari	9 866 468	63825	127251	0,65	1,29

Allikas: Eurostat, 2017; Israel Central Bureau of Statistics, 2017

Lisa 2. Sõltumatute muutujate kirjeldus

Sõltumatu muutuja	Kategooriad ESS ankeedis	Kategooriad analüüsis
Sugu	1-mees; 2-naine	1-mehed; 2-naised
Vanus	15+...	1-15-30; 2-31-45; 3-46-60; 4-61+
Riigis sündinud	1-jah; 2-ei	1-riigis sündinud; 2-välisriigis sündinud
Haridustase	0-ei ole võimalik määrata 1- (I) ilma kvalifikatsioonita või ainult algharidusega; 2-(IIa; IIb) põhiharidusega või ka kutseharidusega, mis ei võimalda keskhariduse omandamist; 3; 4- (IIIa; IIIb) keskharidus või kutseharidus (nii võimalusega ülikoolihariduse omandamiseks kui ka ilma); 5- (IV) keskhariduse baasil kõrgem kutseharidus (mis ei ole võrdsustatud ülikoolikraadiga); 6; 7- (V1; V2) bakalaureuse-kraad, magistrikraad või üle selle (doktorikraad)	1-kuni põhiharidusega 2-keskharidusega 3-kõrgema kutseharidusega 4-kõrgharidusega
Elukoht	1-suur linn, 2-suure linna eeslinn või ääreala; 3-linn või väike linn; 4-küla; 5-talu või kodu maakohas	1-suur linn, 2-suure linna eeslinn või ääreala; 3-väike linn; 4-maa
Sotsiaalne usaldus (<i>Kas Teie arvates võib enamikku inimesi usaldada?; Kas enamusi inimesi püüaks Teid võimaluse korral ära kasutada või käituvad nad pigem ausalt?; Kas enamuse ajast püüavad inimesed olla teiste suhtes abivalmid või hoolivad nad ennekõike iseendast?</i>)	0-enamikku inimesi ei saa usaldada... 10-enamikku inimesi võib usaldada; 0-enamus inimesi püüaks mind ära kasutada... 10-enamus inimesi püüaks käituda ausalt; 0-inimesed hoolivad ennekõike iseendast... 10-inimesed püüavad enamasti teise suhtes abivalmid olla	Koondtunnus, kus kõrgem tulemus tähistas suuremat sotsiaalset usaldust. 1-madal; 2-keskmine; 3-kõrge
Institutsionaalne usaldus (<i>Kuivõrd usaldate Riigikogu, õigussüsteemi, politseid, poliitikuid, poliitilisi erakondi, Euroopa Parlamenti, Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni?</i>)	0-ei usalda üldse...10-usaldan täiesti	Koondtunnus, kus kõrgem tulemus tähistas suuremat institutsionaalset usaldust. 1-madal; 2-keskmine; 3-kõrge
Lähedustunne riigiga	1-väga lähedane; 2-lähedane; 3- mitte eriti lähedane; 4-üldse mitte lähedane	1-väga lähedane; 2-lähedane; 3- mitte eriti lähedane; 4-üldse mitte lähedane
Turvalisustaju	1-väga turvaliselt; 2-turvaliselt; 3-mitte eriti turvaliselt; 4-üldse mitte turvaliselt	1-väga turvaliselt; 2-turvaliselt; 3-mitte eriti turvaliselt; 4-üldse mitte turvaliselt

Lisa 2. Järg

Diskrimineerimiskogemus	1-jah; 2-ei	1-jah; 2-ei
Eluga rahulolu	0-üldse mitte rahul... 10-väga rahul	0-üldse mitte rahul... 10-väga rahul
Vähemused naabruskonnas	1-piirkond, kus peaaegu mitte keegi ei ole teisest rassist või rahvusest; 2-mõned inimesed on teisest rahvusest või rassist; 3-paljud inimesed on teisest rahvusest või rassist	1-piirkond, kus peaaegu mitte keegi ei ole teisest rassist või rahvusest; 2-mõned inimesed on teisest rahvusest või rassist; 3-paljud inimesed on teisest rahvusest või rassist
Lähedased sõbrad teisest rassist/rahvusest	1-mitmeid; 2-mõni üksik; 3-ei ole ühtegi	1-mitmeid; 2-mõni üksik; 3-ei ole ühtegi
Kontakt	0-äärmiselt negatiivsed... 10-äärmiselt positiivsed	1-negatiivne; 2-neutraalne; 3-positiivne
Religioossus	0-üldse mitte usklik... 10-väga usklik	0-üldse mitte usklik... 10-väga usklik
Majanduslik kindlustunne	1-elan /elame mugavalt praeguse sissetuleku juures; 2-saame hakkama praeguse sissetuleku juures; 3-praeguse sissetuleku juures on raske hakkama saada; 4-praeguse sissetuleku juures on väga raske hakkama saada	1-elan /elame mugavalt praeguse sissetuleku juures; 2-saame hakkama praeguse sissetuleku juures; 3-praeguse sissetuleku juures on raske hakkama saada; 4-praeguse sissetuleku juures on väga raske hakkama saada
Palgatööl olemine	1-ei ole märkinud; 2-jah	1-ei; 2-jah
Töötü olemise kogemus	1-jah; 2-ei	1-jah; 2-ei
Välismaal töötamise kogemus	1-jah; 2-ei	1-jah; 2-ei
Hinnang võõrrahvastiku arvule	0-100	0-10%; 11-20%; 21-30%; 31%...
Poliitikast huvitus	1-väga huvitatud; 2-üsna huvitatud; 3-vähe huvitatud; 4-üldse ei tunne huvi	1-väga huvitatud; 2-üsna huvitatud; 3-vähe huvitatud; 4-üldse ei tunne huvi
Vasak-parempoolsus	0-vasakpoolne... 10-parempoolne	1-vasakpoolsed; 2-tsentristsid; 3-parempoolsed

Lisa 3. Sõltumatuid muutujaid kirjeldav statistika (N; Mean)

Sõltumatu muutuja	Kategooriad	Eesti	Rootsi	Tšehhi
Sugu	Mehed	835	893	1022
	Naised	1216	898	1115
Vanus	15-30	391	386	493
	31-45	468	387	635
	46-60	514	423	569
	61+	678	595	450
Riigis sündinud	Riigis sündinud	1649	1554	2103
	Välisriigis sündinud	400	237	42
Haridustase	Kuni põhiharidusega	331	364	296
	Keskharidusega	733	573	1258
	Kõrgema kutseharidusega	387	398	307
	Kõrgharidusega	598	442	271
Elukoht	Suur linn	695	228	514
	Suure linna eeslinn või ääreala	209	437	80
	Väike linn	834	619	877
	Maa	311	506	624
Sotsiaalne usaldus	Keskmine (Mean)	5,5	6,4	4,8
	Madal	335	104	618
	Keskmine	1280	927	1212
	Kõrge	436	759	318
Institutsionaalne usaldus	Keskmine (Mean)	4,5	5,8	4,3
	Madal	493	121	646
	Keskmine	1329	1209	1243
	Kõrge	224	459	252
Lähedustunne riigiga	Keskmine (Mean)	1,71	1,44	1,42
	Väga lähedane	865	1080	1340
	Lähedane	931	624	710
	Mitte eriti lähedane	199	72	66
	Üldse mitte lähedane	41	4	17
Turvalisustaju	Keskmine (Mean)	2,21	1,71	2,15
	Väga turvaliselt	312	808	261
	Turvaliselt	1071	725	1347
	Mitte eriti turvaliselt	545	213	454
	Üldse mitte turvaliselt	96	39	63
Diskrimineerimiskogemus	Jah	213	149	135
	Ei	1790	1619	1996
Eluga rahulolu	Keskmine (Mean)	6,4	7,9	6,7
Vähemused naabruskonnas	Peaaegu mitte keegi ei ole teisest rassist või rahvusest	972	796	963
	Mõned teisest rahvusest või rassist	809	750	962
	Paljud teisest rahvusest või rassist	256	232	201
Lähedased sõbrad teisest rassist/rahvusest	Mitmeid	284	470	83
	Mõni üksik	628	760	519
	Ei ole ühtegi	1130	557	1535
Kontakt	Keskmine (Mean)	6,6	7,0	5,7

Lisa 3. Järg

Religioossus	Keskmine (Mean)	3,7	3,2	2,1
Majanduslik kindlustunne	Keskmine (Mean)	2,25	1,47	2,26
	Elan/elame mugavalt	266	1104	277
	Saame hakkama	1155	524	1118
	Raske hakkama saada	477	107	543
	Väga raske hakkama saada	151	34	138
Palgatööl olemine	Jah	1164	1015	1220
	Ei	887	776	928
Töötü olemise kogemus	Jah	564	455	570
	Ei	1483	1323	1565
Välismaal töötamise kogemus	Jah	168	138	105
	Ei	1792	1595	1702
Hinnang võõrrahvastiku osakaalule	Keskmine (Mean)	21,6	20,6	9,0
	0-10	687	578	1409
	11-20	446	519	253
	21-30	384	359	91
	30-...	534	335	395
Poliitikast huvitatus	Keskmine (Mean)	2,6	2,2	3,2
	Väga huvitatud	142	322	59
	Üsna huvitatud	784	884	306
	Vähe huvitatud	854	447	955
	Üldse ei tunne huvi	267	132	817
Vasak-parempoolsus	Keskmine (Mean)	5,1	5,1	5,0
	Vasakpoolsed	289	482	453
	Tsentristid	1063	709	982
	Parempoolsed	373	530	493

Lisa 4. Eesti elanikkonna hoiakuid selgitav lineaarse regressiooni mudel

Hoiakuid mõjutavad tegurid	B	Std. E	Beta (β)	Sig
Sugu	,057	,056	,027	,311
Vanus	,007	,002	,124	,000
Riigis sündinud	-,303	,085	-,101	,000
Kuni põhiharidusega	-,094	,090	-,031	,295
Keskharidusega	-,048	,066	-,022	,471
Kõrgema kutseharidusega	-,189	,079	-,069	,017
Suur linn	-,086	,085	-,039	,314
Väike linn	-,166	,078	-,079	,035
Suure linna eeslinn või ääreala	,110	,105	,033	,292
Sotsiaalne usaldus	-,038	,018	-,062	,032
Institutsionaalne usaldus	-,049	,016	-,091	,002
Lähedustunne riigiga	-,176	,043	-,117	,000
Turvalisustaju	-,123	,039	-,089	,002
Diskrimineerimiskogemus	,273	,093	,079	,004
Eluga rahulolu	,031	,014	,064	,023
Vähemusgruppide esindajad naabruskonnas	,140	,040	,093	,001
Teisest rassist/rahvusest lähedased sõbrad	,098	,038	,069	,010
Kontakti olemus	-,062	,014	-,115	,000
Religioossus	-,006	,009	-,016	,538
Palgatööl	,099	,059	,047	,092
Hinnang võõrrahvastiku osakaalule	-,002	,002	-,033	,233

Märkused: hariduse taustakategooria: kõrgharidus; elukoha taustakategooria: maa

Andmed: ESS 7.voor (2014)

Lisa 5. Rootsi elanikkonna hoiakuid selgitav lineaarse regressiooni mudel

Hoiakuid mõjutavad tegurid	B	Std. E	Beta	Sig
Sugu	-,112	,047	-,062	,017
Vanus	-,001	,001	-,025	,330
Riigis sündinud	,179	,066	,065	,007
Kuni põhiharidusega	,262	,071	,111	,000
Keskharidusega	,230	,058	,119	,000
Kõrgema kutseharidusega	,129	,061	,060	,035
Suur linn	-,205	,075	-,076	,006
Väike linn	,034	,054	,018	,532
Suure linna eeslinn või ääreala	-,094	,061	-,045	,120
Sotsiaalne usaldus	-,030	,016	-,049	,068
Institutsionaalne usaldus	-,075	,015	-,132	,000
Turvalisustaju	,065	,032	,054	,040
Diskrimineerimiskogemus	,244	,080	,074	,002
Kontakti olemus	-,076	,011	-,164	,000
Religioossus	-,015	,008	-,047	,056
Vasak-parempoolsus	,089	,009	,241	,000
Hinnang võõrrahvastiku osakaalule	,002	,002	,036	,148
Majanduslik kindlustunne	,030	,033	,023	,355
Välismaal töötamise kogemus	-,077	,079	-,023	,331

Märkused: Haridus taustakategooria: kõrgharidus; Elukoha taustakategooria: maa

Andmed: ESS 7.voor (2014)

Lisa 6. Tšehhi elanikkonna hoiakuid selgitav lineaarse regressiooni mudel

Hoiakuid mõjutavad tegurid	B	Std. E	Beta	Sig
Sugu	-,086	,064	-,040	,179
Vanus	,003	,002	,042	,173
Riigis sündinud	-,211	,210	-,030	,314
Kuni põhiharidusega	-,008	,156	-,002	,960
Keskharidusega	,060	,087	,027	,493
Kõrgema kutseharidusega	,118	,108	,040	,278
Suur linn	-,012	,085	-,005	,888
Väike linn	-,092	,078	-,042	,239
Suure linna eeslinn või ääreala	-,361	,162	-,068	,026
Sotsiaalne usaldus	-,068	,019	-,113	,000
Institutsionaalne usaldus	-,055	,018	-,102	,002
Turvalisustaju	,132	,055	,077	,017
Eluga rahulolu	,041	,017	,075	,019
Vähemusgruppide esindajad naabruskonnas	-,079	,052	-,048	,125
Teisest rassist/rahvusest lähedased sõbrad	,193	,058	,103	,001
Kontakti olemus	-,052	,016	-,106	,001
Religioossus	-,010	,011	-,027	,370
Majanduslik kindlustunne	,004	,044	,003	,926
Välismaal töötamise kogemus	-,321	,124	-,076	,010
Hinnang võõrrahvastiku osakaalule	-,008	,003	-,076	,012
Poliitikast huvitatus	,115	,041	,085	,005

Märkused: hariduse taustakategooria: kõrgharidus; elukoha taustakategooria: maa

Andmed: ESS 7.voor (2014)

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, **Kristi Asser** (sünnikuupäev: 15.02.1988)

annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

Eesti, Rootsi ja Tšehhi elanikkonna hoiakud varjupaigapoliitika suhtes Euroopa Sotsiaaluuringu (2014) andmetel,

mille juhendaja on **Mare Ainsaar**,

reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni; üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 29.06.2017.